ספרים שלמה זלמן בלא"אמו"ר
הרה"צ המנוח
מו"ה מיכאל דוב זצ"ל וויינאמט
חופ"ק לומזא

ספר

בית משה חיים

חלק ראשון

יכלכל חדושים ודרושים על מסכת ברכות

חובר בעוהש"י מאתי

משה חיים טריוואקס

מחבר ספרי „בכורי מש"ח" חלק ראשון ושני „נא"ד" „רועי ישרון"
ו„בונה לעתים החדש" ועוד רבים בכתובים.

וואַרשא
בדפוס א. בוימריטטער דזיקא 44
המנהל נ. א. יאַקאָבי.
שנת תרנ"ז לפ"ק

Бейсъ Мойше Хаимъ т. е. Домъ Мовша Хаима. Гомелистика
соч. *М. Тривакса.*

Типо-Лит. Ф. Баумриттера, ул. Дикая № 44. ВАРШАВА 1897.

7276

הסכמות ומכתבים מגאוני גדולי קדושי וחכמי זמננו שליט"א

את ספרי כבוד ידידי הרה"ג החו"ב מהור"ר משה חיים טריוואקס נ"י קבלתי ומצאתי בם דברים ישרים ונכוחים לכן שלחתי מחירם כאשר שת עלי ואת אוהבי אבקש בעדו לקחת אתהם בכסף מלא לקרבו ולתמכו בכל אשר תוכלו להרים קרן התורה ולומדיה הוגיה וסופריה ותומכיו יאושרו ויפרחו כחבצלת:

תבעה"ח פ"ק בענדין מוש"ק אור א' צו ו' ניסן תרנ"ה.

ישכר בערוש גראהבארט
אבד"ק בענדין והגליל.

בעה"ש. „משה" ספיר קאמ' הוא ניהו כבוד הר' המאור הגדול לממשלת ים התלמוד והמדרשים חכם חרשים חריף ובקי בחדרי תורה קולע אל השערה עדיו לגאון ולתפארת ומוכתר בשם תהלה מאד נעלה כש"ת מוהר"ר „משה חיים טריוואקס" נ"י בהחמשה ספרים שהוציא לאור כי חיים הם למוצאיהם. ומדי שמתי עין עיוני במו התענגתי בראותי כי כל דבריו נאמרים בהשכל ודעת ויראת ה' טהורה, על אדני אמת השבעו ביסודות נאמנים מדברי רבותינו ז"ל הקדושים, ומשובצים בדברי חן ונועם, ובכל פינות שהוא פונה לבאר דברי חז"ל הקדושים בתלמוד ובמדרשים הוא דולה פנינים, מפיקים חן ושכל טוב ביסודי הדת והאמונה, ומה גם בעת הזאת אשר היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו מפני אדון על כל המעשים, פורקים מעליהם עומ"ש ועול תורה פוערים פיהם לדבר עתק על הלכות ואגדות חז"ל. אי לזאת עלינו להחזיק טובה להאי גברא יקירא ונהירא הרה"ג המחבר שיחי' בנעימים שטרח ועמל מאד לתת פנים מסבירות בדברי חכז"ל, ואם שהספרים אלו החמשה הם קטנים בכמותם אבל גדולים ונעלים הם באיכותם, והמה ככוכבים המזהירים אשר תחת כוכב אחד עמוד עולם מלא וכמ"ש אדון הנביאים, והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, הודיעם, כי אל מעלת רב כמותם, גדולים הם בערכם באיכותם, כי המה ככוכבי השמים אשר אחד מהם הוא עולם מלא ומאיר לארץ ולדרים עליה, וכמו ששנינו (בפ"ד דסנהדרין) „חייב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם' ופרש"י חשוב אני כעולם מלא, והוא דעת חכמי אמת שכל המציאות הכל למען האדם שהוא קשר המציאות ע"י בחירתו ועי' בהרב „המורה' (בפי"ג לשלישי) וכמ"ש מו"ר הגאון הנצי"ב זצ"ל בספרו „אמרי שפר' והארכתי בזה בקונט' „מצבת אבן'. ואמנם ידידי מעכ"ג אינו צריך לדידי ולכוותי, כי כבר יצא מוניטין שלו בין ראשי הגדולים הגאונים יחיו וכולהם יהללוהו וירוממוהו, אפס רצונו של אדם גדול ורב זה כבודו, ומחמת ענותו ירצני. ע"כ ערכתי את כ"ז והנני בבקשתי מאת גדולינו שבאחב"י המחזיקים בעץ „החיים" לתת תודה וברכה רבה לידידי הרה"ג המחבר נ"י על טוב פעלו, לחזקו ולאמצו שיהי' לאל ידו להוציא לאור את יתר הספרים היקרים אשר תחת ידו בכתובים כי אמנם ברכה רבה בו. ובמו. וברצות ה' דרכו בהוצאת ספריו — אשר זכהו ה' — ברשיון הצענזוריא אקבל אתהן בל"נ באהבה רבה במחיר אשר יושת:

כ"ד הכותב לכבוד התורה ולומדיה, הוגיה וסופריה, חותם י"ב ניסן „התרנ"ד" ליצירה.

יצחק דאנציג

ד"צ ונ"מ פה ס"ט פטרבורג. מחבר ספרי „בית יצחק" „באר יצחק" „אב" „מא" וספרי „יסודי העיקרים" ב"ח.

בשם ה' ב' מקץ „ששון" לפ"ק קלעצק.

כבוד הרב הגדול המפורסם הנכבד אוצר מלא יקר חו"ב אשכול ושלם וכו' וכו' כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י ה' ישמרהו ויחיהו ואושר בארץ.

אחדשה"ט וש"ת מכתבו וחבוריו הגיעוני עברתי בעין עיוני על רובו ככולו ומצאתיו מלא דבר דברים יקרים נמצאים בו. ומה שחידש בענין ריב"ז עם תלמידיו כיוון בזה למה שכתוב בחדושיי זה כמה שנים והגדתיו בפרקא. יפה רעוא דתירוץ רישיה ויפיץ מעינותיו חוצה. בטובו יודיעני מחיר הספר ואיה משכן כבודו. ואשלח לו בל"נ כי מצא הספר תשאות חן בעיני ולא אמנע הטוב מבעליו. והנני בזה ידידו המברכו בכל מילי דמיטב ברוב שלום וברכה, יגדיל תורה ויאדיר, כנפשו הטהורה ונפש השמח בשלומו באהבה רבה ומכבדו כערכו הרם.

שלום דוב בער הערינזאהן חופ"ק.
מח"ס „היכלי שן" „ב"ח" ו„דרכי נועם".

ב"ה

גם אנכי הח"מ קבלתי ספר אחד מכבוד ידידי הרב הגדול החו"ב וכו' כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י ואחלה את פני יודעי ומכירי שבגדולינו לקרב את הרב הג' המחבר נ"י ואת חיבוריו הנכונים בימין לדקה.

זאבלודאווע ה' תשרי תרנ"ה.

אפרים דוב הכהן לאפ החופ"ק.

Дозволено Цензурою
Варшава, 9 Іюля 1896 г.

הנה כל יקר ראתה עיני בהחמשה ספרים של כבוד ידידי הרב הגדול החו"ב משנתו רב ונקי כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י ע"כ ראוי ונכון לגדולינו לקרבו בכבוד ולקנות במחיר מלא את ספריו הישרים גם אנכי קבלתי בתשואות חן את החמשה ספרים שהו"ל ה"ה „רועי ישרון" „בכוריו" ב' חלקים „נא"ד" ו„בינה לעתים החדש" ולאות אמת באתי עה"ח יום ה' כ"ז „אלול" תרנ"ד לפ"ק.

ניסן בהר"ר שמשון ברוידא
החונה פה הוראדאק מחוז ביאליסטאק

לראיה ביד ידידי כבוד הרב הגדול החו"ב המופלג ושנון כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י שקבלתי את חמשה ספריו הטובים והנכונים שהו"ל בתשואות חן כו' יצאתי מגדרי ובעה"ח יום ג' תצא „תרנ"ד" טערעספאלי:

אברהם אשר עפשטיין חופ"ק הנ"ל.

אל הנותן מקום לדברי אומר כי לדעתי מאוד ראוי ונכון לכל בעל יכולת לסגל לו ספרי הרה"ג החו"ב המופלג ושנון וכו' מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י כי לבד שיהנו שיתענגו מחמשה ספריו הנחמדים האלה הלא יתמכו ידיו ויאושרו חלקם בהחזקות ת"ת גדול ומאוד נעלה כמי"ב שיהיה לאל ידו להו"ל את יתר ספריו היקרים אשר אתו בכתובים מכסף הפדיון ולמכירי דים המלים האחדים האלה והי' זה שכרי לסייע ידי עושי מצוה רבה בעה"ח יום א' כ"ט אלול תרנ"ד.

העלוב **נתן נטע קמחי** פ"ק ניזבאדקי.

גם אנכי קבלתי ספרי כבוד ידידי הרה"ג החו"ב וכו' מהור"ר משה חיים טריוואקס נ"י והנאוני מאוד.

הק' **יעקב** אבד"ק פאבייאניץ.

גם אנכי אקח אי"ה באהבה עוז הספרים היקרים הנחמדים והישרים מכבוד ידידי הרב הגדול החריף ובקי המופלא ושנון וכו' כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י יליד מעזריטש אשר מוכנים לצאת לאור בקרוב אי"ה. וכאשר נתקבלו לגאונינו חמשה ספרי הרב המחבר שיחי' מכבר כן גם עתה בוודאי ימצאו ספריו חן בעיני גאונינו בתוה"ק יצ"ו ויגידו תהלתם בקהל רב. בעה"ח מפני כבוד התורה וכבוד האי גברא רבא ויקירא אור ליום א' ויחי תרנ"ד.

צבי יחזקאל מיכלזאהן אבד"ק פלונסק.

בעזהשי"ת. הנני במליצת שבח ושיר, לפני כבוד גדולינו תופשי תורה בכל עיר ועיר, לכבוד ידידי הרה"ג המחבר החריף ובקי המופלג ושנון, נזר תפארה והוד יקרה, חכם חרשים, ונבון לחשים כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י אכי"ר.

התבוננתי בדברי הרב הגדול המחבר, ונוכחתי וראיתי כי בתפארת מדבר, ובדברי הלכה ואגדה כמעין יתגבר, יפרש סתומים אזני אנשים לשבר, אמריו יבריקו כשביב זקוקין דנורין בשלשה ספריו „בינה לעתים החדש" „נא"ד" ו„רועי ישרון", אשר כאבני שהם מאירין — גם הראה כחו כפי שנים, בשני חלקי „בכורי משה חיים", אשר יהגה בחפץ שמים, באמונה ובטחון לחזק ידים, ולפרש היטיב הסתום והתום מלבב ועינים, לא הוחלתי עד בוש, כבכורה בטרם קיץ תפשתי מהר חיש, להכנס בתוך אהלי בתוך שאר ספרי הדרוש וחידוש, לכן גם אתם אחי ורעי, הוסיפו נא בכם חכמה ודעה לשמוע, הנה קחו גם אתם את הספרים היקרים והישרים האלה במתנת ידיכם, להביא ברכה רבה תוך בתיכם, בהם תניחו ותיישבו דעתיכם, עת תשבו מכון שבתכם, לעיין בהם במזומותיכם, ויהי נועם ה' אלהיכם עליכם, בכלל ישראל אחיכם.

נאום **מנחם נחום ראזענבלאם**
אבד"ק סקערנעוויץ.
ג"ס למב"י תרנ"ד לפ"ק.

ב"ה אור ליום ג' ג' אלול תרנ"ד לפ"ק.

שלום לכבוד הרה"ג החו"ב החו"ש מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י. הנני מגיש לכתר"ה תודה וברכה תחת אשר כבדני בספרו הנחמד „רועי ישרון" ואחרתי עד היום להשיב לכבודו כי לא היה ביכלתי כו' בלתי היום. והיה זה שלום מנאי ד"ש וש"ת

הק' **אביעזר זעליג אויערבאך** אבדק"ק האלבערשטאדט.

גם אנכי קבלתי כל הספרים הנ"ל של הרה"ג החו"ב כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י במחיר אשר שת עלי השד"ר ואמנם מצאו חן בעיני כי נכונים הם.

פיעטרקוב יום ג' ר"ח ניסן תרנ"ה לפ"ק.

שמחה יאיר החופ"ק.

גם אני קבלתי ספרי הרה"ג החו"ב כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס שליט"א ומהראוי לקנותם בסבר פנים יפות כי מצאתי בהם דברים טובים וישרים.

בעה"ח כ"ב למטמונים תרנ"ה לפ"ק ראדאמסק.

צבי מאיר הכהן חופ"ק.

ב"ה מינכען ד' אייר תרמ"ח לפ"ק.

השלום לכבוד האברך הרב המאוה"ג החו"ב משנתו רב ונקי המפורסם בתבל ומוכתר בכתר שם טוב ונכון מאוד נעלה כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס יחי' והי"ו. ספריו היקרים והישרים קבלתי בפנים מאירות ויפות, ותודה רבה למעכ"ג עליהם, ואמנם לפי מספר שניו חילי' לאורייתא שניא כח מאד, יזכהו השי"ת להיות שמעתתיה מבדרין בעלמא, ויפרח וישגא חיל בתוה"ק, כי שכלו ישר ונאמן, וע"כ יש לאל ידו ברצות ה' להגדיל תורה ולהאדירה, ועל כל ישראל יגיה אורה, ויזהיר בזהרה והדרה, כו' כו' והנני דוש"ת בלו"כ מוקירו ומכבדו.

רפאל נטע ראבינאוויץ.

גם אני קניתי ספריו של הרב הנ' סוע"ה כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י. שמתי עיוני בהם ומפיקים רצון ויושר הולכים כן יזכהו ה' להפיץ יתר מעינותיו חוצה וראוי לכל נדיבי עמנו לקנותם להביא ברכה לתוך בתיהם ובזה יקיימו מצות החזקת לומדי תורה אשר המצוה הזאת גדולה למאוד וגם יהיה להם שעשועים לעיין בהם בעתותיהם הפנויות הכ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה. יום ב' ט"ו מ"א התרנ"ה פלונגייאן.

זבולן לייב בריט החופ"ק הנ"ל.

ב"ה ביעליטץ ט"ז אדר ראשון תרנ"ד לפ"ק.

שפעת שלום וברכה לכבוד ידידי הרב המאוה"ג החריף והבקי, המפורסם, החכם, השלם ומוכתר בשם טוב מאוד נעלה מהור"ר משה חיים טריוואקס יחיה הי"ו.

אחדשה"ט קבלתי יקרתו וכמו כן ספריו הנחמדים והנעימים, ה"ה „בינה לעתים החדש", „רועי ישרון" ו„בכוריו" אשר שמחתי עליהם כו' ואמנם נכונה החזקה שחבר ככבודו איננו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן כו' והנני ידידו"ש, מוקירו ומכבדו

שלמה זלמן חיים האלבערשטאם.

הערת המחבר

גם הרה"ג הקדוש שליט"א דק"ק גור קבל את חמשה ספרי הנזכרים בספ"י, והרה"ג הקדוש זאב בהרב אדמו"ר ר' יוחנן טווערסקי שליט"א דק"ק ראחמיסטרובקא יע"א, והרה"ג הקדוש דליאדי יע"א, והרה"ג הק' דראדזין יע"א, והרה"ג הק' דלובאוויטש יע"א, והרה"ג הקדוש דגראדזיסק, והרה"ג הקדוש דאמשינאוו יע"א, והרה"ג הקדוש „שמעון שליט"א" דק"ק סקערנעוויץ קבלו אותם באהבה רבה ושבחום והללום מאד בכי"ק הנחמדים ובפיותיהם הקדושים, ועוד גדולים וקדושים רבים ועצומים לקחו ממני ומשלוחי את חמשה ספרי הנ"ל ואמרו עם הספר שאמנם תשואות חן חן למו. וכאשר הגידו גאונים רבים כן הוא באמת גם לפי דעתם ושכלם, אפס יען שקצר המצע מהשתרע. לפרט בזה את כולהם ע"כ לא הצגתי בזה לע"ע את דבריהם הישרים ואת ידידי הגאונים הקדושים יפיו הסליחה על שלא הוצאתי עדן לאור דבריהם הנכונים ועוד חזון למועד קרוב ברצות השי"ת:

בינה במקרא

לבל ישארו גליונינו אלה ריקם מד"ת נציג בזה הערתנו להקדמתנו אשר לספרנו בכורי משה חיים חלק שני שהו"ל בעזהשי"ת. כתבנו שם בזה"ל ובזה נבין היטיב ברוך ה' הכתוב ב„איכה" (סימן ד' כתוב ט"ז) פני ה' חלקם כו'. ועוד קשה לי טובא הלא שם „הוי"ה" הוא מדת רחמים כדמפורש בספרי דברים (ס"ג כתוב כ"ד) כו' עיי"ש. וא"כ הלא יש להקשות קושייתי זו גם על מ"ש „בתהילים" (ל"ד) פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם. איך יתכן ששם הוי"ה ב"ה שהנהגת

רחמים עצורים כנזכר. יאבה להכרית ולהשמיד מתחת השמים את העושים רע? ולא יחפוץ כי ישובו מדרכיהם הרעה וחיו מלהלוך שובב בדרכי לבבם. ואחר העיון נראה לי לבארו במ"ש ביבמות (דס"ג ע"ב) א"ל נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעוה"ז ויחטאו ויפלו בגיהנום. וא"כ הלא מבואר כמין חומר הכתוב הזה שפני ה' שהוא רחמים יחוס יחמול וירחם על הבנים משחיתים אשר יצר מחשבות לבבם רק לעשות רע כל הימים שימחה ויכרית מארצות החיים שמם וזכרם למען שלא יוסיפו סרה לחטוא ולהרשיע עוד...—

הערה

[ובהיותי בבית ידידי הרב הגאון הגדול מוהר"ר „צבי יחזקאל מיכלזאהן" האבד"ק פלונסק יע"א. הגיד לי ביאור ע"ז בשם זקנו הגאון הקדוש האבד"ק „טיקטין" מהור"ר מאיר זצוקללה"ה, במ"ש בחגיגה (ד"ט ע"א) רשב"ס איזהו מעוות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. ומצינו שתיקונו הוא במות הממזר כידוע, וא"כ הלא מה שיכרת מארץ זכרם הוא ברחמים למען שע"י מיתתם תתוקן עוותם. ובשם עצמו הגיד לי הגאון הנ"ל לבארו במ"ש בשו"ט תהלים (סימן ס"ב) אדם בחור דולק בעבירה מה הקב"ה עושה חולה עד שישא אשה ויוליד בנים והקב"ה נוטל אחד מבניו תחת אותה עבירה שעבר כו' יש לך חסד גדול מזה. וא"כ הלא פני ה' הוא ברחמים בעושים רע, שיהיה להם עד שיולידו בנים. ואז יכרת מארץ זכרם ר"ל בניהם ח"ו רחמנא ליצלן]: ודע שלפי ביאורי הנזכר תבין היטיב מ"ש בבראשית (סימן ו' כתוב ז') ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה וגו'. וכמ"ש בב"ר (פכ"ח) אמחה את האדם אשר בראתי. אלף דור עלו במחשבה להבראות. וכמה נימוחו מהם. ר' הונא בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר ט' מאות וע"ד דורות מאי טעמיה דבר צוה לאלף דור זו התורה כו' שבשע"ת אמר זאת ותהי ברחמים ובצדקה שיקר וטוב להם המות והעדר מחיים למען שלא יקניאוהו ולא יכעיסוהו יותר בפשעיהם ובהבליהם המתועבים כנזכר. ועיין בשבת (דפ"ח ע"ב) ובזבחים (דקט"ז ע"א) ובחגיגה (די"ג ע"ב) ודוק היטב. ומ"ש מאדם עד בהמה. יתכן לבארו שהנם נמשלו כבהמות נדמו וכמ"ש בחולין (ד"ה ע"א) מן הבהמה להביא בני אדם שדומין לבהמה. ובזה מבואר מה שכתוב בשמואל א' (סימן ב' כתוב ו') ה' ממית ומחיה וגו' שהשם הוי"ה ית' שהנהו רחמים ידין את האדם למיתה יען שאז מיתתו היא חיותו האמיתית ר"ל למען שלא יחבל יותר בחטאיו ובפשעיו. ובזה תבין מ"ש רז"ל „שהרשעים מהפכים רחמים לדין" ולכאורה קשה איך יתכן שמדת הרחמים תשונה ותתהפך חלילה למדת הדין הלא איננה בן אדם שתתנחם ותשנה דרכיה? ובזה מיושבת היטב שאמנם משפטם ודינם יחשב למו לצדקה רבה ולרחמים עצומים כמבואר. ויש להאריך בענין הנכבד הזה אפס אין כאן מקומו. והנה כבר כתבתי בספרי „בכורי משה חיים" ח"ב (די"ט ע"א) שביבמות נדרש לענין רשעים מוחלטים לבדם ר"ל רק כשאפוי לפניו יתברך שלא ישובו מדרכיהם הרעים בכל ימי חייהם. וע"כ לנגד חפצו ורצונו יכריתם וימיתם, אבל באמת במדת טובו ית' יחפוץ וירצה בתשובת רשעים ואיננו חפץ במיתתם חלילה ואין פשע ואשם דבר מכוער ופגום שלא יתוקן על ידי תשובה. וכמ"ש בכמה דוכתי ובזוה"ק משפטים. תנינן לית מלה בעלמא דקיימא קמי תשובה ולכלא קב"ה מקבל כו'. ואע"ג דפגים מה דפגים כלא אתתקן וכלא אתסדר על תקוניה כו' עיי"ש. ויהי נא רצון אלהינו. לבל יעשן אפו בנו. ואל ימוגגנו ביד עונינו, כי בא מועד לרחם עלינו, ולשוב לדרוש את שטמינו. להביאנו נא ברנה לארצנו, ולבנות ולכונן מקדשו בקרוב בימינו. אכי"ר אמן ואמן.

נאום **משה חיים טריוואקס**

מחבר ספרי „בכורי משה חיים" חלק ראשון ושני „נאד דמעות" „בינה לעתים החדש" ו„רועי ישרון". ועוד בכתובים.

הקדמה

גרסינן בירושלמי ברכות פרק אין עומדין (הלכה א') ר' חזקיה ר' יעקב בר אחא ר' יסא בשם ר' יוחנן לעולם אל יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ר' יוסי בי ר' אבין ר' אבהו בשם ר' יוחנן וחבריא ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך.

אודה לה' אלהי על אשר היה עמדי באביב חיי, והביאני בחמלתו עד הלום להו"ל עולם את ספרי זה השני. כה ינמלני נא חסדים טובים כל ימי חיי ויביאני נא חיש מהר אל המנוחה ואל הנחלה ויסמחני בישועתו ויאיר נא עיני בתורתו אכי"ר. ובמקום הקדמה הנני לבאר בעזהשי"ת ביאור נכון על הסימן (צ"ג) אשר בתהלים ועוד ענינים אחדים. כתוב שם ה' מלך גאות לבש לבש ה' עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט. כלומר כאשר הקב"ה ימלוך על כל מעשיו בכבודו ובהדר הודו, יעטה וילבש הבגדי גדולה גבורה בתפארת ומלכות, ויפאר וינשא את העז אשר התאזר מכבר, ר"ל שכל בני אדם יראו עין בעין כי מלכותו בכל תמשול מהגאות אשר פעל ועשה, וכמ"ש ברש"י ישן פרשת בשלח, כי גאה גאה. וז"ל ד"א. בא הכפל לומר שעשה דבר שא"א לבשר ודם לעשות כו' וכל שאי אפשר לעשות ע"י זולתו נופל בו לשון גאות כמו כי גאות עשה כו'. לכן ינבא כי כאשר ה' ימלוך, ילבש גאות, כי יעשה נפלאות נשגבות ונסים עצומים אשר אין לאל יד בן אדם לעשות. ואף כי גם בגלותנו נחזה מדת גבורתו ועזו מקיום פליטתנו גם באפריקא בין הפראים האכזרים זה כמה, כמ"ש ת"ל בהקדמתי לספרי „בכורי משה חיים" ח"ב וכמ"ש בעזרו ית' לקמן, אבל הלא העז הלזה איננו בכבוד והדר כמוכן ואז יתהדר עזו ותתפאר גבורתו ותתעלה גדולתו, וכי אף תכון תבל בל תמוט. ר"ל כמ"ש בשלהי ישעיה כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאום ה' וגו'. לזה רמז כי הכין התבל באופן טוב ונכון, כי בל תמוט לעד רק לעולם תעמוד, ומהבריאה החדשה הזאת תצמח הידיעה הגדולה, שתהי בעגלא, הכתובה בירמיה (סימן ל"א) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמור דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאום ה' וגו', וגדולתו וגבורתו יספרו, ובכבוד מלכותו יתימרו [הערה. ודע כי יתכן לבארו חוץ לדרכנו במ"ש בנדרים (דל"ב ע"א) לחמה הרגו שנאמר חמה אין לי. לז"א כי יען שהחמה נהרג, והאף לבדו נשאר גלמוד, לכן תכן התבל מאוד, ובל תמוט מפני הקטרוג.] נכון כסאך מאז מעולם אתה. יבואר בהקדם מ"ש בתנחומא הנא. רבי לוי בשם ראב"א כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם. אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסא שלם כו' לכן אמר שכסאך ה' יהי אז נכון ושלם. א) מהגאות אשר עשית ולבשת ועטית. ב) מהעולם החדש אשר אתה יצרת וכוננת: נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים. מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה'. יבוארו בהקדם מ"ש בשמ"ר (ס"ח) ובמ"ר (ס"ב) ושהש"ר (ס"ח) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה מים רבים אלו העובדי אלילים וכו'. ובשבת (דנ"ו ע"ב) בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב נבנה צריף אחד וזהו איטליאה של יון [הערה. ובזה ביארתי מ"ש באי"ר (ס"ב) עה"כ מה אעידך כו' כי גדול כים שברך א"ר חולפאי מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפא לך. ר"ל שכאשר תכלנה ממלכות רומי ויון תהי רפואה גדולה לישרון. ויש להמתיק את הדברים במ"ש במגילה (ד"ו ע"א) קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן ישבו שתיהן אל תאמן כו' והבן] ואיתא ביומא (דס"ט ע"ב) דא"ר יהושע בן לוי למה נקראו שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה כו' ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין העו"ג. ומודעת זאת כי גלי הים מתוארים בהתואר „משברי", יען כי דרכם להשבר אצל החול של החוף אשר הוא גבול הים.

ובזה נבין היטב מ"ש בש"ר (פכ"ג) אמר להם הקב"ה לישראל בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת זה אלי אבל לעתיד לבוא אתם אומרים אותו דבר ב' פעמים שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. ובספרי „רועי ישרון" כתבתי בשם האברבנאל, וז"ל שלפני ביאת הגואל בב"א ישיב הקב"ה את שכינתו בתחילה למקומה לציון ואחרי כן יקויים מהם אשרקה להם ואקבצם דיהיה קיבוץ גליות וזש"ה ושב ה' אלהיך את שבותך וחוזר ומפרש היאך יהיה ושב ר"ל מתחלה ישוב הקב"ה בכבודו ובעצמו למקומו הראשון ואח"כ וקבצך.

ובזה תבין מ"ש בשמ"ע וקרנו תרום בישועתך. שתרום את קרן דוד עבדך, כאשר תושיע יד ימינך וכבודך, כי לישועתך קוינו כל היום. יען כי היא תוקדם כמבואר, ואחריה תלבים אותנו בתשועה ותשמחנו בטובך. וז"ש הקב"ה ית"ש לישראל לשעבר אמרתם לפני פעם אחת זה אלי ואנוהו יען כי אז היתה רק תשועה אחת ר"ל ישועת ישראל לבדה אבל ישועת השכינה לא היתה אז כי הלא תיכף בא עמלק וילחם עם ישראל, ונאמר כי יד על כס יה וגו' וכמ"ש שאין השם שלם ואין הכסא שלם. אבל לעת"ל יאמרו שתי פעמים זה קוינו לו ויושיענו. שיגאל אותנו, ויבחר לנו את נחלתנו. זה ה' קוינו לו שיושיע כביכול את עצמו כי יהי שמו שלם וכסאו שלם. נגילה

ונשמחה בישועתו כי על ידי ישועתו גם אנחנו נושע, יען כי ישועתו ית' תתקדש, ואחריה יקבץ ויכנס נדחי ישראל. עוד יתכן לבארו במ"ש באי"ר (ס"ב) א"ל לקץ הימין אותה ימין שהיא משועבדת קץ נתתי לימיני גאלתי את בני גאלתי את ימיני והוא שאמר דוד למען יחלצון ידידך הושיעה ימינך וענני. וא"כ הלא מפורש דלא כהנזכר, אפס בראשונה יושיע את ישראל עמו, ואחריו יושיע את ימינו וא"כ הלא מדוקדק מאוד לשון הכתוב הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זו ישועת ישרון, אשר היא הראשונה. זה ה' קוינו לו, זו גאולת השכינה, אשר תבוא אחריה בב"א, וכמ"ש בתענית (ד"ה ע"א) אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים שלמעלה עד שאבוא לירושלים ש"מ:

ובזה נבין מ"ש בישעיה (סי"ב) [הערה. והנה יען שכתבנו בזה את ביאורנו על הכתוב שבזה הסימן, אחשוב לנכון לבל לדלוג על הכתוב הראשון שבו. ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, יבואר במ"ש בסוף מדרש איכה עה"כ כי אם מאוס מאסתנו וגו' אמר רשב"ל אם מאוסה היא לית סבר ואם קצופה היא אית סבר דכל מאן דכעים סופיה להתרציא. ועיין ברבינו יונה ברכות בפרק אין עומדין בד"ה רבנן עבדי כמתניתין, ובהקדמתי לספרי „בכורי משה חיים" ח"ב, לזה אמר כי בשעת הגאולה תאמר אודך ה' כי אנפת בי. ר"ל כי רק ואך קצפת ואנפת עלי אבל לא היתה השנאה רבה ועזה כל כך, עד שבל תשיבני אליך יותר ותמאס ותגעל אותי כמו דבר המאוס והמגועל שאין אדם חפץ בו כלל, אפס קצפת ואנפת עלי עד מאוד אבל כל הקוצף בחמה רבה יתרצה כשך חמתו, ולכן הייתי אסיר תקוה תמיד כי ישוב אפך ותנחמני כי כאשר ישוב חרון אפך ממני ובל תעיר חמתך עלי אז—תקותי תרחיבני כי—מתוגתי תנחמני וז"ב בעזה"ש:

ובזה נבין מה שהעתיר החכם מכל אדם בתפלתו הרבה אשר במלכים א' (ס"ח כמ"ו) כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם וגו'. וכן כתוב בדברי הימים ב' (ס"ו כל"ו) שאף כי יחטאו ויאשמו לך, גם אז בל תמאם ובל תגעל אתהם ככלי אין חפץ בו, אפס ואנפת בם כי רק תאנף עליהם בשצף קצף ותסתיר אור פניך מהם רק רגע אחד אבל חיים קל בחסד עולם תחום ותרחם עליהם ותחלצם ותושיעם, ותשימם לגאון עולם.] הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה. יבואר במ"ש באי"ר (ס"ד) אר"ב אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך זכור את אשר עשה לך עמלק לנו עשה ולך לא עשה לא החריב את מקדשך. וכמ"ש בתנחומא אחרי (סי"ב) אמר רבי אבהו כל ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה שנאמר עמו אנכי בצרה וגו' ואראהו בישועתי כו' הישועה שלך היא כו' כביכול הוא נושע כו' עם ישראל הוא נגאל כו' כאלו הוא נגאל. וכמ"ש בישעיה (סנ"ו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות לא כתוב ישועתכם וצדקתכם רק כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות הלא כתוב מפורש כי גם הוא ית' יושע אז. לכן אמר שהנהו סמוך ובטוח כי השם יתברך יגאלנו בעגלא. א) מפני שגם אל רחום וחנון הוא בישועתי וגאולתי, לכן אבטח כי יגאלני ויושיעני, ולא אפחד כי לנצח ישכחני יעזבני ויזנחני חלילה כי הלא גם השי"ת יאבה לבנות את בית תפארתו, אשר הגלית ושרף כנזכר. ב) כי עזי וזמרת מדת העז אשר היא מעולפת בצעיף ההעלם וההסתר, ובל נחזה כבוד הודה כמבואר תתגלה ותתראה עתה בהדר כבוד הודה, כי וזמרת ר"ל כי יזמרו לה' כי גאות עשה וישירו לו שיר חדש. [הערה ותון לדרכנו יתכן לבארו כמ"ש רש"י ז"ל בפ' בשלח עה"כ עזי וזמרת יה וז"ל ולשון וזמרת ל' לא תזמור זמיר עריצים לכסוח וכריתה עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה, כי העז והנקמה של ה' היתה לנו לתשועת עולמים.] ג) יה ה' כי השם הנכבד והנורא אשר נחלק לחציו, מהמתו ואיבתו לעמלק, הלא יהי שלם אז כמבואר, ולכן ויהי לי לישועה ולנחמה בב"א. וא"ת מדוע כתוב בלשון עתיד, אשיבך שכבר קדמך רש"י ז"ל בבשלח שם וז"ל ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה כו'. ודע כי לפ"ד המליצה שהשם נחלק היא כמ"ש ביומא (ד"ע ע"ב.) מאי קצר המצע מהשתרע א"ר יונתן קצר מצע זה מהשתרע עליו שני רעים כאחד. ובסוטה (ד"ה ע"א) אין אני והוא יכולין לדור בעולם כי חפצו ורצונו ית' לכלות את עמלק כי איננו ית' סובל אותו ובל יוכל לדור אתו. והבן כי זה נכון בעזה"ש. ויואל נא ה' אלהינו לשמחנו בישועתו בקרוב בימינו אכי"ר:

נאום **משה חיים טריוואקס**

מחבר ספר „בכורי משה חיים". חלק ראשון ושני.
„נא"ד", „רועי ישרון". „ובינה לעתים החדש":

* * *

בית משה חיים

חידושים ודרושים

חלק ראשון
(למבחן)

מאימתי פרק ראשון ברכות

דף ב' ע"א **מאימתי** קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה ובע"ב מאימתי קורין את שמע משעני נכנס לאכול פתו במלח עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו. והקשו בעלי התוספות בד"ה משעה כו' וז"ל תימא עני גופיה מתי יתפלל דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן ק"ש וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל ברישא כדתניא לקמן (דף ד' ע"ב) וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה וכתב המהרש"א וז"ל אבל אמתניתין דקתני משעה שהכהנים כו' לא תקשי להו דהאיך יאכל אז תרומה דאסור להתחיל בסעודה כו' די"ל דה"ק משעה שהכהנים וכו' דהיינו שמותרים לאכול בתרומה ואין להם טומאה עוד ומיהו ודאי אסירי להתחיל בסעודה משום זמן ק"ש כו'. ויש ליישב קושייתו דאמרינן בכמה דוכתי כהנים זריזים הן וא"כ ליכא למיחש בהו שמא ישכחו בעבור אכילתם להתפלל ולקרות בזמן דכיון דזריזין הם לא ישכחו שצריכים להתפלל ולקרות, אבל שאר בני אדם דאינם זריזין גבייהו איכא למיחש דילמא לא ידכרו שעדיין לא התפללו ולא קראו לזה שפיר קמקשו בה, והא דאמרינן בפסחים (פ"ה ע"א) בני חבורה זריזין הם ופירש רש"י ז"ל הנמנין על הפסח זריזין הם דכל העוסקים בקדשים זריזין וחכמים הלכך לא מחתי לפי זה גם בבני חבורה ג"כ ליכא למיחש שמא ישכחו וגם גבייהו ליכא למיגזר כמו גבי כהנים א"כ נתת דבריך לשיעורין, וי"ל במה דכתבו בפסחים בתוספות בד"ה דבני חבורה וז"ל א"ת דבפרק המוצא תפילין משמע איפכא דקאמר כהנים זריזין הם אמרינן בני חבורה זריזין הם לא אמרינן ותירץ ר"י דלא דמי דגבי בני חבורה שייך למיגזר טפי שמא יחתה מלגבי כהנים דהא מילתא לא שייכא לפסח כלל אבל במידי דשייך לפסח כגון יוצא זריזין בני החבורה יותר מכהנים. יוצא לנו מזה דרק במידי דשייך לפסח זריזין הם בני חבורה אבל בשאר מילי אינם זריזים אבל הכהנים זריזין הם בכל מילי ע"כ רק בכהנים לא גזרו חכמים ומתורץ קושיית המהרש"א ואין לומר דכהנים זריזין רק במילי דעבודה אבל במילי דלא שייכי לעבודה אינם זריזין והכא נמי לענין ק"ש אינם זריזין דבהדיא גרסינן בשבת (י"ט ע"ב) ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד ומסיק עלה בגמרא כהנים זריזין. הם אלמא גם לענין שבת זריזין הם שלא חיישינן דשמא אתו לחתויי משתחשך ובביצה (י"ח ע"א) גרסינן ולד הטומאה היכא משכחת לה גבי כהנים כהנים זריזין הם וכתב רש"י בד"ה זריזין הן וז"ל ולא אתו למשרי דלב הטומאה אי נמי זריזין מלבא טומאה לכליהן והויא מילתא דלא שכיחא, עכ"ד. וכיון שגם לענין טומאה זריזין הם ודאי שזריזין הם כמו כן בכל מקום. ולכן אין לחוש הכא שישכחו להתפלל ולקרות ק"ש, ואין להקשות מהא דגרסינן בפסחים (ד' ע"א) ובראש השנה (ל"ב ע"ב) זריזין מקדימין למצות והכי נמי לקדמי הכהנים ק"ש תיכף בשעת ביאת הזמן שלה די"ל כיון דעסוקים המה במצוה דהיינו באכילת תרומה לכן לא איכפת לן אם יאחרו „קריאת שמע". עי"ל דגרסינן בשבת (ט' ע"ב) לא ישב אדם כו' סמוך למנחה עד שיתפלל כו' ולא לאכול והרמב"ם ז"ל כתב בפירוש המשנה וז"ל והטעם במניעת האכילה אפילו בדבר מועט לפי שהם היו שותים בתוך האכילה ומנעו הכל גזירה שמא ימשך באכילה ובשתיה ותעבור עונת התפלה עכ"ד וזה הוא רק באכילת חולין דהוא אוכל ושותה מה שלבו חפץ ע"כ

ע"כ איכא למיחש שמא יעסוק בסעודתו עד שיעבור זמן תפלה כיון שלבו אל האכילה ושיעבוד את ה' בהנאתו ובאכילתו שיהי' כוונתו לשם שמים קשה מאוד כדגרסינן במכלתין ח' ע"ב תנא ליה חייא בר רב מדפתי כתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי והגאון המובהק מהור"ר מאיר ליבוש זצ"ל נתן טעם לזה בספרו ארצות השלום בדרוש ב' וז"ל כי בהסתפק על תכלית הצום שעיקרו בהיותו לשם שמים בלבד זה קשה יותר באכילתו בתשיעי מן הצום בעשירי אשר המתענה יתבודד בכל מחשבתו לש"ש לא כן באכילתו שבעל כרחו מוצא בו הנאת הגוף וצריך להחלץ חושים מכחות גופו וללבוש מחלצות הרוחני ועיי"ש שהאריך בזה הרבה לכן יש לחוש דילמא העני מתוך אכילתו ישכח להתפלל ולקרות ק"ש אבל עבדי ה' הכהנים באכילתם חלקם אשר נתן למו ה' זו תרומה ודאי מכוונים לאכול אכילתם לש"ש ולא יסיחו דעתם גם אז מעבודת ה' כי אימת ה' עליהם בגלל שעסוקים בעשיית מצותן שאוכלים תרומה וא"כ ליכא למיחש שישכחו להתפלל ולקרות ק"ש על כן מותרים לאכול תרומתם בשעת צאת הכוכבים אף שלא התפללו ולא קראו ק"ש ומתורץ קושיית המהרש"א אבל. גבי עני שיש לחוש דילמא ימשך באכילה ובשתיה וישכח להתפלל ולקרות ק"ש ואפילו אם יאכל דבר מועט נמי איכא למיחש לפי הטעם שכתב הרמב"ם ועוד שיותר יש לחוש בערבית מבמנחה כדגרסינן בשבת (ו' ע"א) התם לא שכיחא שכרות הכא שכיחא שכרות א"נ במנחה כיון דקביעא לה זמנא מירתת ולא אתי למיפשע ערבית כיון דכולא ליליא זמן ערבית לא מירתת ואתי למיפשע לכן קמקשו בעלי התוספות. עי"ל דכי היכא דגרסינן ביומא (ל"ז ע"ב) לענין ק"ש של שחרית הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא לפי שאנשי משמר מקדימין כו' ה"נ לענין ק"ש של ערבית מקדימין שהכהנים לקרות ק"ש קודם צאת הכוכבים, ואף שלא התפללו עדיין כיון דתפלה דרבנן לר"א ואכילת תרומה מצוה הוא ולר"י דסובר דק"ש דרבנן ואמת ויציב דאורייתא איירי בשאמרו אמת ואמונה, וק"ש שהיא מדרבנן אליביה נדחית מפני מצוה דאכילת תרומה לכן רשאים לאכול והצל"ח כתב וז"ל בד"ה משעה שהכהנים כו' אולי הכהנים מותרים לאכול תרומתן אז אפילו בזמן ק"ש כיון שאכילת תרומה מצוה היא כעבודה במקדש והרי ר' טרפון כו' משמע מלשונו שאפילו כל הזמן יעבור על ידי אכילתם התרומה גם כן מותרים לאכול דמצוה דא"ת דוחה מצוה דק"ש וק"ל והלא תלמיד ערוך היא בחולין (קמ"א ע"א) מאי הולמיה דהאי עשה מהאי עשה וא"כ ה"נ לר' אלעזר דסובר לקמן (כ"א ע"א) דק"ש דאורייתא מאי אולמיה עשה דא"ת מעשה דק"ש ועוד שהרי ביכלתו לקיים שניהם שיכול לאכול התרומה אחרי כן ומצוה לייש"ב ודו"ק:

תנא היכא קאי דקתני מאימתי בסוגיא זו האריכו למעניתם כל המפרשים ופירשו פירושים שונים וגם אנכי אדבר חלקי אשר חנני ה' ויתורצו כל הדקדוקים היכא קאי דקתני מאימתי מאין למד חיוב ק"ש הלא מהכתוב וא"כ ליתני לישנא דקרא וא"ת דלא קפיד אלישנא דקרא כי לשון תורה לחוד ולשון משנה לחוד א"כ לא ישגיח גם על סדר דקרא כי גם כן לענין סדר סדר דתורה לחוד וסדר דמשנה לחוד וא"כ מאי שנא דתני ערבית ברישא ליתני שחרית ברישא (ושחרית עדיף למיתני ברישא משום הטעמים שכתבו רבותינו ז"ל) תנא אקרא קאי לעולם הוא מביט על הקרא ולכן תנא כסידרא דקרא ערבית ברישא. וא"ת ליתני גם לישנא דקרא והכי קתני זמן ק"ש דשכיבה אימת ולעולם התנא מקפיד על לישנא וסידרא דקרא ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם לעולם לא תשבש מתניתין והא דלא קתני לישנא דקרא יליף מברייתו של עולם דהתם כתיב האי לישנא ערב תנא כן גם הכא. וא"ת מדוע קתני יותר לישנא דהאי קרא מהאי קרא הלא יותר צריך למיתני לישנא דהאי קרא דיליף מיניה חיוב ק"ש גם יש לדייק למאי קאמר יליף מברייתו של עולם לימא יליף מדכתיב ויהי ערב ויש לייש"ב חדא בירך חברתה דמשום דהאי קרא מברייתו של עולם על כן קא סמיך עליו התנא יותר בגלל שהוא בתחילת התורה שנכתב לכן קתני ג"כ בתחילת התורה שבעל פה שיהי' בשניהם לישנא אחת. ואיבע"א יליף מברייתו של עולם דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. וכתב רש"י הא דתנא ערבין ברישא יליף מברייתו של עולם פירוש לישנא ערבין ברישא בתחלה לשחרית ותרתי דסתרי המה יליף מברייתו ש"ע דהם כתוב זה הסדר וזה הלשון אי הכי סיפא דקתני בשחר מברך כו' ליתני דערבית ברישא. מעיקרא קסבר דמברייתו ש"ע ליכא למילף בשביל דאיכא למימר שסדר הבריאה היה כן כי בטרם שאמר אלהים יהי אור היה חשך לזה כתיב זה הסדר ערב קודם לבוקר אבל עתה דיליף ממנו ברישא ליליף ממנו גם בסיפא. וא"ת מנין הוא יודע ללמוד מהאי קרא כיון שספיר איכא למיפרך הלא סדר הבריאה היה כן לכן כתיב כן וי"ל דיליף מדכתיב קודם דהיה מעיקרא חשך דכתיב וחשך על פני תהום ובב"ז קחשיב עוד שהוה בריאה חשוכה והדר נהורא דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר לכן מביט על זה התנא וקתני כן במתניתין. עי"ל דלא יליף מברייתו של עולם רק לישנא מדהוה מלי למיכתב

לישנא

לישנא אחריתא וכתב לישנא דא לכן איכא למילף ממנו שפיר אבל הסידרא לעולם יליף מבשכבך והכי כוונת רש"י הא דתנא ערבין וסמך התנא אלישנא דהאי קרא ברישא משום דהיא בריש התורה שבע"פ לכן יליף מקרא דברייתו של עולם שהוא בריש התורה שבכתב א"ה סיפא דקתני כו' ליתני דערבית ברישא פירוש מ"ש דילפת מהאי קרא רק לישנא ולא ילפת ממנו סידרא כיון דקמסמכת עליו סמוך עליו בכל וא"כ בכל מקום צריך למיתני ערבית קודם שחרית כיוצא בזה, הפך בה והפך בה דכלא בה:

תנא פתח בערבית וסדר תני בשחרית עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית ואין להקשות מדוע לא פריש בתחילה כל מילי דערבית כיון דקאי בערבית די"ל כיון דק"ש הוא דאורייתא לכן פריש בתחלה מילי דאורייתא ובתר הכי פריש מילי דרבנן וזה כוונת רש"י בד"ה וסדר תנא בשחרית מאימתי קורין את שמע בשחרית דתני מק"ש שהיא דאורייתא לכן לא פריש מעיקרא כל מילי דערבית וזה ניחא לר' אליעזר הנ"ל אבל לרב יהודה דסובר לקמן (כ"א ע"א) דק"ש דרבנן קשה. גם יש לדקדק אליביה מדוע התחיל רבינו הקדוש בק"ש ועיין בצל"ח ברי"מ הי"ל לו להתחיל בתפלה ויש לייש"ב דר"י סובר כרבי יוחנן שגם בערבית צריך לסמוך גאולה לתפלה ואי הוה כתב בתחלה תפלה הוה אמינא דלהכי הקדים תפלה לק"ש בשביל דתפילה קודם ק"ש דתפלות באמצע תקנום לכן התחיל בק"ש כדי שלא נטעה והקושיא הראשונה יש לתרץ בדוחק דאיידי דעסיק בקריאת שמע תנא כל מילי דק"ש וליכא למיפרך כיון דהוא סובר דאמת ויציב דאורייתא והוא משום הזכרת יציאת מצרים והרמב"ם ז"ל פסק בהלכות קריאת שמע (פרק ראשון הלכה ג') וז"ל ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך וכיון דמחוייב להזכיר יציאת מצרים גם בלילה א"כ אמת ואמונה היא דאורייתא הוה להתחיל בה שהיא דאורייתא די"ל דאין יכול לדבר מהברכות קודם שידבר מק"ש עצמה דלא נדע על מה הוא צריך לברך ולכן הוא מקדים לדבר מק"ש קודם שהוא מדבר מתפלה למען שיפרש אחרי ק"ש מילי דברכות ואיידי דהוא עסיק בק"ש לכן תנא ג"כ מק"ש דשחרית וכן כתב הרמב"ם בהקדמתו לסדר "זרעים" וז"ל ואין נכון לדבר בברכות ק"ש קודם שידבר על ק"ש עצמה לפיכך התחיל מאימתי קורין את שמע עכ"ד עי"ל דמשום הכי אינו יכול רבינו הקדוש להתחיל בתפלה דלפי שהקדמנו שהוא סובר כרבי יוחנן וא"כ צריך לומר הברכות קודם תפלה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ולכן צריך לפרש מילי דברכות קודם שמפרש מילי דתפלה ומילי דברכות אין יכול לפרש קודם שמפרש מילי דק"ש עצמה כנ"ל לכן הוא מתחיל בק"ש, עי"ל דלהכי לא פתח רבינו הקדוש בתפלה משום דהוא סובר כרבא דפסק כרבי יהושע דתפילת ערבית רשות וא"כ אין נאה להתחיל משניות בתפלה שהוא רק רשות ולדידן דפסקינן דתפילת ערבית רשות נמי ניחא בזה אבל ק"ש היא עכ"פ גם אליבא דרבי יהודה דרבנן לכן פתח בה:

בתוספות בד"ה מאימתי בס"ד והא דקאמר בירושלמי למה היו קורין בביהכ"נ וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה כו' והרב הגאון מהו"ר שלמה נ"י מו"ל דפה ווילנא בהגהותיו לש"ס דפוס ווילנא כתב וז"ל ר"ל דהיו קורין ק"ש קודם תפלת המנחה וכ"ה להדיא בסמ"ג בעשין י"ח בשם ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש במנחה אחר תפלה ונתבטל אח"כ עכ"ל ונראה דמ"ש בסמ"ג אחר תפלה ט"ס וצ"ל קודם תפלה ופשוט הוא עכ"ל וק"ל לפירושו מדקאמרי דהם היו קוראים ק"ש קודם תפלת המנחה כמו שאנו רגילין לומר אשרי משמע שהם לא היו רגילין אז לומר אשרי קודם תפלתם הלא בהדיא גרסינן לקמן (ד' ע"ב) אמר ר' אלעזר אמר ר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא, וא"מ הלא הוא קודם מנחה וגם קשה לשבש הסמ"ג. ולדעתי י"ל דברי התוספות שהיו קוראים קודם תפלת ערבית ק"ש בלי ברכות כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה כמו שאנו רגילין לומר אשרי קודם תפלת מנחה כדי לעמוד כו' וכיון שקראו הק"ש קודם תפלת ערבית והיו מקדימין עצמן להתפלל ערבית א"כ היו קוראים הק"ש שקודם ת"ע תיכף אחר תפלת מנחה לזה כתב הסמ"ג בשם ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש במנחה אחר תפלה פירוש תיכף אחר תפלת המנחה. עי"ל דכוונתו שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם כל התפלות וכן משמע מלישנא דקאמר קודם תפלתם וכן כתב הבעל המאור בשם יש מפרשים והראב"ד כתב שכן כתב הר"ח והרב ר' יצחק בן גיאות ודו"ק:

בד"ה מברך שתים כו' ודוקא בבית הכנסת שלהם שהיו עומדים בשדה והם מסוכנים מן המזיקין אבל בבתי כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחבריהם אלא בלילה ודבריהם מעולי בנים דהלא רק בלילה מחויב להמתין בבתי כנסיות שלהם שתקנו הברכה יראו אבל ביום לא וכיון דמסיק דבבתי כנסיות שלנו נמי צריך להמתין בלילה א"כ שווין הם שלהם ושלנו ומדבריהם משמע שמחולקים ביניהם ויש להגיה אפילו וי"ל בלי הג"ה דכוונתם כמו שכתוב (דף ו' ע"א) בד"ה

המתפלל

במתניתין ולמנקט לשון מבואר משמע מדבריהם דעיקר קושייתו משום דיש לטעות ולכן מקשה ליתני לשון מבואר למען שלא נבא לידי טעות וזה אי אמרינן דקסבר ארבע משמורות הוה הלילה דיש לטעות דנפרש דקסבר שלשה וא"כ יאוחר זמן ק"ש ויש בזה לטעות כיון דמלינו שרבי נתן ג"כ סובר דשלש משמורות הוי הלילה אבל אי קסבר דשלש משמורות הוי הלילה וא"כ אין להקשות ליתני לשון מבואר דאין במה לטעות גם בהאי לישנא דאין שום תנא דיסבור דפחות משלש משמורות הוי הלילה דנפרש שרבי אליעזר סובר כן והקושיא לעולם אינה רק אי אמינא דקסבר דארבע משמורות הוי הלילה ואגב דמקשה על אי אמינא דסובר רבע מקשה נמי על שלש א"כ אם יתרץ דאשמועינן דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא הלא קשה עוד וכי בשביל דבעי לאשמועינן זה ישנה לישנא דיש לטעות בו ויש לבוא מזה לידי מכשול לכן צריך לתרץ ג"כ דלעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה ולכן ליכא במאי לטעות ע"כ לא צריך ליכתוב בהדיא עד ד' שעות דבהאי לישנא נמי לא נטעה ומשום דיש לדייק כיון דאיכא פלוגתא לקמן כמה משמרות הוי הלילה א"כ ליתני לשון מפורש דנדע האיך הוא סובר לזה מתרץ והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא, אבל עיקר התירוץ הוא משום דסובר שלש משמרות הוה הלילה וכיון דאין לטעות לכן לא נאכף לכתוב לשון מפורש דנדע כמי הוא סובר רק עדיף ליה לאשמועינן דאיכא מ"ב ומ"ז לכן שפיר צריך לומר דקסבר שלש משמורות הוי הלילה ומתורצת בע"ה קושייתו. ובזה מתורץ נמי מה שהקשה בקדושה וברכה בד"ה אי תחלת משמורות קא חשיב תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי וז"ל וא"ת תיקשי היא גופא כיון דהסימנים הם על תחילת המשמרות ובסוף המשמר לא נתן שום סימן א"כ הדרא קושיא לדוכתא לימא עד ד' שעות דהוה ליה לומר זמן הניכר כיון כו' ולפי מה שכתבתי דאם אמרינן דקסבר דשלש משמרות הוי הלילה אין כאן קושיא לימא זמן הניכר דכיון דאין לבוא לידי טעות עדיף לאשמועינן דאיכא מ"ב ומ"ב ניחא דאף אם נאמר דקא חשיב תחלת משמורות ג"כ אין להקשות ליכתוב לישנא דמבואר דבעצמנו אנו יודעים אימתי הזמן לזה מקשה הגמרא רק זה סימנא למה לי ודו"ק:

ואיבעיא כולהו סוף משמורות קא חשיב וכי תימא אחרונה לא צריך למאי נפקא מינה למיקרי קריאת שמע למאן דגני בבית אפל כו' וקשה לי אמאי לא משני דלעולם תחילת משמורות קא חשיב והא דקשה תחילת משמרה ראשונה סימנא למה לי אורתא הוא לוקמא כגון דהוא בבית אפל ואינו יודע אם עוד יום או עתה לילה. שוב ראיתי שהתוספות הרא"ש מקשה הכא וז"ל בד"ה לעולם כו' וא"ת אמאי לא קאמר נמי תחלת משמורות קא חשיב ונפקא מינה ליום המעונן דאין הכוכבים נראין ויהיב תנא סימנא דלא ליתי למקרא ק"ש ביממא ותירץ ע"ז שני תירוצים א') דלא אתי למיטעי דדרך העולם להמתין זמן גדול עד שיצאו מיד ספק ב) ועוד דמסתבר ליה למימר דלסוף משמרות יהיב ר' אליעזר סימנא כדי לידע סוף האשמורה ראשונה דקאמר במתניתין עכ"ד:

ואני בעניי לא זכיתי להבין דבריו דעל תירוץ הראשון קשה דהא כיון דמה שדרך העולם להמתין הוא בשביל שיצאו מידי ספק א"כ צריך טובא לאשמועינן סימנא כדי שלא יהיו מוכרחים להמתין ולחכות, ולתירוץ השני קשה לפי מה שכתב הבעל קדושה וברכה בד"ה אי תחילת משמרות קא חשיב וז"ל דמכל מקום ידע זמן ק"ש מתחילת משמר השני ואף דקאמר עד סוף משמורת הראשונה ולא אמר עד התחילת משמר השניה מ"מ שיעור אחד הוא ואין מדקדק בשעה קלה כזאת עכ"ל. וא"כ לא שני לן אם חשיב תחלת משמרות או סוף משמרות דמשניהם נדע מתי הזמן. ול"נ לתרץ דהנה ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה משמע דכל הסימנים המה בשעה שהיא לילה ממש וכן כתבו התוספות לענין המשמר השלישי בד"ה למאן דגני בבית אפל דהיא קודם עמוד השחר עיי"ש רק דיוצא לנו תועלת מהסימן דיזמין ויכין עצמו בזמן שבינתים, א"כ הסימן דהאשמורה ראשונה נמי היא בלילה ממש אחר צאת הכוכבים וא"כ אין סימנא מזה לתחילת המשמר דקודם יצאו הכוכבים וא"ת נימא סימנא אימת ויסכון לנו מזה דבעת שבינתים בין יציאת הכוכבים לבין זמן סימנא יכין עצמו ואחרי כן בעת סימנא דא יקרא בגלל שהיא עת רצון י"ל דבשלמא בשחרית כיון שהוא עומד ממטתו לכן הוא צריך להזמין ולהכין עצמו, אבל בערבית לא כן ועוד שהרי כבר הכין עצמו קודם תפלת המנחה וא"כ מה יעשה בזמן שיש בינתיים, ועוד שעדיף להתפלל בערב תיכף בעת יציאת הכוכבים מטעם דזריזין מקדימין למצות וא"כ עדיף ליה לאוקמי דסוף משמרות קא חשיב וכפירוש התוספות, אבל אי חשיב תחלת משמרות אין יוצא לנו מזה שום תועלת כנ"ל לענין בית אפל כי סוף סוף צריך לידע ולהבין על זמן צאת הכוכבים ובמאי דכתב הצל"ח בד"ה למ"מ כו' וז"ל ואמנם היא גופא קשיא למה הוצרך לומר דגני הוה ליה למימר, דאיצטריך סימנא למי שהוא בבית אפל ואולי דאין דרך

להיות

להיות בב"א כי אם כשהולך לישן ע"כ א"כ כיון דלא התפלל ולא קרא קריאת שמע עדיין הלא אסור לישן אפילו קימעא וא"כ אינו הולך לישן לכן אין הדרך להיות אז בבית אפל ומתורצת ג"כ קושייתי, וקושיית התוספות הרא"ש הנ"ל לא זכיתי להבין ולדעתי י"ל אותה דכיון דעננים כסו השמים ואין החמה נראית ולא נדע אם עדיין יום או עבר יום ובא ליל ואיכא למיחש שמא יקראו ק"ש בעוד עדיין יום כי יטעו ויחשבו שחשכה הוא לכן איצטריך סימנא דלא נטעה וא"כ האם בהמות הארץ יאלפנו החמור יורנו והוא יודיע לנו מתי הוא ליל וכי חמור נביא הוא והוא יודע כי עדן יום רק העבים יעיבו ואיננו נוער עד שהוא חשכה באמת והאדם מבחר היצורים יטעה ויחשוב שלילה הוא. וי"ל דבריו במ"ש באיוב מלפנו מבהמות הארץ וכמ"ש ר"י בעירובין:

תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב. ושמר לו על הפתח עד שסיימתי תפלתי לאחר כו' ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל כו' באותה שעה למדתי ממנו [שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה כו' והגאון בעל פני יהושע כתב בזה וז"ל לכאורה בודאי היה יודע רבי יוסי בלא"ה שאין נכנסין לחורבה רעוע מפני המפולת שזה דבר פשוט מסברא אלא דהוה חורבה חדתי וידע ג"כ דהיכא דאיכא למיחש לחשד אין לכנוס בו שלא לצורך כו' וקמהדר ליה אליהו דאף שהיה ביטול תפלה אסור לכנוס לחורבה מפני מזיקין דהוה מקום סכנה כו' וזה פשוט עכ"ד ואף כי פשוט זאת בעיניו הבדולחיות אני הצעיר והזעיר לא זכיתי להבין דבריו דקאמר דאליהו צוה לו שלא יכנוס לחורבה מפני המזיקין הלא גרסינן בפסחים קי"ב ע"ב מעיקרא הוו שכיחי כולי יומא זמנא חדא פגעה ברבי חנינא בן דוסא אמרה ליה אי לא דמכרזן עלך ברקיע הזהרו בחנינא ובתורתו סכנתיך אמר לה אי חשבנא ברקיע גוזר אני עליך שלא תעבורי בישוב לעולם אמרה ליה במטותא מינך שבק לי רווחא פורתא שבק לה לילי שבתות ולילי רביעיות ותו הדא זימנא פגעה ביה באביי אמרה ליה אי לאו דמכרזי עלך ברקיע הזהרו בנחמני ובתורתו הוה סכנתיך א"ל אי חשיבנא ברקיע גוזרני עלך שלא תעבורי בישוב לעולם הא קא חזינן דעברה אמרי הני נזייתא גיכהו דשמטיא סוסיא ואתו דברי להו ופירש רש"י והרשב"ם כשהולכין במבואות שבילי כרמים וסוסיהם משתמטין מכאן ובורחין בישוב אתו ודברו להו ולא קא מפרשי דשמא מהחורבות שהם בעיר משמע דהפירוש שלא תעבורי בישוב הוא כל היכא דיש ישוב לא תמצא בגבול הזה וא"כ רבי חנינא בן דוסא דגזר גם כן שלא תעבור בישוב גרשה ג"כ גם מן החורבות והוא הלא היה קודם רבי יוסי כדכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמת פירוש המשנה לסדר זרעים וז"ל אבל החבורה אשר אחרי אלו שראו החורבן הם כו' ורבי חנינא בן דוסא והחבורה השלישית כו' ורבי יוסי וא"כ היה רחב"ד קודם ר"י בשני דורות וא"כ מדוע ירא רבי יוסי מפני מזיקין הלא רחב"ד קודם לו גרשה ודוחק גדול לומר שזה היה בליל רביעי או בליל שבת וי"ל דיישוב פירושו דווקא ישוב אבל מן החורבות לא גרשה והא דפירשו דשמטי סוסיא ממבואות שבילי כרמים לאו דווקא דהוא הדין מחורבות אבל קשה לאביי שהוא אמורא לא הסכינה ולא הוה ירא מפניה. ורבי יוסי שהוא תנא ירא מפניה וכי היה רבי יוסי קטן מאביי שתהא יכולה חלילה לסכנו ואליהו הזהירו ע"ז לפירוש הפ"י. וי"ל דבמקומן חיישינן כמו שמשני לקמן. עי"ל דלא הזהירו מחמת שהוא צריך לירא מפניהם רק שלא יהי במקום ששורה הסטרא אחרא כי הקדושה צריכה להיות מרוחקת מן הטומאה והמסאבא לכן הזהירו שלא יכנס הלאה לשם. והצל"ח כתב וז"ל דמשום סכנתא יש מקום לומר דלצורך מצוה שרי דשלוחי מצוה אינן ניזוקין ואולי לא מקרו כל כך דשכיח היזקא למיחש אפילו במקום מצוה ע"כ ואין להקשות על דבריו מהא דגרסינן בירושלמי פרק „היה קורא" (הלכה י') אמר ר' יוחנן מחזקא טיבותא לרישא דכי מטא למודים כרע מגרמיה וגם בבבא בתרא (קס"ד ע"ב) אמר רב עמרם אמר רב שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הע' ועיון תפלה וא"כ כיון דאי אפשר לכוון הלא לא יעשה מצוה בהתפלה ויש לחוש משום מזיקין די"ל דר' יוסי דהיה זמן רב קודם להם והיה גדול מהם היה ביכלתו לכוון לכן עשה בתפלתו מצוה גדולה ולכן אין לו לירא מפניהם. גם לא זכיתי להבין מ"ש „הפני יהושע" דמדכתיב לישנא מחורבות ירושלים משמע דסמוך ליישוב הוה ולדעתי הקלושה משמע מלשון זה דסביב החורבה הזאת היה חורבות רבות, ולולי שאינני כדאי ביארתי זאת דלעולם משום מזיקין לא ירא רבי יוסי כנ"ל רק החורבה היתה רעועה וישנה לזה אמר לחורבה מחורבות ירושלים פירוש משעת חורבן ירושלים והוא היה מחבורה השלישית שאחר החורבן כנ"ל בשם הרמב"ם ומשום טעם דחשד לחוד היה רשאי ליכנוס לשם כסברת הפני יהושע דמשום העוברי דרכים היה מתבטל מתפלתו לגמרי ולכן לא היה לו לחוש לחשדא או כנ"ל שאמנם לא היה בישוב רק בין החורבות והא דלא חש למפולת דמשום דהיה ממהר עצמו להתפלל לכן לא הסתכל אם רעועה היא וחשב שהיא מתוקנת ע"כ בא אליהו זכור לטוב ושמר לו על הפתח ולא רצה ליכנוס למען הראות לו כי אף דאם אליהו

יכנוס ליכא למיחש לחשדא (לפי פירוש הפ"י) כי שנים כשרים ואמיתים המה ויהי הכל בהיתר לדעת ר' יוסי שלא עבר רק משום חשד לחוד וזה דעמד על הפתח ולא אבה לבוא פנימה הראה לו לדעת דחורבה רעועה היא (כיון דמשום מזיקין לא היה לו לחוש כנ"ל) מהכי מה נכנסת לחורבה זו כי לחורבה אחרת שאינה כל כך רעועה היית רשאי ליכנס רק לכאן אסור אתה ליכנס, דיש כאן הטעם משום מפולת והיכא דשכיח הזיקא שאני כדגרסינן בפ"ק דפסחים אמרתי לו להתפלל להכי לא הסתכלתי ולא ראיתי שרעועה היא משום דנכנסתי להתפלל ולכן הלכתי ברגש ע"כ לא ראיתי שיש לחוש בה משום מפולת ודו"ק:

ע"ב אי בתרי חשד נמי ליכא פירש רש"י דתנן במסכת „קידושין" דף פ' אבל אשה מתייחדת עם שני אנשים וגם מורינו הרב נכים גאון הביא משם וק"ל מדוע לא הביאו ראיה מהכא גופא דאי גם בתרי איכא חשדא א"כ משום מזיקין למה לי דתיפוק ליה משום חשד וי"ל דלהכי מביא משם ליישב גם לפי התירוץ השני ואיבע"א או אולי משום דעדיף להו להביא ממתניתין: בתוספות בד"ה במקומן חיישינן וז"ל פירש שידוע שרגילין שם המזיקין והיא דלעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין איירי בסתם שאין רגילין וא"ת מאי אשמועינן בזה וכי יש לפרש בגוונא אחריתא ויש ליישב דאשמועינן דלא תימא דבמקומן לא דווקא במקומן והוא הדין בסתמא ג"כ איכא סכנתא אפילו בשתים והא דאמר לעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין היינו במקום שידוע לנו ברור דאין שם מזיקין לזה אשמועינן שפיר דלא כן הוא רק דגם בסתמא אין לחוש בשתים מפני מזיקין שוב מצאתי גם זה הפירוש בתוספות הרא"ש וראיתי בשיטה מקובצת בד"ה באתרא דשכיחי וז"ל כלומר בחורבה שהיא חורבה מזמן גדול חיישינן אפילו בתרי ע"כ והנה לפי מה שפירש הבעל פני יהושע לעיל דהא דאליהו הזהיר לרבי יוסי שלא יכנוס לחורבה הוא משום מזיקין נוכל להביא טעמא רבה על הא דאליהו המתין על הפתח להודיע לו הטעם שגם בשנים אסור להיות שם דפירשתי לעיל דלהכי כתיב לחורבה מחורבות ירושלים לאשמועינן שהיתה מעת שנחרבה ירושלים כי גם היא נחרבה אז והבאתי לעיל מהקדמת הרמב"ם שרבי יוסי היה מהחבורה השלישית שהיו אחר חורבן ירושלים וא"כ החורבה שנכנס לתוכה היתה חורבה מזמן רב וגדול ע"כ עמד על הפתח ולא נכנס לתוכה לאורויי ליה שגם בשנים אסור להיות שם ולא תועיל כלום אף אם הוא נכנס לשם ובלאו דברינו קשה מדוע עמד על הפתח הלא היה לו לבוא פנימה ולא יעבור על כלום: אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות ומי איכא ספיקא כו' והבעל פני יהושע כתב כאן וז"ל מקשין העולם וכו' לכך נראה לי ליישב חדא מגו חדא כו' ואני קורא ע"ז אמר גברא רבה מילתא ומתאמרה משמיה דגברא רבה אחרינא כוותיה שכן כתב הבעל קדושה וברכה: אלא דאמר ליה בחצות ואתא איהו ואמר כחצות בחילופי גירסאות פירשו שדבר עמו בחצות ואמר למחר כי השתא והם כדברי רב אשי לקמן בפלגא אורתא דתליסר כו' רק לר"א משה בעצמו ידע שפיר והשתא סובר דלמשה בעצמו ג"כ היה ספיקא ולא ידע אימת וק"ל:

ברש"י בד"ה אין הבור מתמלא מחולייתו וז"ל העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך ובסנהדרין (ע"ז ע"א) כתב וז"ל העוקר חוליא מבור עמוק וחוזר ומשליכה לתוכו אינו מתמלא בכך: ויש לדקדק בזה א') אמאי דקאמר הכא העוקר מבור כרוי למאי כתב כרוי הלא לא שנא אי כרוי מכבר אי לא. ב') וגם בסנהדרין עוקר מבור עמוק הלא מיותר היא. ג) למאי איצטריך למיכתב הכא והתם התיבה לתוכו ועיין בתוספות בד"ה אין הבור מתמלא מחולייתו מה שהקשו עליו ולפע"ד יש לומר דגם הוא פורש כפירוש ר"י דמיירי מבור שהוא כרוי ונחפר מכבר ועתה הוא חופר מצד אחד ומניח בצד אחר ושלא תטעה לפרש דבריו שהוא מחזיר העפר למקום שכרה לזה כתב שהוא כרוי ועמוק ומחזיר העפר לתוכו רק לתוכו אבל לא למקום שחפר עתה רק למקום שנכרה מכבר פירוש לצד השני, שוב ראיתי שהבעל קדושה וברכה הרגיש בדיוק אחד ממה שדקדקנו ודו"ק:

ד' ע"א בתוספות בד"ה בניהו זה סנהדרין כו' עיין בשלהי ספרי „גלד דמעות" ביאור נחמד עליו:

רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר וכו' משום הכי לא בעי ר"א לפרש כר' זירא משום דקשה ליה היה לו לפרש במסכת דרך ארץ להביא ראיה ממשה רבינו לכן מתרץ זה:

לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני ר' לוי ור' יצחק נפחא חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך, ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה כו' שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה על בעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה נמלך כו' ונ"ל לבאר טעמא דפלוגתתם במאי דגרסינן בסנהדרין (לח ע"ב) אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ורבי יוחנן אמר למשיח ופירש רש"י

אלא

אלא לדוד בזכות דוד שהיה עתיד לומר כמה שירות ותשבחות למשה בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה, וטעמא דרבי יוחנן לא פירש רש"י ולדעתי י"ל דהוא סובר דעיקר הזכות הוא ענוה ע"כ אמר, למשיח דהוא עניו ביותר כדכתיב עליו עני ורוכב על החמור יוצא לנו מזה אית דאמר דאברי עלמא משום שירות ותשבחות והיא המלוה הראשונה ואית דאמר תורה ואית דאמר ענוה וגרסינן בבא קמא (י"ז ע"א) גדול למוד תורה שהלימוד תורה מביא לידי מעשה ופירש רש"י אלמא מעשה עדיף וכן בקידושין (מ' ע"ב) תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה ופירש רש"י נמצאו שניהם בידו ואף לפי פירוש בעלי התוספות להורות לרבים היאך יקיימו ויעשו זה גדול מתורה. והשתא נפרש פלוגתתם דחד דאמר מחצות לילה אקום להודות לך ולהודות קאי על שירות ותשבחות כדמפרש רב אשי לעיל דעד חצות כו' מכאן ואילך בשירות ותשבחות סובר כרב דבשביל שירות והשבחות אברי עלמא ואידך דסובר שנקרא חסיד בשביל שידיו כו' סובר כשמואל דלא אברי עלמא אלא למשה וא"כ הוא דעסק במעשה שהיא גדולה מלימוד ולכן מיקרי חסיד ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך הוא ענוה וכן פירש"י בד"ה לפיכך וז"ל בזכות שהיה דוד מקטין עצמו זכה וכו' סובר כרבי יוחנן דאברי עלמא למשיח בשביל ענוה ולכן הוא מקרי חסיד והוא בפי שניהם תורה וענוה ועל זה א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא דבעינן שניהם ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש התורה נקראת עדות כדכתיב עדות ה' נאמנה, ומלכים המה רבנן כמ"ש מאן מלכי רבנן וקאמר ואדברה בעדותיך בהתורה נגד מלכים לשומת ת"ח כוון על מסיבותם והדומים ולא אבוש אף כי ביישו אותי בכ"ז לא בושתי ולא נכלמתי לדבר עוד וזה עבור שהיה בו מדת ענוה. וי"ל דפליגי בביאור הכתוב חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך. ועל פירש"י לעיל בד"ה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי וז"ל ראשון וקודם להם ומשפטי נקרא התורה כדכתיב משפטי ה' אמת ומאן דאמר שירות ותשבחות עדיף מפרש כנ"ל חצות לילה אקום להודות לך על (קודם) משפטי צדקך כי ההודיה היתה קודם התורה וא"כ מדקדקים ההודיה ללימוד התורה ודאי דההודיה עדיף וגדול מתורה לכן פירש כי חסיד אני על שירות ותשבחות, ומאן דאמר דתורה עדיף מפרש הכתוב כפשוטו אקום להודות לך על משפטי צדקך ומדשההודיה היתה על התורה ולא עסק בתורה על שהשי"ת עזרו להיות נעים זמירות ישראל ודאי דתורה גדול מהודיה ושירה, ולכן קאמר דכי חסיד אני קאי על תורה ויש לפרש בזה הכתובים דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי דבקתי בעדותיך ה' אל תבישני פירושו שמרה נפשי ואל תבישני ודו"ק. בתוספות בד"ה בניהו וכו' ועוד לגירסת הקונטרס בניהו בן יהוידע אין זה הפסוק בשום מקום רק איפכא כתוב, שם לזה מהפכים הכא ובשמואל ב' (ס"כ) לא חשיב כל אלו וגם כתוב שם ובניהו בואו העיטוף:

ע"ב בתוספות בד"ה וקורא קריאת שמע ומתפלל וז"ל מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית עיין בצל"ח ולדעתי הקלושה יש לומר דלקמן בתוספות בד"ה אלא אימא סמוך למטתו פירשו דשרי ללמוד קודם התפלה ועיין במהרש"א ובמהרש"ל ובנימוקי רי"ב ובהגהות מיימונית פ"ו דהלכות תפלה ראיתי שפירש שגם רש"י מתיר קודם עמוד השחר ופלוגתייהו לאחר עמוד השחר א"כ בעלי התוספות מתירים ללמוד אף לאחר עלות השחר לזה אמרו הכא שמשעה שהגיע זמן ק"ש שאין לו לאכול סעודה אבל ללמוד שרי דבשלמא בסעודה איכא למיחש שמא ימשך סעודתו וישכח להתפלל ולקרות ק"ש אבל אם יעסוק בלימוד ודאי לא ישכח וא"ת בשלמא בשחרית לא חיישינן דילמא ישכח להפסיק מלימודו לק"ש ולתפלה דכיון דקביעא לה זמנא מירתת ולא ישכח אבל בערבית דלא קביעא בה זמנא דזמנה כל הלילה גם בלמוד יש לחוש שמא ישכח דלא מירתת וכבר הבאתי בתחלת חיבורי זה החילוק משבת (דף י' ע"א) וי"ל דזיל בתר טעמא דהא דמותר ללמוד ולא חיישינן דילמא לא יזכור להתפלל ולקרות הלא הוא בשביל שכיון שהוא עוסק במצוה ליכא למיחש שישכח להתפלל ולקרות ק"ש וכמו שפירשתי בריש ספרי באריכות לענין תרומה שמותרים הכהנים לאכול בשעת צאת הכוכבים לכן גם בערבית לא חיישינן ודו"ק:

לע"א ואומר לו מפיבושת רבי עיין בפרשת דרכים בדרוש ט"ו ולדבריו כיון הבעל סמיכות חכמים ודו"ק:

במאי קמפלגי אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא ויש להקשות כיון דקרא הוא למאי אמר דסברא הוא וכי יהודה צריך להביא ראיה לקרא ויש ליישב דהלא יש לדקדק היאך יש ראייה מהכתוב לפירוש רבי יוחנן או לפירוש רבי יהושע בן לוי הלא אין מפורש לא כזה ולא כזה אלא דחדא מתורצת בירך חבירתה דכיון דיש לו סברא הכי לכן הוא דורש כן הפסוק ולכן צ"ל דסברא הוא ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו. הקשה לי ידידי הרב הגאון מוהר"ר משה נ"י מו"ל דק"ק מעזריטש קרית מולדתי שלא

יש לתרץ דהשכיבנו הוא הברכה הראשונה ואמת ואמונה הוא השנייה וא״כ שפיר יכול לסמוך גאולה לתפלה ולמה לא תירץ הכי בגמרא והשבתי לכבודו א׳) כי הלא צריך למיסמך ה׳ אלהיכם לאמת ואתי שפיר לדרבי יהודה. ב׳) דלקמן במתניתין (דף י״א) מפרש רש״י על אחת ארוכה ואחת קצרה וז״ל אשתים שלאחריה דערבית קאי ויש גורסים ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו וגם בעל התוספות מביאים גירסא זו וא״כ אין אליבא דגירסא זו שום קושיא דהלא מפורש הוא דהברכה הראשונה אמת ואמונה והשנייה השכיבנו רק יש להקשות לפירוש רבינו תם דמפרש דהכל קאי אאמת ואמונה. אולם גם אליביה אין קושיא כלל דגרסינן בפרק זה בירושלמי ורש״י ז״ל מביא הכא וז״ל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהיה האדם מקרב להקב״ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו עכ״ד והשכיבנו הלא הוא ג״כ מצרכיו שהוא תובע מתחלה ועד סוף וא״כ איך יבקש ויתפלל אותה קודם אמת ואמונה טרם שהתקרב הקב״ה אליו בתשבחות וקלוסין אלא ודאי דצריך להתפלל אותה אחר אמת ואמונה ולכן שפיר קא מקשו הא לא קא סמך גאולה לתפלה וגם לפירוש הרמב״ם ז״ל בפירוש המשנה יש לתרץ כמו שתירצנו לפירש ר״ת ודו״ק:

ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי עיין בספרי „ראשית בכורי משה חיים״ ח״א תירוץ טוב על קושית הצל״ח. א״ר אלעזר א״ר אבינא כל האומר כו׳ אלא משום דאית ביה תרתי ופירש רש״י דאתי באלף בית ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי, והגאון מהור״ר צבי הירש חיות ז״ל כתב בהגהותיו בשם הגאון החסיד מווילנא זצ״ל זי״ע דהיה קשה לרש״י דלמה לא אמרינן אודה ה׳ בכל לבב דג״כ איתא באלף בית ויש בקשה על פרנסה דכתיב טרף נתן ליראיו ומפ״ז דקדק רש״י דבאשרי נאמר ומשביע לכל חי רצון הכנת מזון לכל חי אבל כאן נאמר טרף נתן ליראיו לבד עכ״ל, ובזה נראה לי לבאר הב״ר פרשה נ״ו וז״ל ור׳ שמואל ב״ר נחמן אמר גדולה מן הגאולה שהגאולה ע״י מלאך ופרנסה על ידו של הקב״ה גאולה ע״י מלאך המלאך הגואל אותי ופרנסה ע״י הקב״ה פותח את ידיך ומשביע לכל חי ע״כ. והקשה המתנות כהונה אמאי לא מייתי הכתוב האלהים הרועה כו׳ ועיין שם מה שתירץ ולפי זה ניחא שפיר דאי הביא הכתוב הלז הוה אמינא דרק פרנסה של האדם גדולה מן הגאולה שהם קאי על יעקב לבד אבל מכל חי לא. לזה מביא הכתוב „פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון״ הכנת מזון לכל בעל חי ודוק:

ה׳ ע״א **אמר** ר׳ זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב״ה אינו כן נתן תורה לישראל ושמח שנאמר „כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו״ וקשה לי מהא דגרסינן במדרש תנחומא פרשת תרומה פיסקא ב׳ וז״ל אמר רשב״ל שני פרקמטוטין עומדין זה עם זה אחד בידו מטכסא ואחד בידו פלפלין אמרו זה לזה בוא ונחליף ביני ובינך נטל זה את הפלפלין וזה המטכסא מה שביד זה אין ביד זה ומה שביד זה אין ביד זה אבל התורה אינה כן זה שונה סדר „זרעים״ וזה שונה סדר „מועד״ השנו זה לזה נמצא בזה שנים וביד זה שנים יש פרקמטיא יפה מזו הוי כי לקח טוב נתתי לכם ע״כ וכן ראיתי בילקוט שמעוני משלי על הכתוב הזה עיין שם וא״כ אין לכאורה מזה ראיה חלילה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם דילמא משום הכי שמח הקב״ה כיון שנשאר לו אף אחר הנתינה מה שהיה לו קודם ומה שביד ישראל הלא ביד הקב״ה אבל בשר ודם שאני כיון שאחר המכירה לא נשאר לו כלום ולכן הוא עצב על כי נשאר ריק ויש ליישב דגרסינן בבבא מציעא (דף פ״ו ע״א) הוה יתיב אנירדא דדקולא וקא גריס קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא אם בהרת קודמת לשער לבן טמא ואם שער לבן קודם לבהרת טהור ספק הקב״ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא ואמרי מאן נוכח נוכח רבה בר נחמני דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות שדרו כו׳ והר״ן ז״ל פירש בדרשותיו וז״ל עם היותם יודעים שספק טהור על דרך האמת הם אומרים טמא שהכרעת התורה נמסרה להם בחייהם ושכלם היה מחייב לטמא היה מן הראוי שיהיה אע״פ שהוא הפך מן האמת שכן מחייב השכל האנושי והשאר אע״פ שהוא אמת איננו ראוי לעשות מעשה בדרכי התורה כמו שלא טהרו בעלי מחלוקת של ר׳ אליעזר אע״פ שנהגה עליהם בת קול מן השמים שהלכה כדבריו ולא נסתפק להם שהענין מאת הש״י כמו שלא סופק על אלו ואעפ״כ אמר ר׳ יהושע לא בשמים היא ולפיכך אמרו מאן נוכח נוכח רבה בר נחמני ולא באה לו ההכרעה מן הגאות כי לא נסתפקו בזה כמו שכתבתי אלא שהכריע שהשכל האדם מחייב כפי התורה והמדות שהיא נדרשת בהן ומה שהיו מטמאין לא היה רק מקוצר שכלם בערך השכל האנושי או מהתרשלם בתלמוד תורה בחייהם עכ״ד יוצא לנו מדבריו המבוארים שהקב״ה נתן לנו את התורה הקדושה ע״מ שכאשר אנחנו נפסוק הלכה כן יקום וכן יהי ואין יכולים לפסוק הלכה למעשה בלי הסכם

שכל

שכל אנושי מלמטה ולזה שפיר קאמר שלא כמדת הקב״ה מדת בו״ד כיון שאנו רואים שהוא נתן לעם ישראל התורה וכאשר הם בשכלם יכריעו להורות כן יורו גם בשמים ועל פי עדת ישראל יקום דבר לזה אמר שפיר רבי זירא שלא כמדת הקב״ה מדת בו״ד כו׳ נתן להם תורה לישראל ויש לדייק אמאי קאמר להם הלא מיותרת התיבה הזאת כי היה יכול לומר נתן תורה אלא כוונתו כנ״ל שנתן להם כל היכולת שרק הם יורו על התורה הקדושה ולא השאיר לעצמו שום יכולת להורות אעפ״כ ושמח שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, ויש לדייק בהכתוב הזה א׳) כיון דקאמר שהוא נתן להם התורה א״כ הלא היא שלהם ולמה קאמר תורתי משמע שהיא עדיין של הקב״ה. ב׳) כיון שאמר אל תעזובו ויעסקו בה תמיד הלא ג״כ אינה נקראת תורתו כדגרסינן בעבודה זרה (דף י״ט ע״א) ואמר רבא בתחלה נקראת על שמו של הקב״ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. ובדברים שהזכרנו לעיל ניחא דלעולם הלא יש גם להקב״ה חלק בהתורה כי מה שנתן לישראל נשאר גם לו ולא חיסר מעצמו כלום אולם נתן להם הכח להורות כמו שירצו ולא יוכלו להורות בשמים עד שיכריעו כן בארץ וכיון שכן א״כ מהצורך שהם יעסקו בה ויורו כל דבר לזה אמר כי לקח טוב נתתי לכם אמנם היא שלכם אבל דעו תורתי שהיא נשארה גם תורתי לזה אל תעזובו כ״א אתם תעזובו א״כ אהיה גם אנכי מוכרח לעזוב אותה כי גם בשמים צריכים להכרעת השכל האנושי ובלעדו אין יכולים לפסוק שום דבר. עי״ל דבפלפלין ומטכסא אף כי אין לזה מה שביד זה אבל עכ״פ הלא יש לזה חפץ אחר מחיר חפצו ולזה כלי חפץ אחר מחיר חפצו אבל להקב״ה הלא אין שום חפץ תמורת נתינתו לנו התורה הקדושה וזה הוא אומר אדם מוכר חפץ לחבירו ואף כי מחיר המכירה שנתן לחבירו דבר מה הוא משיג חפץ אחר או כסף הוא משיג מחיר הדבר הזה אבל איננו מוכר בחנם בכ״ז מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב״ה אינו כן נתן להם תורה לישראל נתן למו בחנם ולא לקח מאתם תמורתה כלום אעפ״כ ושמח א״כ ראייה אלימתא הוא שלא כמדת הקב״ה מדת בו״ד כי הלא כרחוק מזרח ממערב כן רחוקים המה זה מזה שבו״ד אף כי אין נותן בחנם כ״א מחיר מה בכל זה הוא עצב יען רוצה לבלוע שניהם אבל הקב״ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ולא לקח מאתם כלום תמורתה ושמח. וא״ת הלא גם בבו״ד כן שמתנה הוא נותן בשמחה ובעין יפה, וא״כ שוב קשה מה בין מדת הקב״ה למדת בו״ד. וי״ל שהא דנותן מתנה בעין יפה היא או משום שהשיג מכבר יותר ויותר משויה או משום שמצפה שישיג מאתו יותר ויותר משויה המתנה אבל בחנם איננו נותן והקב״ה אף שאין לוקח כלום כמאמר הכתוב אם צדקת מה תתן לו בכ״ז הוא שמח, ועיין בצל״ח. ובזה שפירש הר״ן ניחא מה שיש להקשות כיון דאמר הכא ר׳ זירא דמתנה נתן הקב״ה לישראל את התורה איך יתכן הא דאמרי בחולין (מ״ד ע״ב) רבי אלעזר כי הוו משדרא ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל וכי הוו מזמני ליה לא אזיל אמר לא קא בעי מר דאיחי דכתיב „שונא מתנות יחיה״ ר׳ זירא כי משדרי ליה לא שקיל כי הוי מזמנין ליה אזיל אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי וא״כ איך אמר רבי זירא הכא הכי והתם הכי כי מדנתן לנו התורה במתנה ודאי דשרי לקחת מתנות וא״כ איך אמר שלמה אליביה „שונא מתנות יחיה״ ובשלמא לר׳ אליעזר איכא למימר בדוחק גדול דהוא לא קאמר כרבי זירא אבל רבי זירא רמי דידיה אדידיה לכאורה ובפשטות נוכל לומר דכיון דהם אזמני ליה אזיל בשביל דאיתייקורי איתייקרי ביה הכא נמי כיון דהקב״ה אזמין את ישראל לטורא דסיני וצוה אותם לגשת אליו א״כ איתייקורי איתייקיר בהון. אבל לפי זה ניחא דכיון דהקב״ה לא נתן לנו את התורה ע״מ שתהא רק שלנו רק נשארה גם לו א״כ לא נגרע מאתו כלום ולזה לא נקרא מתנה וע״ז לא נאמר הכתוב כי לא נקרא מתנה רק שנתן לחבירו מה שהיה מעיקרא שלו ולא שייר כלום לעצמו אבל לפירוש השני קשה עדיין וי״ל דבשלמא לענין נתינת חפץ אמר שפיר שמי ששונא לקחת יחיה ואם לקח מתקצרים לו ימי חייו אבל לענין לקחת חיים כמאמר הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה האם נוכל לומר שאם יקבל יקצרו ימי חייו וכיון דמגיע על ידי התורה לאריכות ימים ודאי אף כי לקחו אותה במתנה נותנת חיים לעמלים בה. וראיתי בספר „נתיבות עולם״ מגאון מעוזנו מורנו מאורנו מהר״ל מפראג בנתיב התורה שכתב טעם על אשר הלוקח מתנות אין לו חיים ותוכן דבריו „בגלל שהוא צריך לזולתו ואין לו בעצמו לכן אין נקרא חי״ אבל לענין התורה שהקב״ה י״ש שנתן להם א״ש שבלאו התורה ג״כ צריכים לו בכל עת ובכל שעה ובכל רגע א״כ הלא אין שום רעש על שקבלו מאתו התורה במתנה כיון שמקבלים מאתו תמיד מתנות. עי״ל על הקושיא הנ״ל, ד„עץ יוסף״ הביא בשם הז״ר וז״ל וא״ת גם בשאר אומנות כגון זה חייט וזה זהוב ומלמדין זה את זה נמצא ביד כל אחד שנים ויש לומר דמ״מ כו׳ אבל לי קשה מזה דא״כ הלא איכא גוונא שהמוכר שמח כגון שמלמדו אומנות שלא נגרע ולא נעדר מאתו כלום וא״ת שבאומנות הוא ג״כ עצב שירא שיקפח פרנסתו ע״י שיעסוק באומנתו אבל היה יכול לאוקמי על התורה שמי שמלמד תורה אין ירא ואין עצב, וא״ת

שלא

הלא התורה אסור למכור והוא בעי לאשמועינן שאף שמכר ולקח בדמים הוא עצב י״ל דמשכחת ליה שלוקח שכר פיסוק או שכר שימור וא״ת הלא טוב הוא ירא שמא יעסוק הוא אחרי כן בזה אולם משכחת לה בגוונא דיששכר וזבולן. עוד יש לדייק אמאי נקט אדם מוכר חפץ לחבירו לומר מוכר דבר לחבירו לכן נראה לי לפרש דמצינו שהתורה נקראת חפץ דאמר לקמן דהכתוב וחפץ ה׳ בידו יצלח קאי על התורה וכן מצינו בירושלמי פאה עיין שם ובזה יש לפרש הכי אדם מוכר חפץ לחבירו פירוש שלוקח שכר עבור מה שמלמד לחבירו והיינו שכר פיסוק או שכר שימור מוכר עצב ולוקח שמח המוכר עצב בגלל שירא שמא יעסוק גם הוא בזה האומנות ויקפח פרנסתו אבל הקב״ה אינו כן כו׳ עי״ל דהוא עצב על אשר לקח כסף מחיר הלימוד ופירש ממנו מצוה גדולה כי לולי שלקח שכר היה לו מצוה גדולה ובין לפי שאפרש שהוא עצב על המצוה שהפסיד ובין לפי שירא שיקפח לו פרנסתו. יש לפרש כן כוונת רש״י בד״ה מוכר עצב שפירש הימנו דבר חשוב כזה כו׳ ודבר חשוב הוא תורה כי היא חשובה מכל דבר כמאמר הכתוב „הנחמדים מזהב ומפז רב״. וא״ת הלא כפי שעשו יששכר וזבולן אין ליששכר שום עצבות ויששכר הוא שמח וטוב לב א״כ שוב קשה מאי החילוק בין כו׳ כי התם הלא אין מפסיד כלום משכרו מה שמזומן לו לחיי העולם הבא ואין נגרע משכרו כלום וראיה לזה מהא דתנן בפרק קמא דמכות (דף ה׳ ע״ב) רבי עקיבא אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ופירש רש״י וז״ל שמצינו מדה הטובה מרובה ממדת פורעניות במדה טובה הוא אומר עושה חסד לאלפים במדת פורעניות הוא אומר על שלשים ועל רבעים והרמב״ן ז״ל בפירוש המשנה פירש וז״ל דברי ר״ע פירשו כי העדות היא מתקיימת בשנים וכשנלוה אליהם שלישי יהרג עמהם אם הוזמו שלשתן כו׳ ובדף כ״ג ע״א על הא דתנן ואמר רבי חנינא בן גמליאל מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה פירש רש״י וז״ל דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות אחד מחמש מאות דבמדת פורעניות כתיב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה כתיב עושה חסד לאלפים ומתרגמינן לאלפין דרי ארבעה דורות כנגד אלפים דורות היינו אחד מחמש מאות מיעוט לאלפים אינו פחות משני אלפים וכל שכן אם כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות יוצא לנו מזה שכמו דהתם לא יגרע מן השנים שום עונש משום שזה השלישי הנטפל להם גם כן לוקח עונש דהא כולם נענשו למיתה ומדחזינן דהשלישי המחזיק אותם והתומכם ג״כ יומת ומהעונש של השנים לא נעדר בשביל זה כלום ה״נ המחזיק והתומך ידי עושה מצוה שכרו ג״כ כעושי מצוה שלא יגרע מחלקן של עושי מצוה כלום בשביל שהנטפלים לוקחים ג״כ שכר ק״ו בן בנו של ק״ו שהנטפלין ללומדי תורה שתלמוד תורה הוא כנגד כולם שאין חסר להעוסקים בתורה משכרם בשביל המחזיקים אותם והתומכים והמסעדים למו וודאי שהמחזיקים לעושי מצוה והעושי מצוה לא נגרע כוחם מהעוברי עבירה ומהמחזיקים אותם א״כ המוכר שמח וא״כ קשה שוב הלא מצינו בבו״ד ג״כ מדה זו כי לא יקופח משכרו כלום, וי״ל במאי דגרסינן בב״ר פרשה ע״ב וז״ל א״ר לוי בוא וראה מה יפה היתה סרסרותו של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולן יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולן יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל כו׳ יששכר תשיעי לשבטים והוא הקריב שני למלך הה״ד ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר מפני מה מפני שהיה בן תורה הה״ד „ומבני יששכר יודעי בינה לעתים״ כו׳ וכל השבח הזה מניין היה לו ליששכר משל זבולן שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה הה״ד „זבולן לחוף ימים ישכון״ וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולן לברכת יששכר „שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך״ שמח זבולן בצאתך ממה שיששכר באהליך, ויש אומרים יש שכר באהלי זבולן ע״כ. ובילקוט שמעוני פרשת ויחי, וז״ל זבולן לחוף ימים בסחורתו ויששכר בתורתו וזה עם זה שותפות בעוה״ז ובעוה״ב מה ראה יעקב אבינו שבירך את זבולן אחר יהודה והלא יששכר גדול ממנו וכו׳ חייו של יששכר מנין לו מזבולן שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהוא בן תורה, הה״ד זבולן לחוף ימים ישכון בשביל כך יששכר חמור גרם וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולן לברכת יששכר כו׳ וכיון שהוא מאוחר וקטן במעלה מהנטפל לו שמחזיק אותו ואף כי משכרו לא יגרע כלום כנ״ל מיהו משום שהתומך אותו קודם לו בגלל זה הוא עצב שהוא יהי מאוחר ממאן דלא קרי ולא תני וא״כ פירש הימנו ע״י זה דבר חשוב מדחזינן שנתקטן כ״כ עי״ז ולזה שפיר אמר שלא כמדת הקב״ה מדת בו״ד ודו״ק:

לעולם ירגיז אדם יצ״ט על יצה״ר עיין בספרי „ראשית בכורי משה חיים״ ח״א ובספרי „בינה לעתים החדש״ ביאורים הנוגים ע״ז:

אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו וז״א דתניא לקמן רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע״י יסורין אלו הן תורה כו׳ תורה מנין שנאמר אשרי [במכילתא יתרו מביא הכתוב „לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה״] היינו שיש לו יסורים קודם שמתחיל לעסוק בתורה אבל בשעה שעוסק לעולם יסורים בדילין הימנו ועיין במהרש״א ובהערה „באפיקי יהודה״ כידוש לדבריו ואף אם נאמר דכוונתו שיש לו יסורין אפילו בשעה שהוא עוסק בתורה וע״י שכר היסורין הוא יכול לעסוק בתורה שהם ימהרו ויזככו אותו לכן יכול להבינה. י״ל דרבי שמעון בן לקיש סבר כרבי נחמיה דאמר במכילתא יתרו על הכתוב „לא תעשון אתי״ וז״ל חביבין יסורין כשם שהקרבנות מרצין כך יסורין מרצין בקרבנות מהו אומר „ונרצה לו לכפר עליו״ ביסורין מה הוא אומר והם ירצו את עונם ולא עוד שהיסורין מרצין יותר מן הקרבנות מפני שהקרבנות בממון והיסורין בגוף וכן הוא אומר „עור בעד עור״ וכיון דר״נ סבר שכל חביבות היסורין היא בשביל שהם בגופו וא״כ העוסק בתושיה שמתשת כחו של אדם ומוחו וליהו אין מגיע לו יסורין שכיון שהיא עצמה מצערת ומייסרת ומתשת את גופו ע״י שהוא עוסק בתורה ולזה שפיר אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו ופליג על רבי שמעון בן יוחאי דהוא סבר כרבי נחמיה. שוב עיינתי במכילתא וראיתי ששם כתוב בהדיא שהתורה אינה נקנית אלא עם יסורים שעם יסורים הוא יכול לעסוק בתורה דכתיב רבי שמעון בן יוחאי אומר חביבין יסורים שלש מתנות טובות נתנו לישראל ואומות העולם מתאוין להן ולא נתנו לישראל אלא ביסורין א״כ חזינן בהדיא דהוא סובר שאף בשעה שהוא עוסק בתורה אין בדילין הימנו יסורים ורבי נחמיה פליג עליה ורבי שמעון בן לקיש סבר כרבי נחמיה ודו״ק:

אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר „נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה״״ פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר „אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו״, מקשים שאם ביטול תורה אין חטא שצריך לפשפש עליו ולמה לא פשפש עליו מעיקרא וי״ל דה״ק מעיקרא יסתכל שמא עבר על ל״ת ולזה אמר יפשפש במעשיו שמא עשה מה שאסור לעשות ואחרי כן אם לא מצא שעבר יתלה „בביטול תורה״ שהוא עשה פירוש שנתעצל לקיים המצות עשין, עי״ל יתלה בביטול תורה שמתוך שלא למד לכן לא ידע איך לפשפש כי בל ידע מה שרשאי לעשות ומה שאסור לכן לא יוכל למצוא המגרעת והפחתת אשר יש בו כמאמרם באבות פרק שני „הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד״ כי בל ידעו איך צריכים ליראה את ה׳ ואיך להתחסד ובפרק שלישי רבי אלעזר בן עזריה אומר כו׳ אם אין חכמה אין יראה וק״ל. ואם קבלם מה שכרו יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה׳ בידו יצלח משום דכל הכתוב איירי בדבר אחד דגרסינן בבבא בתרא קט״ז ע״א אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל שאינו מניח בן ליורשו הקב״ה מלא עליו עברה כתיב הכא והעברתם את נחלתו לבתו וכתיב התם „יום עברה היום ההוא כו״״ יוצא לנו מזה שרצון וחפץ הקב״ה שהאדם ישאיר אחריו בן וגרסינן הלאה דרש רבי פנחס בן חמא מאי דכתיב „והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו״ וכי מת יואב בר הלכא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה כו׳ אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה, יוצא לנו מזה שהמניח בן במותו, דומה אף לאחר מיתתו כאילו הוא עדיין בחיים ועתה יפורש הכתוב כמין חומר יראה זרע פירוש זרע כאילו שע״י יאריך ימים שיהו צדיקים וחסידים כמותו וא״כ אף לאחר מיתה יהא דומה כאלו חי הוא עדיין וחפץ ה׳ בידו יצלח מה שהוא רצון וחפץ ה׳ היינו שהאדם יחליף גזעו וישאיר בנים כמאמר ר״י לעיל יצלח בידו כי הוא יראה זרע ובדברי ר״י יש לדייק דאמר כל שאינו מניח בן ליורשו התיבה ליורשו היא מיותרת כי ודאי אם מניח בן יורש אותו ולדעתי כוונתו ליורשו שיירש אותו שיהי כמותו שימלא מקומו והוא ג״כ סבר הדרש של רבי פנחס בר חמא ולהכי נמלא הקב״ה עליו עברה משום דכיון דהוא מניח בן כמותו הוא חי ועושה רצון הקב״ה שיחפוץ שהאדם בל ימות בכל אבל אם אינו מניח בן כמותו הלא הוא מת ולכן הקב״ה מלא עליו עברה כי נפסד בכל מן העולם הזה:

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא ב״ר חנינא חד אמר אלו הם יסורים של אהבה כל שאין בהן ביטול תורה שנאמר „אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו״ וחד אמר אלו הם יסורים של אהבה כל שאין בהם ביטול תפלה שנאמר „ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי״ לדעתי זה אמר דבריו בגוונא אחריתא וזה בגוונא אחריתא ולעולם איכא לאוקמי דלא פליגי אי בעית אימא דמאן דאמר כל שאין בהן ביטול תורה קאי על העוסקים תמיד בתורה כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שלא היו מפסיקין לתפלה (שבת י״א ע״א ועיין

בירושלמי שבת ד׳ ע״א) וא״כ אף שאיננו יכול להתפלל מחמת היסורין עדיין נקראו יסורים של אהבה רק שיכול עכ״פ ללמוד וכיון שאין לו ביטול תורה שפיר נקראו יסורין של אהבה כיון שהעיקר גבייהו תורה ויכול עדיין לעסוק בתורה, ומאן דאמר כל שאין בהם ביטול תפלה קאי על אותם שמפסיקים מתורתם לתפלה וא״כ אף שאין יכולים ללמוד מחמת היסורין בכ״ז נקראים עדן יסורין של אהבה, כיון שאין למו מהם ביטול תפלה כי הלא התפלה היא המרכז העיקרי אצלם ויכולים עדיין להתפלל ואי בעית אימא במ״ש בקידושין (ד״מ ע״ב) בתוספות בד״ה תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה וז״ל וי״מ דאדם שלא למד עדיין יבא לימלך אם ילמוד תחלה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחלה לפי שאין עם הארץ חסיד אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מלימוד. ע״כ מאן דאמר כל שאין בהם ביטול תורה קאי על אים שלא למד עדיין שאומרים לו למוד תחלה, וא״כ העיקר לגביה הלימוד, וכיון שהיסורין התגברו עליו כ״כ, עד שבלתי יכולת בידו לעסוק בתורה, ראיה אלימתא היא כי איננם יסורים של אהבה רק הם המה מזבח כפרה אבל אם עדן יש לאל ידו לעסוק בתורה אף שלא יוכל להתפלל נקראים יסורים של אהבה. כיון שהעיקר אצלם לימוד התורה ובתורה הלא יכולים לעסוק, ומ״ד כל שאין בהם ביטול תפלה קאי על אנשים שלמדו מכבר שאצלם המעשה עיקר, כי נאמר להם עסקו במעשה כנזכר לכן אם התגברו עליהם היסורים כל כך עד שאין למו היכולת להתפלל פירוש לעסוק במעשה בפה איננם יסורים של אהבה, אבל אם עדן יכולים לעסוק במעשה אף שלא יוכלו ללמוד בכל זה נקראים בשם יסורים של אהבה יען כי אצלם העיקר המעשה ובמעשה הלא יכולים לעסוק. והא דקאמר פליגי ר״ל מחולקים זה מזה שאומרים באפנים שונים אבל באמת אין מחלוקת ביניהם כמו שהוכחנו בעזהשי״ת וה׳ ישפות שלום רב לנו ולכל בית ישראל אכי״ר או״א:

ואני תפלה, אנא ה׳! כאשר עזרתני, להחל ליסד את ספרי הלזה, ככה אזרני נא חיל, להשלימו ולכלותו, ממסד עד הטפחות, ר״ל על כל הש״ס, וגם את יתר סְפָרַי אשר עמדי בכתובים וזכני נא בחסדך להו״ל בעגלא ובקרוב אמן ואמן.

ותקותי תרהיבני, תאמצני ותעודדני, ומתוגתי הנחמני, כי החלק השני, יופיע ואור ברצות ה׳, בעוד ירחים אחדים, ויגדל מהראשון בכמותו, כי מצויני עמנו, יקחו בלי תפונה, גם את ספרי זה בפנים יפות ומאירות, כאשר היו באמנה אתי, עד עתה, בהוציאי לאור עולם, את חמשה סְפָרַי, אשר לפניו.

נאום אסיר — הקוה
המחבר

משה חיים טריוואקס

2

ספר

בית מש״ח

חלק שני

יכלכל חדושים ודרושים על מסכת ברכות

חובר בעזהש״י מאתי

משה חיים טריוואקס

מחבר ספרי „בכורי מש״ח״ חלק ראשון ושני „נא״ד״ „רועי ישרון״.
ו„בינה לעתים החדש״. ובית מש״ח. חלק ראשון. ועוד רבים בכתובים.

ווארשא
בדפוס אפרים בומריטטער דזיקא 44
שנת תרנ״ח לפ״ק

БЕЙСЪ МШАХЪ т. е. Домъ Мовша Хаима. Гомелистка.
соч. *М. ТРИВАКСА.*

ВАРШАВА
Типо-Лит. Ф. Баумриттера Дикая 44.
1897

ב"ה.

כבר מלאתי ידי מש"ה הוא כבוד ידי"נ הרב המאוה"ג החריף ובקי המפורסם סוע"ה החכם השלם כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס שליט"א מק"ק ראדין במדינת פולין, על חבורו „בית משה חיים". חלק ראשון על מסכת ברכות שהו"ל, ועתה הוסיף ידו שניות מדברי סופרים להדפיס גם חלק שני מחיבורו הנ"ל ובקש ממני לתת גם הודי עליו, ואם אמנם דברי אך למחסור או למותר כי כבר אתמחי גברא ונודע שמו בין החיי"ם אשר הוא מחבר חיבורים מחוכמים וכל דבריו שבעתים מזוקקים וכבר סמכו אותו כל גדולי הדור וצדיקי זמננו שליט"א ומה יתנו ויוסיפו דברי אלה אך למען אהבת הרב הגדול המחבר שליט"א והאהבה מקלקלת את השורה ולא יכולתי להשיב פניו ריקם לכן באתי עוד הפעם להודיע לבני אדם מה טובו ומה יופיו של הרב המחבר נ"י שהוא מלא וגדוש בהלכה ואגדה וכל דבריו מושכים את לב הרואה, לכן חושו נא על עמלו של הרה"ג המחבר יחיה, וקחו ממנו בכסף מלא חיבוריו אשר הוא מו"ל למען שיהיה לאל ידו להו"ל את יתר החלקים שאתו בכתובים, ואשרי המחזיק בידו יתברך בגופו ובמאודו ויהי כזית הודו, א"ד הכותב למען אהבת התורה ולומדיה ומצפה לישועת ה' ירום קרן כל חוכי ישועתו כנפש הכותב וחותם.

אור ליום ו' עש"ק לסדר ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך.

כ' אלול שערי החסד לפ"ק פה בראדי.

הק' אברהם בנימין קלוגר

בהגאון מוהרש"ק זצ"ל.

ב"ה יום ה' ג"ל לעומר

שנת „מרבין בשמחה" קאמינקא פלך קיוב

אורך ימים ושנות חיים לכבוד ידי"נ וידיד החכמים הרב המאוה"ג אור הברקי, חריף ובקי, נאה דורש ומקיים, מוהר"ר משה חיים נ"י טריוואקס ולכל הנלוים אתו שוכט"ס.

ספרו הנכבד „בית משה חיים" ח"ר, השגתי בימי החג והתענגתי מדברי פלפולו וחדושיו, ולא השבתיו בעת שאין הלבלר יוצא בקולמסו, אח"כ הקיפוני טרדות שונות, ת"ח לכת"ר על אשר כבדני בספרו ואשר העיר אותי בלוחות שניות אשר בזה הזכירני לבקש סליחה על העדר תשובתי עד כה כו' ואברכו שיזכה להפיץ חכמתו ברבים, להגדיל תורה ולהאדירה, ומה אעשה כי גם עתה לא אוכל למלאות בקשתו לשלוח לכת"ר

בה"י ביום ט"ל לספירה „יזל כטל אמרין ויגבר חילים בתורה" מפי הגבורה.

„ויתברך בטוב" (לפ"ק)

כבוד ידידי הרה"ג סוע"ה, עוסק כשלמה אורה. המאיר לארץ בחיבוריו היקרים לו זרוע עם גבורה, מהור"ר משה חיים טריוואקס מכון שבתו בעיר ראדין המעטירה, נרו יאיר כחמה כאורה, שלשה ספרים נפתחים באבני שהם וישפה מפותחים די סדר לן מר ה"ה ספר „בינה לעתים החדש". וספר „ראשית בכורי מש"ח". וספר „בית מש"ח". קבלתי באהבה וברצון בזמן שאין הלבלר יוצא בקולמסו כי הימים ההם בפרוס הפסח נזכרים, בת מטרד מכל העברים, ומעולם טרדותי יצא הדבר מלבי ואחר עד עתה. והנני בתודתי על תשורתו היקרה אשר כמעשהו בשלשה הראשונים, שכבדני בהם בתחלת החורף כן מעשהו ודרכו בקודש באלה השלשה השניים, אשר לו יעדה, מלאים זיו לתורה ולתעודה:

ואויתי את ברכתי יאריך ה' ימיו ושנותיו ולפי רוב השנים ירבה מקנתו בתורה ועבודה, גמירי כל זמן שמזקינים מרבים עצה ותושיה, בחידושי תורה ובמילי דשמיא, ורבים יאותו לאורו שהכל הכין ביפיה, ויגביה כוכב מערכתו העושר והכבוד תורה וגדולה הא בהא תליא ומעשה ידיו אמונה, יהיו לרצון לפני ברוך שאמר והיה, כנפשו הרמה וכנפש ידידו הצעיר.

חיים חזקיהו מדיני המכו' חח"ם הי"ו

מחבר ספר „שדי חמד".

ב"ה אסרו חג של פסח תרנ"ז לפ"ק בייעליץ.

רב שלום וברכה לכבוד ידידי הרב המאוה"ג המפורסם לשבח וכו' כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י.

קבלתי יקרתו וכמו כן ספרו „בית משה חיים" ח"ר ואף כי לא יכולתי לקרות בו הרבה מפני כאב עיני, אמנם גם המעט שראיתי היה לי לעונג. והנני נותן לכ"ת את תודתי מקרב לבי, ומי יתן וידפיס במהרה את ההמשך מספרו והנני ידידו"ש מוקירו ומכבדו.

שלמה זלמן חיים האלבערשטאם.

ב"ה פטרבורג ר"ח אייר שנת נזר"ת

רב חכם וסופר נכבד, בתודה רבה קבלתי את החוברת „בית משה חיים" ח"ר וראיתי כי כבר אתמחי גברא ורבני הדור וחכמיו מסכימים לפתחו של חבורו, ומן השמים יהיו בעזרו ושמעתתיה יבדרון בעלמא כברכת מוקירו ומכבדו.

אברהם אבא הרכבי.

Дозволено Цензурою Варшава 30 Сентября 1897 г.

הערותי על שפה ספריו, כי לא אוכל לתאר על הגליון את רוב טרדותי, אשר לפי מצב בריאותי, קשה עלי להשיב אף לא' מעשרים, בעת כתבי לכת"ר הנני מוכרח להשיב תשובה נחוצה לפראשנעץ ולקרעמניץ, ולפאריז, ולפאלעסטינא, ועוד כהנה וכהנה, ועכ"ז שלא יהיה מכתבי ריקם מדברי תורה, אכתוב הערה במ"ש כת"ר כו' כו' *).

הדוש"ת והמברכו בכל הטוב.

משה נחום ירושלימסקי החופ"ק.

בשם ה' ובעזרתו ית"ש.

יום ה' שלח תרנ"ז לפ"ק פלונסק פלך ווארשא

שלומים מרובים כטל וכרביבים לכבוד ידידי הרה"ג החריף ובקי ערוגת הבושם מהולל בתשבחות וכו' מוהר"ר משה חיים נ"י טריוואקס

אחדשב"ת באהבה, ספרו היקר „בית משה חיים" ח"א קבלתי, ושמחתי לראות כי לא ימיש מעשות פרי להוציא לאור פרי תנובתו ופרחי חידושיו בפלפול ואגדה, כן לא ימיש הש"ת חסדו ממנו לעולמים, ויעזרהו להוציא בדפוס יתר חידושיו, אשר בלי תפונה כולם אהובים, כולם ברורים, כולם נכוחים למבין, וראוים לאדפוסי אדרא, יפוצו מעינותיו חוצה, ויתענגו בם אוהבי תורה וישרי לב ההוגים בתושיה, כי אמנם חיי"ם הם למוצאיהם, ומשה שפיר קאמר, ולאות ידידות כי עיינתי היטב בספרו הנחמד אכתוב לו כבקשתו איזה מלין, מחידושי במס' ברכות אשר חנני הש"ת, זה זמן כביר, ואם כי מעט חדשות ימצא בדברי, עכ"ז יש להם שייכות לדברי מעכ"ת וכו' וכו' **).

דברי ידידו דורש"ת בלונ"ח ומברכו בכל טוב.

צבי יחזקאל מיכלזאהן אבדפ"ק פלונסק והגליל.

ב"ה יום א' י"א תמוז תרנ"ז

כבוד הרה"ג החו"ב וכו' מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י.

ספרו „בית משה חיים" נשלח אלי הנה באשר אני יושב פה במעון הקיץ והתענגתי עליו ואני נותן לכבודו תודה ות"ח בעדו כו' ממני הדוש"ת ומכבדו

שלמה באבער.

בעזה"ש ועש"ק י"ב אייר תרנ"ז נאוואבדקי.

שלום וישע רב לכבוד הרב המאה"ג סוע"ה יקר ונעלה וכו' כש"ת מוהר"ר משה חיים טריוואקס. ספרו היקר „בית משה חיים" קבלתי וקראתי לשבת עונג, בראותי כי כת"ר יוסיף אומץ ויגבר חילים בהגותו בתושי', יחזק ה' מעמדו לגבר חילים מתוך הרוחה ובזה יחדו ישיו המים כבוד התורה ויקרת חכמים כו' חביבות רומעכ"ת עודנה חדשה בלבבי ואבקשהו להודיעני תמיד משלומו ומכל אשר אתו ובל"כ אשיב לו תמיד בעז"ה באהבה וכבוד כיאות לערכו כו' להראות חיבותו אלי אמלא חפצו לשלוח לכת"ר הערות בדבריו הנכבדים כמבוקשו וכו' וכו' ***).

יהי נועם ה' על כת"ר ויהי' שלום בביתו וקרנו תרום בכבוד כעתירת ידידו עוז המכבדו ומוקירו כערכו הרם.

העלוב **נתן נטע קמחי** במו"ה **יהושע** נ"י
פ"ק הנ"ל.

---

*) הערת ידיד נפשי הרב הגאון האמיתי מאור הגולה נר"ו, תראה אור בקרוב ברצות ה' בספר „קהלת משה" אשר אספתי בו כל המכתבים והמאמרים לחכמת התורה, אשר היה ביני ובין גאוני וחכמי זמננו נר"ו, וכמ"ש בסוף ספרי הלזה יעיי"ש.

**) גם הערות ידיד נפשי הרב הגאון הגדול נר"ו, תראה אור בקרוב אי"ה בספרנו „קהלת משה" הנזכר ברצות ה'.

***) גם הערות ידיד נפשי הרב הגאון האמיתי תראנה אור בעגלא אי"ה בספרנו „קהלת משה" הנזכר המיועד לצאת לאור בעזהשי"ת.

אמנם יש לי עוד הסכמות ואגרות רבות, אולם מפני הוצאת הדפוס לא הצגתי עתה יותר, ואת כבוד ידידי הרבנים הגאונים והחכמים הסליחה. מכבדם כערכם הרם.
המחבר

הקדמה

גרסינן בירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א' ר' חזקיה ר' יעקב בר אחא ר' יסא בשם ר' יוחנן לעולם אל יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך, ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ר' יוסי בי ר' אבין ר' אבהו בשם ר' יוחנן וחבריא ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך. אודה לה' אלהי, על אשר סכך עלי באברתו כל ימי חיי, וזכני בטובו ובחסדו, להו"ל עולם, את ספרי הלזה השביעי, כן יהי נא בחמלתו משגבי ומפלטי תמיד, ובנאות התוה"ק ירביצני כל ימי חלדי, וינהלני וינחני במעגלי צדק, ויביאני ברב חסדו אל המנוחה השלמה, ואל הנחלה הרוממה, הנכונה והנעימה, ותחזינה עיני בישועתו האמתית והנצחית אכי"ר. ובמקום הקדמה אציג בזה בעזהשי"ת ביאור נכון כהוגן על הירושלמי הלזה אשר כבר הצגתי אותו שלש פעמים לפני ספרי הקודמים ונשאר סתום וחתום עד היום.

ונקדים בזה מ"ש ביומא (דף סט ע"ב) דא"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה כו' אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה איך אומה אחת יכולה להתקיים בין העו"ג, לזה הזהירו אותנו רבותינו ז"ל כי נזכור תמיד את הכתוב הלזה, אשר בו מפורשת החלטת הכנסת הגדולה זי"ע, כי אמנם ה' צבאות עמנו בארצות פזורנו ונפוצותינו, משגב לנו אלהי יעקב סלה, כי הוא משגבנו ומחסנו גם בגלותנו, כי בטובו ית' המליך בארצנו את אדונינו הקיסר ניקאלאיי אלעכסאנדראוויטש יר"ה, אשר יעשה טובות עמנו ותחת כנפיו נחסה כהוגן, ולבאר את הכתוב השני אשר בירושלמי הנזכר נקדים בזה מ"ש באי"ר (ס"ד) אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך זכור את אשר עשה לך עמלק לנו עשה ולך לא עשה לא החריב את מקדשך, ובתנחומא אחרי (סי"ב) ואלהו בישועתי כו' הישועה שלך היא כו' כביכול הוא נושע כו' כאלו הוא נגאל, ובנה על המדרשים האלה יסד האברבנאל מה שהבאנו בשמו בהקדמתנו לספרנו ח"ר ולספרנו „רועי ישרון" וז"ל שלפני ביאת הגואל בב"א ישיב הקב"ה את שכינתו בתחלה למקומה לציון ואחרי כן יקויים מאמר אצדיק להם ואקבצם דיהיה קיבוץ גליות וזש"ה ושב ה' אלהיך כו' ואח"כ וקבצך, ועיין מ"ש בספרנו „רועי ישורון" (דף טו ע"א) *).

ויש להמתיק את דברינו במ"ש אורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא, וא"כ הלא שתיהן כגאולה אחת הן, וכמ"ש בבבלי מגילה (דף כט ע"א) ובירושלמי תענית (פ"א ה"א) רשב"י אומר בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן כו' יוצא לנו מזה שגם השכינתא בגלותא כמ"ש ובכל צרתם לו כביכול צר בצרת ישראל, וברגע אשר תהי גאולת השכינה תהי גם גאולת ישראל, לזה כתוב ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך, כי מאושר הוא האדם, אשר ישים ה' מבטחו, ובל ידאג על גלות עצמו וגלות עמו, רק על גלות השכינה, כי בטוח הוא שכאשר תהי גאולת השכינה אז תהי גם גאולת ישראל, ומאושר הוא האדם — זה צדיק כמ"ש בתנחומא ברכה — בזה ובבא, כי סמוך לבו ובטוח כי אמנם יקויים.

---

*) ידע כי באי"ר (ס"ב) איתא א"ל לקץ הימין אותה ימין שהיא משועבדת קץ נתתי לימיני גאלתי את בני גאלתי את ימיני כו', הלא דעתו כי נהפוך היא כי בתחלה תהיה גאולת ישרון ואחריה יושיע את יד ימינו, וי"ל כי גם שם ביארו כך: כי אמנם גאולת ימין אדון עולם ב"ה תוקדם רק אומר כי בל יהי הפסק בין גאולת השכינה לגאולת ישראל לזה אומר קץ נתתי לימיני גאלתי את בני בזו הרגע עצמו אשר גאלתי את ימיני, שבל יהי שום הפסק בנתים, וזכר לדבר ממה שמסיים שם (בס"ב) והוא שאמר דוד למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו, הלא משמע שביאורו האמיתי שלמען שיוכל לחלץ את ידידיו מבארות מצוקותיהם יקדים להושיע את יד ימינו יען כי מאז מקדם מיועד, כי ישועתה תוקדם לישועת ישרון, אבל כאשר יושיע את יד ימינו אז תיכף יעננו ומגלותנו יוציאנו ויחלצנו.

יקויים מש"כ בישעיה (ס"א) והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו וגו' וגם יזכה לשמוח בשמחת הגאולות האל, בגלל כי ידאג ויתעצב על איחורן וכמ"ש בתענית (דף ל ע"ב) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וגם הלא יקיים בזה מש"כ בתהלים (סי"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד ובמשלי (ה"ג) בכל דרכיך דעהו וגו' ובאבות (פ"ב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים ועיין ברבינו יונה שם ובמורה נבוכים (ח"ג פ' נ"ב) ובהלכות דעות (פ"ג ה"ב) וז"ל צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ב"ה בלבד כו', וא"כ הלא הנהו צדיק גמור בעשותו כל הנ"ל, לזה ינחול העוה"ז כהעוה"ב, ולכן אמרו כי מאושר הוא באמת תמיד, האדם הגדול והקדוש, אשר יזכור כל ימי חלדו, בהכתובים האלה, כי ינחמו אותו מיגונו בזה, ויזכה בגללם לחיי העוה"ב כמבואר, ובזה תבין מש"כ בתהלים (ספ"ד) אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם, כי הרעיון הנכבד. כי ישימו אלהים מעוזם, יסול מסלות נכונות בלבבם, כי יבינו על נכון, שכל החיל והעוז אשר עשו הוא מה', כי ה' נתן למו כח ואיל, לעשות את כל העוז והחיל אשר להם, וגם יבטחו בו ית' כי יעשו חיל ועוז נכון גם בלאה, כי ישימו בך ית' כל תקותם וכל בטחונם, שכאשר תגאל את ימינך. תגאל גם אותהם, ובזה תבין. על נכון מש"כ שם (ספ"ט) בשמך יגילון כל היום ובצדקתך ירומו כי תפארת עזמו אתה וברצונך תרום קרננו כי לה' מגננו ולקדוש ישראל מלכנו, והקדם מ"ש ברבינו יונה ברכות פרק אין עומדין בד"ה אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז כו' וז"ל י"מ שטעם הדבר מפני חורבן ביהמ"ק, אבל שלא בשעת חורבן מותר ואין זה נכון דא"כ לא היה לו לאמר בעוה"ז אלא משחרב ביהמ"ק אסור לאדם שימלא שחוק פיו כו' ומדלא אמר הכי שמעינן שאינו תלוי בחורבן אלא אפילו בזמן ביהמ"ק אמר שאסור למלאות שחוק פיו בעוה"ז בשום ענין, שהשמחה מרגילה את האדם שישכח המצוה כמו שאמרנו למעלה. ומאי דאמרינן אימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, לא מפני המקדש בלבד אומר, אלא הכי קאמר אימתי ימלא שחוק פינו ותהיה השמחה מותרת בזמן שיעשה עמנו נסים ויושיענו ואז באותו הזמן נשמח כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו ויאמרו הגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ויראו בשמחתנו, ושמחה כזו שהיא שמחת הבורא היא מצוה גדולה משום פרסומי ניסא, ודומה לזה מה שאמרו במדרש (שיר הש"ר פ"א) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו הוי אומר בה' כלומר אע"פ שזה היום הוא יו"ט ונעשה לנו בו נסים ונפלאות, ואנו שמחים בהם, אפי' הכי עיקר השמחה אינה בעבור יום טוב אלא בעבור ה' לפרסם את כל הגדולות ואת כל הנוראות שהוא עושה עמנו עכ"ל. והקדם מ"ש בתנחומא סוף תצא ר"ל בשם ראב"ח אומר כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסא שלם כו' וע"ז רמז איתן האזרחי בשמך יגילון כל היום כי ישמחו ויגילו אז רק בשמחת הבורא כי שמך הנכבד והנורא הוא עתה שלם בתכלית השלמות ולא בגלל שלותם וגדולתם. ובצדקתך ירומו יחכמו ויבינו כי לא בצדקתם וביושר לבבם זכו לשלוה וגדולה, רק בצדקתך ובחנינותך ית' ידם רמה כי תפארת עזמו אתה, כי אתה הואלת ורצית לפאר את עוזך, אשר הוא מכוסה תחת צעיף העלם והסתר, והפראים האפריקנים בל יבינו כי אמנם תעוז ידך הגדולה גם עתה וע"כ אין לאל ידם להשמיד ולאבד את היהודים, אשר תחת ידם כנ"ל, יען כי בלתי כבוד ותפארת להעיז, ולכן יעטה וילבש את העוז בבגדי כבוד ותפארת וע"כ ישישו וישמחו עד מאד לגלות ולהודיע הנפלאות הגדולות כי התהדר והתפאר עוזו למען יוכחו הפראים האפריקנים ויראו בעליל כי אמנם ה' הוא האלהים ויזנחו את אליליהם האלמים רק ימו שכם אחד לעבוד את ה' אחד, וברצונך תרום קרננו כי בלבבם ידעו נגאולים כי לפי מעשיהם אין מגיע להם להרים את קרנם, רק ברצונך הטוב חפצת להטיב למו וע"כ הרימות את קרנם בכבוד, ודע כי זה נאמר לענין הצעקה וכמ"ש בסנהדרין (דף לח ע"א) לא זכו בעתה, ואז הלא בל יבואו בחסד ובמעשים טובים, כי הלא יהי כולו חייב אפס יושעו ברחמים רבים, לז"א וברצונך להטיב לבריותיך רחמת וחמלת על בן אהוביך כנזכר כי לה' מגננו אף כי הוא גם מגננו ומפלטנו בכ"ז שמחתנו ועליזותנו הוא לקדוש ישראל מלכנו, כלומר כי ברנה יגילו רק בגלל כי יראו עין בעין בנועם השי"ת, כי מלכותו עלתה בכבוד עד ראש המדרגות ובכל המשול. ולא בגלל הנאתם הרבה ותועלתם הגדולה הלם רק בעבור מלכותו שנתעלה כמבואר, ואך למותר להעירך כי בזה תבין גם הכתוב הקודם שם לך זרוע עם גבורה כי אמנם נחזה כי לזרועך יש גבורה עצומה אבל הלא תעז ידך רק העוז בלבד בידך בלי תפארת ומלכות ולכן יתפלל תרום כח בטובך את ימינך, ואז יראו גם הפראים הנבערים שבאפריקא כי אמנם ימינך רוממה מאוד. ובזה נבין על נכון מש"כ (בסימן לג) נפשנו חכתה לה' עזרנו ומגננו הוא כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו, כי חכינו וקוינו על הישועה רק

למען

למען כבוד השי"ת ואף כי עזרנו ומגננו הוא, בכ"ז בל נשמח כלל בהנאתנו ותועלתנו, רק כי בו ית' ישמח לבנו כלומר להראות ולפרסם את גדולותיו וגבורותיו אשר יעשה עמנו כי בשם קדשו בטחנו כל ימי חלדנו, בכל גליותנו, וע"כ נגילה ונשמחה רק בישועתו *).

ובזה נבין מש"כ שם (סצ"ז) ה' מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים, כי כאשר מלכותו בכל תמשול תהי מותרת הגילה והשמחה, להודיע ולגלות נפלאותיו וגבורותיו, וכן תבאר שם מ"ש שמחו צדיקים בה' והודו לזכר קדשו, ר"ל שמחתם וגילתם תהיינה אפס בגלל ה' לגלות ולהראות את נפלאותיו ונוראותיו אשר עשה עמנו בטובו ובחסדו ויהללו ויודו על אשר נתעלה ונשתלם בתכלית השלימות שם וזכר קדשו, ובזה תבין מש"כ שם (סקי"ח) *) קול רנה וישועה באהלי צדיקים, לא בגלל טובם ותועלתם רק עיקר ומרכז ששונם הוא יען כי ימין ה' עשה חיל, ימין ה' רוממה וגו' וע"כ ברנה יגילו יעלזו וישמחו להכריז ולפרסם את יקר תפארת גדולתו וכבוד הדר מלכותו, ובזה תבין מה שנתפלל בערב לפני שמ"ע אלהינו שבשמים יחד שמך וקיים מלכותך כו' יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו רק ואך בישועתך באמת ולא בגלל כי גם אנחנו נושענו, אפס רנתנו ושמחתנו תהיינה באמור לציון מלך אלהיך, כי יאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפו כי אמנם ה' אלהי ישראל הנהו מלך העולם, ומלכותו תמשול בלי מצרים, והנה אף כי כתבנו בזה פה, ובהקדמתנו לספרנו „בכורי משה חיים" ח"ב ולספרנו „רועי ישרון", בכ"ז יש להאריך עוד הרבה בענין זה, לבאר בו כתובים רבים, ומאמרים חמורים, בבבלי בירושלמי ומדרשים כמין חומר, אולם אין פה מקומו העיקרי והמרכזי, ואני תפלה כי יזכני ה' לערוך בזה מאמר מיוחד כאשר יעדתי בהערתי השניה להקדמתי אשר לספרי „בכורי מש"ח" ח"ב אכי"ר, ובסיומא אציגה פה לבאר בזה מ"ש בדב"ר (ס"ה) א"ר סימון בשם ריב"ל כל מי שבוטח בה' זוכה להיות כיוצא בו מנין שנאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, ובהשקפה הראשונה יש לדייק איך יתכן להגיד כי הבן אדם אשר שם ה' מבטחו יהי כיוצא בו הכי נוכל לדמהו להעריכהו ולשווהו אליו ית'? אבל במש"כ יבואר על נכון כי ר"ל כי הבוטח בה' אשר יאמין באמונת אומן כי גאולת ישראל תהי' בזה הרגע, אשר יגאל כביכול את ימינו, זוכה להיות כיוצא בו כלומר כי אמים יזכה להתענג ולחזות בנועם ה' והדרו וכי יהי נגאל וחפשי, ר"ל שכאשר יגאל כביכול את ימינו יגאל תיכף גם אותו, כיוצא בו באמת ובמשפט, כי יזכה לזה גם במדת הדין וכמו שהוכחנו למעלה בעזהשי"ת וה' אלהינו יזכנו, כי תחזינה עינינו, בימי אדוננו הקיסר הי"ו את ישועתו ית' וישועת עמנו, ובנין בית תפארתנו, בקרוב בימינו, אכי"ר או"א.

ואך למותר להעירך, כי בזה תבין על נכון גם מ"ש בתהלים (סקמ"ה) ונאמר אותו שלש פעמים בכל יום ויום, יודוך ה' כל מעשיך וחסידיך יברכוכה. כבוד מלכותך יאמרו, כי יודוך ויברכוך יעריצוך וישבחוך, רק למען המטרה הנזכרת, לגלות ולהודיע כי כבוד מלכותך בכל ימשול, וגבורתך ידברו, להכריז ולפרסם את יקר גדולותיך גבורותיך ונוראותיך, וכל ישעם וחפצם מאויים ומגמתם, להודיע לבני האדם גבורותיו, וכבוד הדר מלכותו, שיכירו וידעו כל שכני ארץ את נפלאותיך הנשגבות, כי תמלוך בכבוד והדר, בהוד ויקר. וכן מ"ש (בסקמ"ח) שם יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים. כי יהללו ויברכו, ישישו וישמחו, רק על שהשם הויה ב"ה נתעלה, וכי נשגב שמו לבדו, וימלוך בכבודו, על כל מעשיו, וכי כל יושבי תבל יראו עין בעין, כי כבוד הודו ימלא את כל הארץ כבשמי השמים, ואף כי וירם קרן לעמו, בכ"ז בל ישמחו בתועלתם והנאתם, משלותם וגדולתם, אפס תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו תהי,

---

*) ודע כי חוץ לדרכנו יתכן לבאר את הכתובים האלה בהקים מש"כ בספרי „בכורי משה חיים" ח"ב (ד"ד ע"א ודף י"ט ע"א) וז"ל והנה אצל ר"ע היתה חזקה כל כך השרשת האמונה בנבואת זכריה הנביא עד שנדמה ונחשב לו כאלו כבר יצאה אל הפועל וראה בעיניו שנתקימה לפניו כו' עייש"ה, ולזה רמז נפשנו חכתה לה' בבטחון נכון וחזק וע"כ דמינו כי עזרנו ומגננו הוא כאלו כבר יצא עזרו מן הכח אל הפועל, ואף שבל נראהו עדן בחושינו בכ"ז כי בו ישמח לבנו כאלו כבר שלח עזרנו מקודש. יען כי בשם קדשו בטחנו באמת, וע"כ שמחנו שמחת נפש בו כאלו כבר ראינו בעינינו כי נתקיים העזר לפנינו.

*) ומש"כ שם עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והבן בנקל לבארו במש"כ בספרנו חלק ראשון (דף ה' ע"ב) לבאר את מש"כ בישעיה (ריש סי"ב) כעין הכתוב הלזה עייש"ה.

רק ואך הלוים, להלל לפאר, להדר ולרומם את ה' למען שיכיר וידע כל אשר נשמה באפו, כי נשגב ה' לבדו, וכל קדושיו בידו, ואפס ואין בלעדו, והוא ימלוך ביחוד בכבודו, ובהדר גאון עוזו והודו, על כל יושבי חלדו, בעגלא ובקרוב אכי"ר או"א:

הכו"ח ביום א' כ"ב למטמונים שנת „**הדברי אמת**" לפ"ג

נאום **משה חיים טריוואקס**

מחבר ספרי „בכורי מש"ח", חלק ראשון ושני. „נאד דמעות", „רועי ישרון", „בינה לעתים החדש", ו„בית מש"ח". חלק ראשון, ועוד רבים בכתובים.

למלאות הגליון אציגה בזה גרגרים אחדים. א) ראיתי במנ"כ (לד מ"ג) שהעיר כהוגן על דבר סמיכות דבור כבד את אביך לדיבור לא תרצח איך אחרי דבור מוסרי להישיר הנפש לכבד את האב והאם הציג דבור לא תרצח אשר יתכן להזהיר כן אל עיר פרא אדם נולד אשר ישחת רחמיו ולבו אכזרי להרוג את זולתו, ואף את אביו ירצח, ועיי"ש מה שתירץ, ולדעתי יתכן לתרץ במ"ש במכילתא פ' משפטים עה"כ אם זרחה השמש עליו ומובא ברש"י שם וז"ל המכלתא אלא מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע שבשלום עמו (כלומר כגון אב המותר לגנוב את כסף בנו בידוע שירחם האב על צאצאיו ובל יהרגנו) והרגו הרי זה חייב ולזה רמז לנו כביכול בסמיכות הדיבורים הנזכרים כי חלילה להבן לרצוח את אביו אף כאשר מצאו במחתרת, כי גם אז דמים לו ורציחה גמורה היא כי אביו לא היה הורגו, וע"כ מחויב הבן לכבדו תמיד כהוגן, ודו"ק:

ב) **למש"כ** בהחלק הקודם (ד"ו ע"א, שורה י"ג) העירותי בזה"ל, וזכר לדברנו ממש"פ הגאון המובהק מהרי"ל בספרו תפ"י למסכת ביצה (פ"ה ס"ז) וז"ל וכולהו אסירי שמא יתקן כלי שיר מיהו בעושה לכבוד התורה הכל מותר, ונ"ל דבכה"ג ליכא למיחש לשמא יתקן כלי שיר דדמי להך דאמרינן בפסחים (די"א ע"א) איהו גופי' מחזיר עליו לשרפו מיכל אכיל מני' ה"נ כבוד התורה ואימתה תזכירהו עכ"ל, כן קדושת התרומה אשר יאכלו הכהנים לכבוד אל עליון, תזכיר ותעורר אותם, כי בל ישכחו מלפאר ליוצרם בשעת המיועדת מדורות עולמים לתת לו ית', פאר וכבוד, הדר והוד, כלומר כי יזכרו תמיד לקרות קריאת שמע, בזמנה המיועד לה, ודוק:

למש"כ בספרי „נא"ד", (ד"ט ע"ב שורה ט"ז) העירותי בזה"ל, וזכר לדבר, ממש"כ המהרש"א בעצמו ביומא (דע"ג ע"ב) בד"ה אביתר ולא עלתה לו כו', וז"ל כבר במעשה דקלע וקעילה היה שואל דוד ע"י אביתר, כמפורש בקרא, והי' אז מדבר ברוח הקודש אלא דמעכשיו נסתלק ממנו רוה"ק, ודוק:

* * *

בית מש"ח

ברכות פרק א'

ה **תני** תנא קמיה דרבי יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו, וקשה לי הלא מפורש בסוטה (דף כא ע"א) דתורה אף בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא דעבירה אין מכבה תורה, וא"כ הכא כיון דהוא עוסק בתורה היאך מענישין לו דהוא קובר את בניו, וליכא למימר דעליו לבדו מגנא דהא ברא כרעא דאבוה, ועוד דהא קאמר דבניו מתים בשבילו שיהיו עבורו מזבח כפרה ומדוע אינה מגינה עליו לבל יענשו צאצאיו בגללו, ועוד הלא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות כמ"ש בשלהי מכות, ועוד ק"ל מאי איריא דנקט וקובר את בניו לנקוט פורעניות אחריתא, ודוחק לומר דקאי על מאן דלא הוי נקי אגב אימיה דלא סליק כמ"ש בחגיגה (דף טו ע"ב) ועליו לא מגנא התורה דהא כל קאמר, ועיין בפירוש רש"י ותוספות ובערוך ערך עמר ובספרי „ראשית בכורי מש"ח", מאמר „כחה של תורה", ויש ליישב עפ"י מה שכתב המהרש"א בסוטה וז"ל ק"ק דהכתי כיון דמגנא לעולם למה מתו דואג ואחיתופל קודם זמנם כדאמרינן בפרק חלק אמאי לא הגינה התורה עליהם וי"ל דלא קאמר תורה מגנא אלא מפורעניות ויסורים ולא ממיתה עכ"ל, וכיון דאינה מצלת את הלומד עצמו ממיתה, א"כ היאך תציל את בניו ממיתה לזה אמר דאם איתרמי כן דמוחלין כו' דכיון דאינה מצלת א"כ יכול להיות דיתרמי כן, ולכן מתורץ נמי מה שהקשיתי מדוע לא נקט פורעניות אחריתא דלעולם על פורעניות אחריתא מגנא, ורק ממיתה לבדה אינה מצלת כמש"כ המהרש"א ודו"ק:

והתניא כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו אינן אלא מזבח כפרה סלקא אדעתיה דהמקשן דמדתנא מי שיש בו אחד ממראות נגעים הוי מזבח כפרה מכלל דאם יש בו שנים הוי אחד מהם מזבח כפרה דבאחד די לכפר העונות והשני הוי יסורים של אהבה, לזה הקשה לר"י אמאי אמרת דלעולם אינם הנגעים יסורים ש"א אפילו יש לו הרבה, וסברת התרצן דדייק מדתנא אינן אלא מ"כ דלא קאי על שנים דגם שנים באים למרק העונות ואחד לאו דוקא לזה אמר מזבח כפרה הוו יסורים ש"א לא הוו דאפילו יש בו נגעים הרבה נמי אינם כי אם מזבח כפרה ומתורץ בזה דקדוקים הרבה והבן, ובנים לא היכי דמי אילימא דהוו להו ומתו והא אמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר עיין ברש"י ובתוספות ואנכי הואלתי לבאר במ"ש במכילתין בסוף אין עומדין א"ר כהנא חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, וא"כ דמיתת בנים הוי מזבח כפרה איך אמר רבי יוחנן לכל מי שרצה לנחמו דין גרמא דעשיראה ביר הלא הודיע בזה שחטא ופירסם בזה חטאיה אלא ודאי דבנים הוו יסורים של אהבה ולכן היה רשאי לפרסם ולגלות מה שקרה לו כיון דלא היה למרק עונותיו, ובהיותי בבית מורי הרב הגאון המובהק מהרי"א ז"ל האב"ד דק"ק מעזריטש קרית מולדתי הרציתי לפניו באמצע דברי גם זה החידוש, והקשה לי ממ"ש ביומא (דף פו ע"ב) א"ר יהודא רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם וכיון דמיתת בניו ודאי היתה מפורסמת א"כ אפילו הוה מזבח כפרה נמי לא היה לו לכסות אלא היה צריך לגלות כי המכסה פשעיו לא יצליח, ותירצתי לפניו ע"ז חדא דגמרא דילן מפרש הפסוקים כרב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן דהא כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום פירש רש"י בד"ה עבירות שבין אדם לחבירו וז"ל יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו אבל בלאו הכי אין רשאי לגלות חטאיו וא"כ

וא"כ הכא אי הוו בנים מזבח כפרה לא היה רשאי לפרסם לכן דייק שפיר מינה דהוו יסורים של אהבה, איברא דמדגרסינן בחולין (דף לה ע"ב) כולהו שני דרב הוה כתב ליה רבי יוחנן לקדם רבינו שבבבל ומדקרא אותו רבי ולא מצינו דפליג עליה במימרא דא ודאי דסבר כוותיה אולם גם אי יסבור כן ג"כ ניחא שפיר דהא דאמר רב דבחטא מפורסם רשאי לפרסם היינו דוקא במקום שידוע ומפורסם אבל במקום שאין מפורסם ודאי דאסור לגלות ולפרסם כי כבוד השם הוא שלא יפרסם לזה שפיר מביא מר' יוחנן מדהוא אמר בכל מקום שהלך דין גרמא דעשיראה ביר ואף שלא היתה מפורסמת שם שלא ידעו ולא שמעו בזה המקום ממיתת בניו בכ"ז ניחם אותם בזה והודיע להם ואי הוו מזבח כפרה בודאי לא היה מפרסם חטאיה שם בשביל שאבה לנחמם שלא היה עובר על הכתוב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא ודאי דהוו יסורים של אהבה, עוד אמרתי על זה שבלאו הכי הקושיא הנ"ל מתורצת דהא הכא רק העונש מפורסם ולא החטא והא דאמר דבמפורסם מכסה פשעיו לא יצליח הלא קאי אחטא ולא על העונש ולא דמי זה לזה, אבל אחרי העיון לא יתכן לומר כן כי הלא כיון שהודיע שנענש הלא הוא כאלו הגיד שחטא כיון שבלי החטא לא היה נענש וכמ"ש חז"ל לקמן מי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא וא"כ הלא כשם שאסור לפרש החטא כך אסור לפרש גם העונש כי היינו הך והכן, אחרי כן בעת למדי מסכת בבא בתרא מצאתי ראיתי שרש"י מפרש כן (בדף קטז ע"א) עיין שם וברוך השם שזכני לכוון לדבריו הקדושים ואמנם התירוצים הנ"ל נחוצים המה כי בלעדם קשה קושיית מורי הנ"ל ודו"ק, (ואחשוב לנכון להעתיק מחידושי על יומא על הגמרא הנ"ל וז"ל רש"י פירש בד"ה בחטא שאינו מפורסם וז"ל לא יגלה חטאו וכבוד השם הוא שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא מיעוט כבוד שמים הוא עכ"ל. משמע דעדיף לחטוא בצינעא מבפרהסיא ובחגיגה (דף טז ע"ב) ובקדושין (דף מ' ע"א) גרסינן לא קשיא הא דמצי כייף ליצריה והא דלא מצי כייף ליצריה ופירש רש"י היכא דלא מצי כייף ליה ליצריה טוב לו בצנעה מבפרהסיא וכן משמע במועד קטן (דף יז ע"א) וקשה לי מהא דגרסינן בבא קמא (דף עט ע"ב) שאלו תלמידיו את רבי יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן אמר להן זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כו'. א"כ הלא חזינן איפכא דבפרהסיא עדיף מבצינעא, ודוחק לומר דהכא מיירי בגוונא דמצי כייף ליצריה שהיה יכולת בידו לחזק עצמו על יצרו הרע ולא לגנוב, דהא משמע דבכל גוונא משלם הגנב כפל אף כשיגנוב למלא את נפשו ולא מצי כייף ליצריה, וי"ל כיון דכבוד השם שלא יעשה החטא בגלוי ולא יפרסם אותו כדפירש רש"י א"כ הגזלן דעשה החטא בפרהסיא חילל השם בזה, וגרסינן לעיל ביומא אבל מי שיש חילול השם בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר כו', ובקידושין (דף מא ע"א) תנן התם אין מקיפין בחילול השם כו' (ועיין ברש"י ותוספות ובמהרש"א שמביא בשם הערוך, ולדעתי אין מקיפין פירושו שאין ממתינין בכל ולא יפרעו ממנו עתה כלום כדרך החנוני שמאריך פריעת כל החוב אלא נפרעים ממנו גם תיכף ואף שסוף לא יפרעו ממנו על כל החטא כי רק המיתה ממרקת כנ"ל בכ"ז נפרעין ממנו מעט תיכף) והכי שאלו התלמידים לרבי יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן ומדבגנב החמירה יותר מבגזלן א"כ הלא גם בגזלן יש חומרא רק דאיננה כ"כ גדולה כמו בגנב והלא כיון דמיתה ממרקת גבי חילול השם וגזלן הוי חילול השם א"כ למה החמירו עליו עתה כלום הלא מה שהמיתה תמרק לו יהי די, אמר להן זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו והקשיתי בחידושי לבבא קמא, א) מדוע הקיל ענשו בשביל שהשוה כבוד עבד לכבוד קונו, והלא כתיב והייתם נקיים מה' ומישראל וכל שכן אם הוא גוזל לפני רבים שחטא גדול עשה, ועוד אם נפרש שהשאלה היתה מדוע החמיר בגנב היה לו לומר מעיקרא זה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו לפיכך החמיר עליו יותר, לכן אמינא דהשאלה היתה מדוע יש חומרא בגזלן כנ"ל וא"ת הלא צריך להשיב להנגזל מה שגזל ממנו י"ל דקא פריך לענין מה שהגיעו אין שמין לא לגנב ולא לגזלן ועוד דברים רבים שהחמירו אלו מה שלא היה הפסד בלאו הכי להגזלן לזה אמר זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וכיון שעבר גם על הכתוב הנ"ל ועוד יותר שגזל לפניהם לזה אף שסוף סוף יפרעו ממנו על עונו מענישים אותו גם בחומרות אלו אבל לעולם החוטא בפרהסיא הוא גרוע מהחוטא בצינעא כדמשמע מהגמרות הנ"ל, ועיין מה שהארכנו בזה כהוגן בספרי „בכורי משה", ח"ב מאמר „מראה עינים" ואז תבין בטוב טעם דברינו הנזכרים, ואמנם גם זה דוחק אבל לחומר הנושא תירצתי לפי שעה זה התירוץ ודו"ק, וא"ת באמת מדוע עונש הגנב גדול מעונש הגזלן י"ל לפי שגנב שכיח יותר מגזלן כמאמרם בעבודה זרה (דף ע ע"א) רוב גנבי ישראל נינהו וגניבות שכיחי ומדרוב הגנבים הוא מישראל א"כ גנבים שכיחי ע"כ החמירו עליהם ביותר

להמעיט אתהם אבל גזלן לא שכיח דב"י אינם חשודים על הגזלה, והא דאמר בבבא בתרא (קסה ע"א) אמר רב יהודה אמר רב רובן בגזל הלא פירש רש"י שם בד"ה רובן בגזל וז"ל רוב בני אדם חשודין על הגזל כעין גזל שמורין היתרא במשא ובמתן לעכב איש מריוח הראוי לו לחבירו עכ"ל, אבל גזלן פשוט לא שכיח בין עם ישראל, וגרסינן הלכה ביומא בעבר הזה והיא מתוספתא וצריך לפרוט את החטא שנאמר כו' דברי ר' יהודה בן בבא רבי עקיבא אומר אין צריך שנאמר אשרי נשוי פשע כו' וא"כ ק"ל וכי פלוגתא דתנאי בעי לאשמועינן רב יהודה אמר רב ורב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן וי"ל דפלוגתתם כמאן הלכתא ודו"ק עכ"ל שם:

והאמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר, כולם תמהו על זה איך נשא רבי יוחנן עמו עצם המת ועיין במפרשים מה שפירשו ולדעתי י"ל דהפירוש של גרמא הכא הוא חתיכה ואין ביאורו עצם רק פירושו חתיכה בשר וכן מצינו בחולין (דף קיג ע"א) רב ששת מלח ליה גרמא גרמא וכי מלח עצמות אלא ודאי דהפירוש של גרמא הוא בשר מדקורא למה שמלח בשם גרמא הכא נמי ביאורו בשר ולא היה בה כזית ופחות מכזית בשר מן המת אין מטמא כלום וחנטה כדרך חנוטי מצרים כנודע וע"כ לא נתעפשה ולא נתקלקלה כלום:

רבי חייא בר אבא חלש על לגביה ר' יוחנן א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה ר' יוחנן חלש על לגביה ר' חנינא א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה אמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה אמרי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ויש לדייק בזה המאמר טובא א) מה שאלו חביבין עליך יסורין מדוע יאהבו אותם האם יתנו להם תענוג ועדן. ב) מה השיבו לא הן ולא שכרן אם נבאר שאלתם היסורים של אהבה הם ויקבלו עקב רב על ידיהם הלא כיון שיקבלו שכר הרבה על ידי היסורים שהמה סובלים מדוע בעמו בהם ולמה לא אבו לסגל שכר רב בגללם. ג) מה ביאור הדברים הב לי ידך מה יעזרו אותם בנתינת ידם ואיך ימצאו למו מזה עזר וסעד, ואיך הבריאו והחלימו בזה. ד) דיוקו של המהרש"א ז"ל מדוע לא פריך אלא ר' חייא בר אבא לוקים לנפשיה וגבי ר' יוחנן פריך לוקים לנפשיה, ויש ליישב כל הדיוקים בהקדם מש"כ בחידושי למסכת עירובין על אשר נשאלתי לבאר מה שאיתא שם (דף יג ע"ב) תנו רבנן שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והשבתי בזה"ל לענ"ד לבאר פלוגתתם היטב, במ"ש בעבודה זרה (עלה יז ע"א) רבי חנינא ורבי יונתן הוו קאזלי באורחא מטו להנהו תרי שבילי חד פני אפיתחא דעכו"ם וחד פני אפיתחא דבי זונות א"ל חד לחבריה ניזיל אפיתחא דעכו"ם דנכיס יצריה א"ל אידך ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא, הלא נחזה שאחד סבר שטוב טוב לגבר שלא יביא עצמו לידי נסיון, שצריך לחוש ולדאוג אולי לא יוכל לעמוד בו, ולזה הלך אפיתחא דע"ז דנכיס יצריה, כדאיתא ביומא (דף סט ע"ב) ובסנהדרין (דף סד ע"א) עיי"ש, ואחד סבר שמוטב לו שיביא עצמו לידי נסיון, שאולי יוכל לעמוד בו ויקבל ע"ז מהקב"ה ית"ש עקב רב, ולזה הלך אפיתחא דבי זונות למען שיסגל לו עי"ז שכר רב, ועתה נחזור לענינינו הקודם, ונגיד כי בסברא זו כבר פליגי ב"ש וב"ה לענין בריאת האדם, אלו אמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, שאף שיוכל היות שעל ידי יצירתו יתקן הרבה, שעל ידה לא יאכל עוד נהמא דכסופא כמו שאכל עד כה, רק יאכל מה שהרויח בעצמו בזיעת אפו, אבל הלא יש לו גם ליראה ולפחוד אולי לא יעמוד חלילה בנסיון שיחטא ויפשע באדון עולם שיעשה ממצות ה' צבאות אשר לא תעשינה ולא ישמור ויעשה המצות אשר עליו לעשות, ואם כן הלא לא די שלא יסגל כלום יפסיד עוד הפסד גדול שיגיע לו עונש גדול על חטאיו ופשעיו, ולכן טוב טוב היה לו, לו לא נברא משנברא וכמהם יסבור אותו שהלך אפיתחא דעבודת כוכבים שנשחט יצריה ולא יאשם בודאי, ואלו אמרו נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא פן יעמוד בנסיון שלא יעשה המצות אשר לא תעשינה אפס יעשה המצות אשר צוה ה' לעשות אותנה, ואם כן הלא יסגל לו עקב רב, ולולא שנברא הלא בלתי יכולת לו להרויח כלום ורק עתה כשנברא יש לאל ידו לסגל לו הסגולה הגדולה הלזו, ואף שיוכל היות שיבא על ידה לידי הפסד בכ"ז טוב לו לאדם שנוצר שביכלתו לסגל לו אוצר נחמד ושמן שיקיים המ"ע ולא יעבור על המל"ת משלא נברא שלא היה לו יכולת לעשות נחת רוח לבוראו ולא היה לו שום שכר, ובשיטתייהו אזיל אותו שהלך אפיתחא דבי זונות למען שיקבל שכר על שכובש וכופה את יצרו, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, י"ל היטב בהקדם מ"ש בתוספות עירובין שם, בד"ה נוח לו לאדם שלא נברא, וז"ל והא דאמרינן בפ"ק דע"ג בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן לא

חטאו לא באנו לעולם כו' א"כ הכא איירי בסתם בני אדם אבל צדיק אשריו ואשרי דורו, לזה כתיב נמנו פירוש שספרו את הצדיקים וראו שמועטים הם עד מאוד וכמ"ש בסוכה (דף מה ע"ב) ואמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין כו' עיי"ש וגמרו לכן הסכימו וגמרו כולהם שנוח לו לאדם לוא לא נברא משנברא ועיין לקמן:

ויש לדייק על מה שאמר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה מאי איריא שתי שנים וחצי שנה ויש ליישב במה שאיתא בבבא בתרא (דף קסד ע"ב) אמר רב עמרם אמר רב שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפילה ולשון הרע לה"ר סלקא דעתך אלא אבק לה"ר, יוצא לנו מזה שכל בני אדם ימעדו רגליהם ר"ל שנכשלים בהעבירות האל וביאור תיבת שנה הכא הוא ששונה אותן תמיד (וכן מצינו בכמה דוכתי כידוע) והנה הואיל שמלשון הרע בני אדם ניצולים רק מאבק לה"ר אינם ניצולים לכן עבירה זו נחשבת רק למחצית עבירה, לכן כתיב שתי שנים ומחצה, שבגלל השתי עבירות והמחצית עבירה הכן נחלקו ב"ש וב"ה, בגללן היה עיקר ומרכז פלוגתתם, שאלו אמרו שטוב היה לו לוא לא נברא משנברא בגלל שהכבד לו להנצל מהעבירות הכן ואלו אמרו שטוב לו שנברא משלא נברא בגלל שאם יצלח את היצה"ר הלא יהי שכרו כפול ומכופל, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. י"ל במה שהוכחתי בספרי „ראשית בכורי מטה חיים" ח"ר מאמר „אורחות חיים" שאפילו הצדיקים אינם ניצולים מהן עיי"ש, לכן כיון שראו שגם הצדיקים נכשלים בהן הסכימו אלו לאלו שטוב היה לבן אדם לוא לא נוצר משנוצר, ויש לדייק במאי חלקו הלא כתוב מפורש הוא בקהלת (סימן ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה, וטוב משניהם את אשר עדן לא היה, ויש ליישב שהם ביארו את הכתוב הזה כמו שביארו אותו בזוה"ק פרשת וישב וטוב משניהם את אשר עדן לא היה דלא שב לימי עלומיו ולא איצטריך לאתתקנא ולא סביל חובין קדמאי בגין דקב"ה יהב ליה אתר מתקנא בההוא עלמא כדקא יאות, או שהם ביארוהו כמו שביאר אותו הספר חסידים (סימן תמז) וז"ל וטוב משניהם את אשר עדן לא היה כגון ר"ש ורבי

---

*) והמהרש"א ז"ל כתב ע"ז במכות (דף כג ע"ב) בד"ה תרי"ג מצות כו' וז"ל ואמר בזה דנמנו וגמרו ר"ל שבאו בזה למנין המצות שהלאוין הם יותר מהעשיים וע"כ הסכימו כו' ויותר היה טוב לו שלא נברא כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים ורחוק לשכר מצד העשיין שהם מועטים כו' עייש"ה, ודבריו נפלאו ממני שהלא תנן במכות (דף כג ע"ב) ר"ש אומר ממקומו הוא למד שנאמר ונכרתו הנפשות העושות וגו' ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה ועיין בקידושין (דף לט ע"ב) וביומא (דף פו ע"ב) ר"ש בר רבי אומר הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש וגו' ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, ורש"י ז"ל כתב בד"ה לזכות את ישראל וז"ל כדי שיהיו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן שלא הוצרך לצוות במה מצות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהן אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן וא"כ הלא יכולת להאדם לשכור ולסגל גם מהלאוין, ולמה אמר שהוא קרוב להפסד מחמת הלאוין, וגם מ"ש ורחוק לשכר מצד העשין שהם מועטים הלא משמע מלשונו שלוא היה מספר העשין שוה למספר הלאוין הושכר והרוית האדם בודאי, לא זכיתי להבין, שהלא מצינו בכמה מקומות בהתוה"ק עצמה שמגיע עונש גדול לאותו שאין מקיים העשין ומצינו במנחות (דף מא ע"א) אמר ליה ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן ועיין בתוספות בד"ה ענשיתו אעשה ומצינו גדולה מזו כי גם ב"ד של מטה עונשים אעשה דגרסינן בכתובות (דף פו ע"א) ובחולין (דף קלב ע"א) במה דברים אמורים במצות לא תעשה אבל במצות עשה כגון אומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה עשה ציצית ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. (ומצינו ביומא (דף יט ע"ב) אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם בם ולא בדברים אחרים ומצוי ושכיח כי יעבור הבן אדם על המצות עשה הלזו) הלא נחזה שיכול לבוא לידי הפסד, שיגיע לו עונש גדול ורב גם מהעשין וא"כ הלא אחת היא לנו אם הלאוין יתרים מן העשין או לוא היו העשין יתרין מן הלאוין כיון שהלא כמה עשין כמה לאוין יכול לבוא לידי הפסד וכמה לאוין כמה עשין יכול לשכור ולהרויח על כן דבריו אלה נפלאו ממני עתה וצע"ג ומצוה ליישבן ישוב נכון):

ורבי אליעזר בנו שהיו במערה בלא עדן ורבי אליעזר בר"ש היה ביסורים שנים רבות הרי שכרם לעולם הבא וא"כ הלא אין מדבר כלל הכתוב הזה מענין זה, והקדים מ"ש למעלה בע"א שם להמתיק שאלתם חביבים עליך יסורים, ואם קבלם מאהבה מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו עיי"ש, וא"כ הלא מיושבים היטב בעזה"ש כל הדיוקים הנ"ל שלכן הגידו לנו חביבין עליך יסורים בודאי אהובים וחביבים המה לכם למען שתקבלו בגללם אגרא והמה סבורים כאותם שאמרו נוח לו לאדם שנברא משלא נברא וכאותו שהלך אפיתחא דבי זונות והמה השיבו לנו שאם כדבריכם כן הוא שיסורים של אהבה הן אין אנחנו מקבלים אתהם בידידות כי לא הן ולא שכרן אין אנו רוצין בהיסורים ולא בהשכר שנשיג מהירם, כי המה סוברים נוח לו לאדם לוא לא נוצר משנוצר וכאותו שהלך אפיתחא דעבודת גילולים דנכיס יצריה, ומתורצים היטב השני דיוקים הראשונים, א"ל הב לי ידך תנו נא לנו זרוע ידכם כמ"ש בברכות (דף יז ע"ב) והן ניזונין בזרוע, גם יש לבאר פשוט זכותכם וכמ"ש שם כל העולם כלו נזונין בזכותן, ועי"ז נוכל לבטל גזירת הקב"ה ית"ש כמ"ש במועד קטן (דף טז ע"ב) א"ר אבהו ה"ק אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה, ומתורץ גם הדיוק השלישי, אמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה שכיון שנחזה שהיה לו יכולת להקים את רחב"א מחליו א"כ הלא דבריו נשמעים במרום, ע"כ פריך שפיר למה לא הועיל לעצמו הלא גם על עצמו היה יכול להתפלל שיקום מחליו, אבל שדברי רחב"א נשמעים בשמים לא מצינו לכן לא מקשה עליו לוקים לנפשיה, עי"ל שלכן פריך רק אצל ר"י לוקים לנפשיה בגלל שמצינו שהיה זך ונקי מחטאים שאמר למעלה שם דין גרמא דעשיראה ביר, ומסיק שם שלא היה לו שום חטא שיגיע לו בעבורו יסורים למזבח כפרה שימרקו חטאיו אלא היו יסורים של אהבה, א"כ הלא היה צדיק גמור והיה לו יכולת לבוא בזרוע לבטל גזירת השם יתברך לזה פריך עליו לוקים לנפשיה, ומתורץ בעזהי"ת גם הדיוק הרביעי, ודע שעוד לאלוה מלים ליישב השני דיוקים הראשונים במה שגרסינן בבבא מציעא (דף פה ע"א) כולהו שני יסורי דרבי אליעזר לא שכיב איניש בלא זמניה כולהו שני יסורי דרבי לא איצטריך עלמא למיטרא דאמר רבה בר רב שילא קשי יומא דמיטרא כיומא דדינא ואמר אמימר אי לאו דצריך לעלמא בעו רבנן רחמי עליה ומבטלי ליה אפילו הכי כי הוו עקרו פוגלא ממשרא הוה קיימא בירא מליא מיא ובספר חסידים האריך בענין גדלות השכר שמגיע לאותם שסובלים יסורים של אהבה וז"ל (בסימן תקכ"ט) הנה אמרו יסורים של אהבה כמה גדולים שהרי מכל זכיות שעשה ר"א ב"ר שמעון לא נהנה העולם כמו באותן שנים שסבל יסורים וכן רבינו הקדוש שלא הוצרכו לגשמים ולא מתו בלא עתם הרי יסורים של אהבה גדולים מכל וכל מה שהעולם נהנה מהם כאלו בידים עשו להם הטובה כך מעלין עליהם, וכן כתב (בסימן שמז) שם וז"ל לכן יחלק לו ברבים כגון רבי אליעזר ורבי שהעולם נהנה מן יסורין שלהם כדאיתא בפרק הפועלים דין הוא שיהיה להם חלק עמהם עם כל א' וא' ואם זרעם חוטאים דין על הנהנים מזכותו לסבול עמהם עונשם, לכן א"ל שבלי תפונה המה שמחים ביסורים שלהם כי בגלל שהמה מגינים בהם לכל העולם יקבלו בגללם עקב רב, א"ל לא הן ולא שכרן אין אנו חפצים לסבול את היסורים למען שנקבל את השכר שמגיע בעדם, והטעם כי הם הפריעו אתהם אולי מתורה או מתפלה לכן לא קבלו אתהם באהבה וברצון והנה שאע"פ שיסורים של אהבה נקראים כמפורש למעלה בברכות שם אמר להו רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא הכי אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח הלא סבורים רחב"א ור' יוחנן עצמם שאף שמבטלים אתהם מתורה או מתפלה יסורים של אהבה הם, בכ"ז לא חפצו לסבול אותם למען שלא יבוטלו מתלמוד תורה ומתפלה כי הרשות נתונה לנו לקבל אותמו או לבעוט במו כמ"ש בספר חסידים (סימן תקכ"ט) וז"ל ואע"פ שיסורים של אהבה גדולים הואיל ואינם באים אלא מרצון אם מבטלים אותו מללמוד ומלכתוב או מתפלה צריך לבקש רחמים שלא יבטלוהו כמעשה דרבי אלעזר בן ר' שמעון, וזה הוא כרחב"א ור"י שאף שיש על ידיהם ביטול תורה ותפלה יסורים של אהבה הם, ויש לדייק למה יבכרו הצדיקים את מצות אחרות על פני המצוה הזאת הלא גם בגללה יקבלו למצער שכר כאשר בגלל אחרות, ויש ליישב שהם חפצים יותר שיסגלו אף שכר מעט מתורה ותפלה, משיקבלו שכר רב ממה שהמה מסובלים ביסורים מרים, כי יתרון להשכר שיש לנו על ידי שמרויחים בזיעת מצחם מהשכר שהם מסגלים על ידי שסובלים בעבור רעיהם שבגללו אינם באים לידי נסיון כלל, אבל על ידו הלא הם המה בנסיון גדול כמ"ש בכתובות (דף לג ע"ב) דאמר רב אילמלי נגדוהו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ועיין בתוספות שם בד"ה אילמלי ועוד דגרסינן בביצה (דף לב ע"ב) ג' חייהם אינם חיים כו' ומי שיסורין מושלין בגופו, לכן בכרו מצות אחרות על פני מצוה זו והשיבו לנו על זאת לא הן

ולא שכרן ויש לבאר בזה עוד מאמרים רבים בבבלי ובירושלמי ובמדרשים, אבל אכמ"ל:

רבי אלעזר חלש על לגביה רבי יוחנן חזא דהוה קא גני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא חזייה דהוה קא בכי ר' אלעזר א"ל אמאי קא בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים ואי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות ואי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר, וק"ל מדוע שאל אותו רק השלש שאלות האלה יותר מאחרות וי"ל שזה קאי על המימרא דלעיל (ע"א) ואם קבלם עליו מאהבה מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, לזה שאל אותו אי משום תורה דלא אפשת ולכן תבכה מרה ותבקש שיעזרוך מן השמים שתלמוד הרבה כי מה שתלמוד יקויים בידך, שנינו אחד המרבה כו' וא"כ אין ע"ז מה לבכות, ואי משום מזוני שאין בכיתך על המסובב רק על הסבה שאם לא תהיה הסבה תוכל לעסוק בתורה וכמאמרם באבות אם אין קמח אין תורה לזה תחנן שלא תמנעך העניות מלעסוק בתורה, ולא תהי מוכרח לבטל את התורה מעוני, אין כל א"ס זוכה לשני שולחנות ועיין בתענית (דף כה ע"א) ועיין במהרש"א והא דאמר אין כל אדם פירושו אין כל צדיק דצדיק נקרא אדם כמאמרם בתנחומא ברכה (פיסקא ו') ומניין שהצדיק קרוי אדם שכן יונה אומר ואני לא אחוס על נינוה וגו' אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם וגו' אלו הצדיקים, ואי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר, וכתב התוספת הרא"ש בד"ה ואי מ"ב וז"ל תימא והא הוה ליה ר' פדת כדאמר אורי ליה ר' אליעזר לר' פדת בריה אהבה רבה ועיין שם מה שתירץ בדוחק ולדעתי ה"פ ואי משום בני שבכיתך ותפלתך לה' היא למען יאריך ימי בניך, ולא ימותו חלילה על פניך, וכי על הבורא יתברך לתת לך כאשר תחנן כפי השכר שמגיע לך במשפט, כמש"כ יראה זרע פירוש יראה זרעו תמיד שלא ירדו לקבר, דין גרמא דעשיראה ביר, ובכ"ז לא בכיתי ולא בכינא וא"כ למה זה תבכה ותספוד כל כך, וא"כ הלא י"ל כי אמנם היה לו בנים, ועיין בספרנו „רועי ישורון" (דף ח' ע"ב) ודוק.

אלא הא דלא הוו ליה כלל והא דהוו ליה ומתו, ויש לדייק היאך אמר רבי יוחנן דהוו ליה ומתו הוו יסורים של אהבה והא הוא גופיה הסכים להתנא דתנא קמיה דקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו אלמא דהוי מזבח כפרה, וי"ל דהתנא לאו דוקא קאמר דמוחלין לו על כל עונותיו דאינם רק מזבח כפרה דהוא הדין דהוו נמי יסורים של אהבה כי היכי דדייקינן מברייתא כל מי שיש בו כו' דמדהוו מזבח כפרה הוו נמי יסורים של אהבה לזה קאמר רש"י בד"ה דהוו להו בנים ומתו וז"ל הוו להו יסורים של אהבה שהאבילות מכפרת על עונותיו, פירוש כי היכי דאבילות על בנים הוי מזבח כפרה הכי נמי דהוו יסורים של אהבה וכוונת רש"י לתרץ הסתירה הנ"ל, ואין להקשות מאי אתא ר"י לאשמועינן במאי דאמר נגעים ובנים אינם יסורים של אהבה, דהא דיים המאמרים הנשארים, די"ל דאגב דנקט נגעים נקט נמי בנים, אי נמי דאשמועינן דקבל הדברים של התנא, ולזה ניחא מה שקשה לי זה כמה מדוע לא הקשה תיכף אחר דברי התנא והא אמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר, דמעיקרא הוה אמינא דלא קבל ממנו והא דשאל ממנו מנין לו זאת הוא רק דבעי שיפרש התנא דבריו מה שהוא אומר מנין לו מקרא, אבל הוא בעצמו לא סבר כן, אולם מדחזינן דהוא לבדו אומר כן, לזה מקשה דידיה אדידיה, והבעל קדושה וברכה פירש דברי רש"י שהאבילות מכפרת על עונותיו וא"כ נשאר הא דאין לו בנים ליסורים של אהבה ואמנם מיושב בזה ג"כ קושיא הנ"ל בדוחק דהא שקבל מהתנא שקובר את בניו אינם יסורים של אהבה רק למזבח כפרה היינו דוקא האבילות, דזאת הוא למזבח כפרה, והא דאמר דין גרמא דעשיראה ביר ניחמם במה שאין לו בנים שזה הוא ליסורים של אהבה, והא דאמר נגעים ובנים אינם יסורים של אהבה אשמועינן דאין לו כלל נמי הוי מזבח כפרה אולם בל אדע איך יפרנס דבריו דלפירוש רש"י שכתב וגברא רבה כר"י לא באו לו יסורין שאינן של אהבה וא"כ למה היה צריך האבילות לכפרה וגם לפירוש התוספות דוחק לפרש כן דכיון שהיה בהיסורין הללו גם יסורין שאינן של אהבה איך ניחמם בזה אלא ודאי דהוי בכל יסורים של אהבה וכמו שכתבנו ומצוה לפרש דבריו ודו"ק:

אמאי לוקים רבי יוחנן לנפשיה אמרי אין חבוש מתיר עצמו כו' רבי אליעזר חלש כו' עיין היטב מה שכתבנו ע"ז בספרנו „רועי ישורון" (דף ח' ע"ב) ותרוה נחת ועונג:

רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא על לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן ואמרו ליה ליעיין מר במליה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו ליה מי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא, ויש להקשות על אמרם ומי חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא משמע דיסורים באים רק למזבח כפרה, הלא יש גם יסורים של אהבה ואולי זה דרב הונא נמי היו יסורים של אהבה, ויש ליישב בדרך סלול בהקדם מה

שאמרו בחולין (דף לא ע"א) ויותר יעקב לבדו אמר ר' אליעזר שנשתייר על פכין קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהם בגזל ואמרו חז"ל אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה אלא נוטל מתחלה הקל זה הממון ואחר כן החמור זה הנפש, וא"כ הצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם אם הוא רוצה להענישם הוא צריך לייסר בתחלה גופם שאין חביב להם כ"כ ואחרי כן ממונם, לזה לא חשבו הכא שיסורים של אהבה הם בעבור שא"כ לא לקח החמור טרם שהענישו בקל, אלא ודאי שזה תמורת חטא ומגיע להם זה העונש מדה כנגד מדה וע"כ לא ענש לו כסדר, ואין לומר דלהכי לקח החמור תחלה למען הרבות שכרו ולעולם הם המה יסורים של אהבה, זה אינו דכיון דאין כן מדת הקב"ה לא היה משנה עבור זה מדותיו אלא ודאי דמזבח כפרה הוא והוא מדה כנגד מדה ולדעתי זה כוונת התוספות בד"ה דינא בלא דינא וז"ל הרבה צדיקים יש שלוקין בגופם ובממונם וסתום וכמוס כוונתם בדבריהם בגופם ובממונם דהלא מיותרים המה ולפי פירושי אתי שפיר דהכי קאמרי הרבה צדיקים יש שבא עליהם יסורים של אהבה וא"כ מאין ידעו שזה לא הוא יסורים של אהבה אולם שלוקין בגופם ובממונם מעיקרא מיסר אותם בגופם ובממונם אחרי כן כי אין בעל הרחמים פוגע בחמור תחלה והלא הממון חמור מנפשות, אלא מדענשו בכסף שהוא החמור אצל צדיק כמוהו הם היו יודעים שלא היה נותן שבישא לאריסיה שודאי יש לו חטא, ולא מצאו לתלות בו חטא אחר, לכן היו יודעים בטח שזה הוא החטא שלו לכן עשה לו אלהים כן שהוא מדה כנגד מדה:

תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי, הא דנקט תפלה ולא ק"ש נ"ל משום שבעי לאשמועינן שצריך לסמוך גאולה לתפלה שזה קאי גם על תפלת ערבית ואשמועינן לענין תפלת ערבית שהתפלה התפלל קודם המטה היינו קודם שינה וא"כ קרא ק"ש עם הברכות קודם תפלה וכרבי יוחנן עשה אבא בנימין ומתורץ נמי מה שהקשה המהרש"א דהכא מיירי בק"ש של ערבית ואבא בנימין קאי על ק"ש של שחרית, ואמאי מביא אותו הכא, דהוא נמי לענין ק"ש של ערבית נמי קאי כנ"ל לזה מביא אותו הכא ודוק:

ברש"י בד"ה סמוך למטתי וז"ל כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל, ויש לדייק אמאי קאמר בתחלה שלא לעשות מלאכה ואחרי כן שלא לעסוק בתורה הלא היה לו לאשמועינן מעיקרא הרבותא הגדולה שאף בתורה לא עסק ואחרי כן הקטנה שלא עשה מלאכה. ועוד למאי קאמר כל עיקר שלא עשה מלאכה השתא בתורה לא עסק קודם התפלה מלאכה מבעיא, ויש ליישב במה שאמר בירושלמי ריש פרק אין עומדין מובא בתוספות (בדף לא לקמן) וז"ל לא יעמוד ויתפלל אלא מתוך דבר הלכה א"ר ירמיה העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה דמי, וזה אשמועינן רש"י לעשות מלאכה-פירוש לעסוק בצרכי צבור הייתי נזהר קודם ק"ש ותפלה ולזה טובא אשמועינן שלא עשה זאת המלאכה קודם ק"ש ותפלה וכיון דהמלאכה הזאת ות"ת שקולים הן לזאת לא קפיד רש"י לנקוט שלא לעסוק בתורה קודם שלא לעשות מלאכה ונקט של"מ קודם והא דכתב הרמב"ם (בפרק ב' מהלכות ק"ש) היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן כו' משמע דעדיף לעסוק בצרכי רבים מלהתפלל ולקרות ק"ש, יש לומר דהיינו דוקא אם התחיל לעסוק בהם אז אין צריך להפסיק אבל אם לא התחיל עדיף לקרות ק"ש תחלה ועיין בבית יוסף (סימן ע'), עי"ל דהתם מיירי בדבר נחוץ שצריך לדבר עבור הרבים לפני מושל וכדומה אז רשאי לבטל ק"ש ותפלה וצריך לגמור עסקיהן אבל אבא בנימין מיירי בשאין נחוץ כ"כ שיהא לאל ידו לעשות זאת אחרי כן אבל משום דמצוה הוא כמו לימוד תורה היה רשאי לעשות זאת קודם התפלה לזה אשמועינן אבא בנימין רבותא שהוא כל ימיו לא עסק בזה קודם קריאת שמע ותפלה רק שמר כל ימי חייו להתפלל ולקרות ק"ש סמוך למטתו: (ו' ע"א) תניא אבא בנימין אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין עיין בהגהות הגאון האמיתי מהור"ר שאול קאצינעלנבויגען והא דאמר אין כל בריה יכולים לעמוד, יש לפרש בתנחומא (תצוה פיסקא ט') וכשהעונות גורמין הפורמא נגלית והאדם נשחת לזה אמר אלמלי כו' לראות אין כ"ב י"ל שאם ראם נשחתם:

ומניין לעשרה שמתפללין שהשכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל כו' כתב המהרש"א וז"ל והביאור גבי עשרה המתפללין אמר אלהים נצב כביכול שהוא עומד שם עם המתפללים דאסור לישב תוך ד' אמות של המתפלל וגבי ג' בדין שהדיינין מצותן בישיבה קאמר נמי כו' כמו שהן יושבין כדמסיק ג' עד דיתבי וק"ל לדבריו לתרץ אמאי דמקשה וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מבעיא דאשמועינן דבעשרה הקב"ה עומד כדכתיב אלהים נצב ולא כמו גבי שלשה שהוא יושב ויש ליישב דזה פשיטא דהקב"ה עומד בעשרה כיון דאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה

כדאמרינן באין עומדין (דף לא ע"ב) וכן פסק הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות תפלה הלכה ו') ובש"ע (סימן קב סעיף א') ולא הוה צריך לאשמועינן בשביל זה, וכי מאחר דאפילו תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דיכא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדיכא נמי היינו תורה וכתב ע"ז הגאון מוהר"ר צבי הירש חיות ז"ל בהגהותיו לש"ס וז"ל עיין שבת (י' ע"א) מסיק הש"ס דדיכא עדיף מתורה ועיין תוספות שם א"כ שוב אין מקום לקושית הש"ס כאן וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מבעיא די"ל דדוקא דיכא דעדיף מתורה אתיא שכינה עכ"ל, ולפענ"ד יש מקום גדול לקושית הש"ס, ונקדים תחלה מה שיש לדייק במאי דאמר דיכא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה דמשמע דשלום הוא דבר קטן והא אמר בשבת (דף י' ע"ב) דשלום שמו של הקב"ה ובסוף משניות לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום ובתנחומא בתחלת פ' פנחס גדול השלום שנתן לפנחס שאין העולם מתנהג אלא על פי השלום והתורה כולה שלום שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום אם בא אדם מן הדרך שואלין לו שלום וכן בשחרית שואלין לו שלום ובערב שואלין לו שלום וקורין ק"ש וחותמין בשלום הפורש סוכת שלום ובתפלה חותמין המברך את עמו ישראל בשלום וברכה מוסיף בברכת כהנים מסיימין בשלום א"ר שמעון בן חלפתא וכו' ועיין קורא נעים בספרי נשיא על פסוקי דברכת כהנים ותראה כמה גדול השלום ועוד בכמה מקומות, לכן נראה לי לפרש דה"ק דהוה אמינא הואיל דדיכא שלמא בעלמא הוא שעושה שלום בעולם וכיון דשלום גדול מאד על כן בגלל שהדיינים עושים שלום ולא אתיא שכינה בתר דיתבה כ"א לקדמה שכינה ותיתי קודם ישיבתם קמ"ל דדיכא נמי היינו תורה ואין עדיף מתורה שתקדים לבא להדיינים אלא אתיא בתר ישיבתם וא"כ הלא מתורצת היטב קושיתו בעזהשי"ת דכיון דקמ"ל דלענין ביאת השכינה לא עדיף כלל דיכא מתורה ע"כ שפיר הקשה וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מבעיא. עי"ל דה"פ דליכא למימר דאשמועינן דבעשרה קדמה שכינה לבא דהא השתא בתלתא שעוסקים בדין דהוא שלום אמרת דלא אתיא אלא בתר דיתבי ולא קודם עשרה שאינם עוסקים בדין כ"א בתפלה מבעיא דלא קדמה שכינה לבוא טרם בואם וא"כ מיותר הא דאשמועינן עשרה דנדע אותם מתרי ומשני עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי דלעולם עשרה עדיף משלשה דבעשרה קדמה שכינה ואתיא אף על גב דתלתא עד דיתבי והטעם בזה דעשרה עדיף נוכל לומר בדוחק כיון דמיירי בעשרה המתפללין וא"כ גם המה עוסקים בשלום כתנחומא והרבה הנ"ל שחותמין בתפלה המברך את עמו ישראל בשלום ובב"כ חותמין בשלום וכיון דגם המה זוכרים ועוסקים בשלום ועשרה המה לכן עדיפי משלשה וקדמה שכינה ואתיא ודוק:

(ע"ב) **ואם** לדבר מצוה הלך נוגה לו וכתב הצל"ח וז"ל ולכאורה אין דבר זה מרומז בקרא ועיין שם מה שתירץ ול"נ די"ל דאם אמינא דהכתוב קאי גם על הלך לדבר מצוה א"כ מאי נקט כלל מהלך לדבר הרשות לאשמועינן בהלך לדבר מצוה ואדע הלך לדבר הרשות מק"ו אלא ודאי דהלך לדבר מצוה נוגה לו ורק בהלך לדבר הרשות אין נוגה ואור לו, ולזה שפיר קדייק רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק ודו"ק:

אמר רבי יוחנן בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה כתב בקדושה וברכה וז"ל הקשה הרשב"א בתשובה (סימן כ') וז"ל תימא דהא אמרינן עשרה קדמה שכינה ואתיא וכו' ועיין שם מה שתירץ והוא כפירוש המהרש"א ולולא שאינני כדאי אמרתי פירוש חדש במאי דאמר עשרה קדמה שכינה ואתיא דאינה באה קודם שיתאספו אלא באה רק כשיתאספו כל העשרה אלא מקדמת לבוא קודם שמתחילים להתפלל, אבל בתלתא באה עד דיתבי היינו דיתבי ומעייני במשפט, ובשנים עד שמתחילים ללמוד וכיון שבי' הוא מקדים לבוא רק קודם שמתחילי' להתפלל אולם לא קודם אסיפת כולם לזה אמר שפיר ר"י בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס על שלא התאספו ולא התקבצו וק"ל, ועיין בתוספת הרא"ש. עי"ל דהכי קאמר ולא מצא בה עשרה היינו שיבואו העשרה תיכף ומיד ואם צריכה להמתין ולחכות עליהם מיד הוא כועס על שצריכה להמתין ולחכות:

אמר רבי חלבו א"ר הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, יבואר במ"ש בתענית (דף כא ע"ב) לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו שכן מצינו בהר סיני כו' וגם הכא אומר כן שהקובע מקום לתפלתו שעל ידי תפלתו המקום נקבע ונתכבד אלהי אברהם בעזרו שגם ע"י אברהם נתכבד המקום שהתפלל שם שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם כל הסימן של המקום וכבודו היה מה שאברהם עמד שם והאדם שהמקום נתכבד על ידו ודאי הוא אדם גדול אדם קדוש אדם צנוע עניו וחסיד ולכן היה רבי חלבו בטוח שאלהי אברהם בעזרו כאשר שהקב"ה עזר לא"א כן יעזור לו כיון שהוא צדיק ודוק, ועיין בר"י ובקדושה וברכה ובצל"ח:

אמר

אמר רבי זירא אגרא דפרקא רהטא כתב התוספת הרא"ש וז"ל פירש"י זהו עיקר שכרם שיש בני אדם שאינם מבינים הדרשה מפי הרב ותימא דרבי זירא גופיה קאמר לעיל דמחללי שבתא כי רהטא והשתא קאמר דהוא עיקר השכר עכ"ל, ועיין שם מה שתירץ ואני בעניי לא זכיתי להבין דבריו דהא רבי זירא גופיה מסיק בדבריו אלה כיון דשמענא להא דא"ר תנחום א"ר יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת אנא נמי רהיטנא ואפילו בתחלת דבריו אמר בהדיא מריש כי הוה חזינא הלא משמע גם מת"ד דלבסוף חזר לזה שפיר פירש"י שהבני אדם שאינם מבינים לוקחים שכר בשביל מרוצתם ששכר הריצה ג"כ גדול ודוק:

אמר אביי אגרא דכלה דוחקא, ויש לדייק אמאי לא קאמר נמי על אגרא דכלה רהטא ועל דפרקא אמאי לא קאמר נמי דוחקא, ויש ליישב דהא דאמר אביי אגרא דכלה דוחקא היינו רק התרי זימני בשתא שהתאספו כולם וכיון דהתאספו כולם בהחדשים הללו לכן היה דוחק גדול שם והיה צר להם המקום מאד, אבל הביאור של פרקא היא דרשה של שבת והיא של כל שבת ושבת שלא התקבצו כולם אלא מעט ולא היה שום דוחקא להם, לזה קאמר רבי זירא אגרא דפרקא רהטא היינו אף על גב שלא התקבצו כולם וא"כ סלקא דעתך אמינא שלא יקבלו שכר על הריצה דבשלמא בדרשה דכלה שהתאספו עם רב והיה צר המקום להכיל את כל הנאספים ולא היו יכולים המאוחרים לבוא פנימה, וגם לא היו יכולים לשמוע הדרשה כיון שעמדו ממרחק לזה היו מוכרחים לרוץ למען להקדים עצמן לכן מגיע למו שכר עבור הריצה אבל בכל שבתות השנה שלא היו צריכים לרוץ ולהיות כ"כ נמהרים הוה אמינא שאין מגיע להנמהרים ר"ל להרצים שכר מחיר הריצה הואיל שהיתה למותר לזה אשמועינן שאעפ"כ לוקחים שכר עבור הרהטא אבל אגרא דדוחקא ליכא כיון שאין שם דוחק בכל השבתות חוץ מזמן דכלה, וממילא שמעינן שהשתא ומה דרשה דעלמא שלמותר היתה הריצה, בכ"ז יען שהתכוונו למצוה ובגלל שרוב חביבות למו לשמוע הדרשה לכן רצו לזה לוקחים שכר עבור הריצה ק"ו נכד נכדו של ק"ו רהטא דכלה שהיו מוכרחים הנאספים לרוץ איש מהר שאם התמהמהו לא תהי בידם יכולת לבוא פנימה ולא יוכלו לשמוע כלום, מבעיא שלוקחים שכר עבור הרהטא ופשיטא הוא ולא צריך זה לאשמועינן, רק אביי מוסיף ואומר דאגרא דכלה דוחקא שבכלה, יש עוד שכר בשביל הדוחק שזה השכר ליכא בכל שבתות השנה אבל בשבתא דכלה איכא וזה צריך טובא לאשמועינן אבל אגרא דרהטא ידעינן בק"ו כנ"ל, רש"י פירש בבבא מציעא (דף פו ע"א) בד"ה דקא מבטל, ובבבא בתרא (דף קכז ע"ב) ד"ה מסדורא בתרא דשני חדשי הכלה היו ניסן ותשרי עיין שם, ובברכות לקמן (לה ע"ב) גרסינן א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזוניכו כולי שתא וא"כ מתי התעסקו כל ישראל בעבודתם כיון שהיו צריכים בחדשים הללו להתאסף ורש"י בעצמו פירש לקמן (דף יז ע"ב) ד"ה שבתא דאורייתא שהתאספו באדר לשמוע הלכות הפסח ובאלול לשמוע הלכות החג ועיין לקמן (דף ל ע"א) ד"ה בשבתא דרגלא שמשמע ג"כ שמפרש על אדר ואלול, וכן מפורש בתנחומא פרשת נח עיי"ש, ומה שיש לדקדק במאי דכתב בעצרת כבר עמד בזה בגליון הש"ס ועיי"ש מה שתירץ, עוד יש לדייק דבכל הש"ס משמע דרק הדרשות של השני ירחים הללו נקראות כלה והדרשה של כל שבת נקראת פרקא ובבבא בתרא (דף כב ע"א) פירש רש"י ד"ה ריש כלה דורש ברבים בשבתות משמע שהדרשות דכל שבתות השנה נקראות כלה, שוב מצאתי שכבר הרגיש בזה הגאון בעל מלא הרועים בהגהותיו הנספחות לש"ס דפוס ווילנא וז"ל הכא משמע בכל שבתות השנה ובכל דוכתי משמע מפירש"י דכלה הוא שבת שלפני הרגל והדרשה שבכל שבת נקראת פרקא עכ"ל, ויש ליישב דהא יש לדייק במאי שכתב רש"י דורש ברבים בשבתות למאי כתב התיבה ברבים הלא היא מיותרת, לכן לדעתי כוונתו ברבים בזמן שהרבים מתאספים היינו כל ישראל, ובשבתות אלו היינו של התרי ירחים אז דרש רב נחמן בר יצחק א"כ קאי ג"כ רק על תרי ירחי אלו וכמו שמפרש בכל דוכתי כן פירש נמי הכא וק"ל, עוד יש לדייק דמשמע בכל דוכתי דכל השבתות של התרי ירחי נקראות הדרשות שלהם כלה ובברכות (דף יז ע"ב) כתב רש"י ד"ה בשבתא דריגלא שלפני פסח כו' ויש ליישב ודוק, אמר רב פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא, וק"ל הלא עיקר שכר המנחמים הוא בשביל שינחמו את האבלים כמבואר בבבא קמא (דף לח) ובשלהי מועד קטן ובמה ינחמו למו אם לא ידברו כלום, וי"ל דהא דאמר דשכרם הוא שתיקותא היינו עבור שישתקו קודם שהאבל יפתח את פיו כדאמר רבי יוחנן בסוף מועד קטן אין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל שנאמר אחרי כן פתח איוב את פיהו והדר ויען אליפז התימני וכן פסק ביורה דעה (סימן שעו סעיף ה) אולם קשה דמפירוש רש"י משמע דכל הנך דחשיב הכא בשביל זה מגיע

להם עיקר השכר וא"כ קשה האם בשביל השתיקה קודם שיפתח האבל יקבלו יותר שכר משיקבלו על הנחמה שמנחמים אחמ"כ, שוב ראיתי שהמהרש"א פירש כן, ולדעתי יש לפרש דהמהרש"א מביא בשם הערוך שטמיא ביאורו אבל ויוצא באמצ"ח ובאבל"ס וגרסינן לקמן (דף סב ע"א) קבלה דיסורין שתיקותא ומיבעי רחמי לזה קאמר רב פפא שאגרא דבי טמיא של האבלים שתיקותא שישתקו ולא יהרהרו אחר מדותיו של הקב"ה ולא יתקשו על המת יותר מדאי ויקבלו אותם באהבה ובחבה ולא קאי על המנחמים רק על האבלים, אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צדקתא וכתב רש"י וז"ל שנותנין צדקה לערב לפרנסת העניים שהתענו היום הא דכתב שצריכים לתת הצדקה לערב דוקא יבואר במ"ש בסנהדרין (דף לה ע"א) אמר רבי אליעזר א"ר יצחק כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר מלאתי משפט צדק וגו' ולכן מחוייב לתת בערב דוקא לפי שנשענו העניים על כך, אמר רב אשי אגרא דבי הלולי מילי כמפורש לקמן וא"ר חלבו א"ר הונא כו' ואם משמחו מה שכרו כו', אמר רב ששת אגרא דהספדא דלויי פירש רש"י להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים להכי צריך להרים קול נהי למען שיבכו השומעים כי הבכיה הוא כל תכלית ההספד כדגרסינן בשבת (דף קה ע"ב) אמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו כו' וכ"פ הרמב"ם (בפרק יב מהלכות אבל הלכה ג) ותניא התם מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים כו' אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו וכ"פ הרמב"ם (בפרק ט מהלכות אבל הלכה יא ופרק יב הלכה יב) וביורה דעה (סימן שמ סעיף ו) ודו"ק, ואמר רבי חלבו א"ר הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' עיין בספרנו „בכורי משה חיים" ח"ב (ד"כ ע"ב) עד (דף כב ע"ב) ותתענג על העשרה ביאורים אשר ביארנו כעל המאמר דר' חלבו וכעל הכתוב, וכן המתקנו שם כל הענין מאי כי זה כל האדם כו':

ז ע"א **וקמ"ל** שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך. ראיתי בהגהות של הגאון מאור הגולה מהור"ר שלמה נר"ו, וז"ל ושמעתי כו' כיוונו למש"כ בזה הבעל קדושה וברכה בד"ה וקמ"ל שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך עיין שם, ותירץ שם ע"ז עוד שינויים רבים: ומי איכא ריתחא קמיה דקודשא ב"ה כו' כתב הצל"ח וז"ל יש לתמוה והלא כמה מקראות בתורה דכתיב בהו חרון אף כו' ועיין מה שתירץ ועיין בפני יהושע מה שכתב בזה כיוונו למש"כ בקדושה וברכה בד"ה ומי איכא ריתחא, ועיין שם קורא נעים שמקשה עוד קושיות רבות ומתרץ אותם בזה ודוק: וא"ר יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות שנאמר ורדפה את מאהביה וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות שנאמר תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה כתב בספר תאוה לעינים וז"ל צריך עיון טובא דודאי כי קאמר רבי יוחנן טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות הוא באדם אחד שיותר עושה רושם לאדם הכנעה יותר מאם היו מלקין לאותו אדם כמה מלקיות ועלה קאי ריש לקיש מה דקאמר יותר ממאה מלקיות וא"כ קשיא טובא דהא מילתא היכי מוכח ליה לריש לקיש מדכתיב תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה אטו מי כתיב תחת גערה במבין מהכות מבין מאה לא כתיב אלא תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה והכי פירושו אף על פי שנגערה הוא דבר קל יותר עושה רושם לנבון מהכות כסיל מאה שהוא יותר קשה מהגערה אבל מנא ליה לומר דאם ילקו לנבון אחד מאה מלקות שיקלו בעיניו מהגערה עכ"ל עיי"ש, ועיין בספר קדושה וברכה ולדעתי יש לתרץ דהתוספות הרא"ש כתב וז"ל פירוש ר"ן בלב כדאמרינן לקמן הלב מבין. ובזה הכי יפורש הכתוב תחת גערה במבין יותר ניכרת הכנעת גערה בלב שמבין זאת מעצמו דכן הוא והוא מבין בעצמו שהוא חוטא ולבו לבדו יוכיח אותו ע"ז מוסר אכזרי מהכות כסיל מאה מאם שבעיניו זך ויישר דרכו וכעלו ושמן ואטום לבבו מהבין ואזניו כבדות משמוע ועיניו עצומות וסגורות מראות ומהביט נכוחה שהוא בעצמו אין לו שום שכל להבין רק הוא צריך שאנחנו נסביר לו זה ונשכילהו שיבין ואנחנו אף אם נכה אותו מאה הכאות שיראה בעיניו וישמע באזניו ויבן בלבבו בל תועילנה לו כ"כ ומדיפה וטוב להסביר ונקל להשכיל ולהבין ע"י גערה למי שמבין מעצמו מלהבין לכסיל שאין מבין בעצמו ע"י מאה מלקות, הלא מפורש יוצא מזה כי גם בנבון כן הוא כי הגערה עליו אודות הדבר אשר יבין בשכלו כי הצדק את המוכיח, תועיל יותר ממאה מלקות כאשר ילקה אודות דבר שידמה כי נכון לעשות כן וא"כ הלא מתורצת היטב קושייתו:

ע"ב **בתוספות** בד"ה לא היה אדם שקראו אדון כו' ואותה פרשה מסיימת ויחשבה לו לצדקה ולכך הביא אותו פסוק דבמה אדע שהוא מוקדם ומזה מיישב רשב"ם דבמקום

אחד

אחד משמע שהיה לילה דכתיב וספור את הכוכבים ובתר הכי כתיב ויהי השמש לבוא משמע שהוא יום אלא ודאי ש"מ דשני פרשיות הם ולאו בבת אחת נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה ויש לדקדק בזה טובא א) מדוע לא די מש"כ בהתירוץ הקודם שהצריכו להוסיף ואותה פרשה מסיימת. ב) אמאי מביא הכא דברי הרשב"ם שמתרץ הכתובים. ג) מדוע בקושיית הרשב"ם קורא להו מקום ולבסוף שמסיים לתרץ קורא להו פרשה הלא דבר הוא ולא בחנם. ד) שלמה כפל הלשון דשני פרשיות הם. ולא בבת אחת נאמרו. ה) למה אמרו בסוף דבריהם ואין מוקדם ומאוחר בתורה הלא כבר אמרו לעיל. ויש ליישב דכוונתם בזה דלא תימא דפרשה שאחר מלחמת המלכים אינה רק פסוק אחד והפרשה דבין הבתרים מתחלת ויאמר אברם וא"כ שוב אדני ה' מה תתן לי מוקדם לאדני ה' במה אדע כיון דבפרשה אחת כתובים המה לכך קאמר ואותה פרשה מסיימת ויחשבה לו לצדקה ולכך הביא אותו פסוק דבמה אדע שהוא מוקדם כיון דשני פרשיות הם והפרשה דבין הבתרים נאמרה קודם לכן וראיה לזה מביאים מרשב"ם דאם הפרשה השניה מתחלת ויאמר אברם א"כ וספור הכוכבים, ויהי השמש, בחדא פרשה כתובים ורק בשני מקומות בחדא פרשה הם וא"כ קשה אי הוה אז יממא לא היו כוכבים ואי ליליא לא היה אז שמש אלא מדכתיבי שניהם ראיה אלימתא היא דשני פרשיות הם ולאו בבת אחת נאמרו פירוש לא תימא דלעולם שני פרשיות המה אלא דהשניה מתחלת ויאמר אברם לזה אמר ולא בבת אחת נאמרו הלא מוכרחים אנו לומר דלא נאמרו בבת אחת וספור הכוכבים, ויהי השמש, דלא תהא קשה קושיית הרשב"ם וא"כ הפרשה דמלחמת המלכים מסיימת ויחשבה לו לצדקה וא"כ הפסוק דבמה אדע נכתב לפני הכתוב דמה תתן לי לזה מביא אותו, ומעיקרא היה ניחא אמאי שהקדים הפרשה המאוחרת בשביל שהוא רק פסוק אחד ואחר כן כותב הפרשה דבין הבתרים ומאריך בה אבל עתה שאומרים שסיומה היא ויחשבה לו לצדקה א"כ גם היא גדולה וא"כ קשה אמאי הקדים אותה לזה קאמרי עוד הפעם הטעם שהזכירו לעיל פירוש דלעולם אנו צריכים הטעם הנ"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה, ובזה מתורצים כל הדקדוקים ודוק:

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם פירוש של צדיק כנ"ל בשם התנחומא משום דלצדיק שאם היה בנו צדיק כמותו הלא היה כתוב גביה שכיבה וא"כ משנה שברון לו שבחייו יש לו ממנו עצב וצער בושה וכלמה חרפה ובוז ואחרי שימלאו לו ימי חייו בזה העולם, לא די שלא כתיב גביה שכיבה כיון שאינו כמותו, כדגרסינן בבבא בתרא (דף קטז ע"א) דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה וישכב דוד וכו' אלא שגם רעה לו מבן רשע כידוע וא"כ קשה לו זאת ממלחמת גוג ומגוג שהמלחמה הלא היא רק בעת חייו עלי זאת הסבל ומבנו הלא יש לו צרה ורעה בין בחייו בין במותו, לזה מקשה תיכף מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי ליה, פירוש כיון דאמרת דכ"כ רעה היא התרבות רעה בתוך הבית וא"כ מדחזא דבנו הוא היה לו לקונן ולבכות ולא לזמר ולשמוח, ולהכי סמך זה למאמרו של רבי יוחנן כי לשמחה מה זו עשה עתה ואף שאי אפשר לבטל הגזירה, — ואף דגרסינן בשבת (נה ע"א) מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה דמוכח מזה דבמדה רעה הוא חוזר, היינו דוקא לענין רבים אבל לא לענין יחיד כדגרסינן בפ"ק דראש השנה, ואף לרבי יצחק דאמר התם יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין אבל הפורעניות בכל אין יכול לבטל תמיד, כדכתב הר"ן ז"ל בד"ה ור' יצחק אמר יפה צעקה לאדם דאפילו היכא דלא מקרע גזר דין ממעטת את הפורעניות —, מיהו עכ"פ הוה ליה להתפלל ע"ז אולי יקל הקב"ה את הפורעניות ממנו, ואין לומר דלהכי שר ע"ז כדתנן במכילתין (דף נד ע"א) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ובגמרא מסיק ע"ז דצריך לקבולינהו בשמחה וא"כ איכא למימר דלהכי היה שמח וטוב לב, דהא בהדיא גרסינן לקמן (דס"ב ע"א) קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי וא"כ מותר לבקש רחמים, לזה פריך שפיר קינה לדוד מיבעי ליה, שהיה לו לבקש רחמים להקל ממנו הפורעניות, ומשני משל למה"ד דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו היה עצב לאחר שפרעו שמח אף כאן דוד כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מביתך היה עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזא דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור פירוש כיון דלבטל הפורעניות אי אפשר וא"כ עדיף ליה מה שבנו רודפו כי הוא יחוס עליו עכ"פ יותר מאילו היה הרודף שלו עבד או ממזר לזה שמח בזה מה שחזא שבנו הוא הרודף ולזה מביא המשל מבע"ח שא"ת הלא רע לו אחרי כן שאלו היה בנו כמותו הוה כתיב גביה שכיבה לכן אמר ע"ז שכמו שאדם שיצא עליו שט"ח לאחר שפרעו שמח ואף שזה הכסף שנתן להבעל חוב יחסר לו אחרי כן מאד בכ"ז הוא שמח כאשר עתה גלל והעביר מאתו הבע"ח ורק קודם שפרע הוא עצב הכי נמי דוד טרם שידע מי יהי רודפו היה דואג והיה

מתעצב

מתעלב מאד פן ואולי יהי הרודף עבד או ממזר ולא ירחם עליו כיון דחזא דבנו הוא שמח ואף על גב שאחרי כן ירע לו מזה אחרי פטירתו שבנו הרודפו הלא הוא רשע בכל זה כיון שבשעתא טוב לו מה שהרודף הוא בנו דסתם ברא חייש על אביו לזה היה שמח. וטוב לב., ועוד דהלא היה לו בנו כמותו כלאב, ולכן אמר מזמור על זה ודוק. ויש להקשות לפי מה דקיימא לן דמלך דינו כצבור וא"כ היה ביכלתו לבטל מאתו הגזירה בכל ועיין בחיבורנו לקמן (דף י' ע"א) וא"כ שוב קשה מדוע לא בקש רחמים שהקב"ה יבטל הגזירה ולמה היה מזמור, ובעת שמתי עיוני בענין הזה עזרני ה' לתרץ במ"ש ברות רבה על הכתוב ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום ר' יוחנן פתר בה בית שטין מדבר בדוד גשי הלום קריבי למלכות ואין הלום אלא מלכות הה"ד כי הביאותני עד הלום ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין שנאמר ה' אל באפך תוכיחני ותשב מצד הקוצרים שנצדה ממנו המלכות לשעה דאמר רב הונא כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום לא עלו מן המניין שהיה מתכפר לו בשעירה כהדיוט ויצבט לה קלי כו' עיין שם ועיין בפרשת דרכים (דרוש יב) יוצא לנו מזה שלא היה אז מלך רק היה כהדיוט וא"כ היה כיחיד דעלמא ולא כצבור ודוק:

וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם תניא נמי הכי כו', ויש לדייק כיון דכתיב בהפסוק ושומרי תורה יתגרו בם משמע דמצוה יעשו השומרי תורה כשיתגרו עם הרשעים ובהדיא גרסינן ברבינו יונה לקמן בסוף המסכתא בד"ה בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע וז"ל עוד יוכל לומר שיצר הטוב הוא מדת הרחמנות וכיוצא בזה ויצר הרע נברא לאכזריות וכשאדם אינו מרחם על הרשעים והוא אכזרי להם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת השם עם יצר הרע עכ"ד, וא"כ שמצוה להתגרות בהם למה אמר ר' יוחנן שמותר להתגרות משמע דרשאי להתגרות פירוש שלא יעשה עבירה אם יתגר בם אבל מצוה לא יקיים הלא מצוה גדולה יעשה בזה, והמהרש"א כתב דאשמועינן דאינו אסור משום סכנה שמא ירדפנו הרשע ולפי הנ"ל פשיטא דאינו אסור משום סכנה כיון דמצוה הוא וגם שלוחי מצוה אינן נזוקין כדגרסינן בדוכתא טובא וכל שכן בשעה שעוסק במצוה, ויש ליישב דהכא הוי כשכיח הזיקא וגרסינן בכמה דוכתי דהיכא דקביעא הזיקא שאני ולזה הוה אמינא דאין רשאי לסכן עצמו לזה אשמועינן טובא דמותר להתגרות בהם וליכא איסורא בזה, וממילא שמעינן דמצוה רבה היא ודו"ק: גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה כו', דבריו המה משוללי הבנה לכאורה, ועיין בספרי "ראשית בכורי משה חיים" חלק ראשון (דף יא ע"ב) ובספרי "בינה לעתים החדש" (דף יי ע"ב) ודו"ק:

ח ע"א **אמרו** ליה לר' יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר כו' עיין בספרי הנ"ל מש"כ (בדף יט ע"א ובדף כא ע"ב) ותתענג עליהם:

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב כו', לדעתי יש לתרץ על קושיית המפרשים שמקשים מאי מעליותא דבתי כנסיות (ובתי מדרשות) כיון דאמר דשערים המצוינים בהלכה עדיפא מהם דאהב אותם ביותר לפי הנ"ל, דכיון דעכ"פ יליף מזה שהשכינה שורה בבי כנישתא דכתיב רק דאוהב ה' שערי ציון יותר מבתי כנסיות ומדרשות מכלל דבבתי כנסיות ומדרשות ג"כ שוכן ה' רק הוא אוהב יותר השערים המצוינים בהלכה לכן נחשב גם המאמר הלזה בין המילי מעליותא דבי כנישתא: ואמר ר' חייא בר אבא משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים דאלו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' ואלו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה, כתב הצל"ח וז"ל מאמר זה על פשוטו הוא קושי הסברה שממ"כ אם הנהנה מיגיעו הוא ירא שמים ג"כ א"כ פשיטא דהאי אית ביה תרתי י"ש ונהנה מיגיעו שהוא עדיף ממי שהוא י"ש לחוד ולמה הוצרך להביא ראיה על זה ואם זה הנהנה מיגיעו אינו י"ש איך יהיה עדיף מי"ש כו', והנלע"ד בזה ע"פ מה שמבואר בפרק שני משמונה פרקים להרמב"ם בהפרש שבין החסיד ובין הכובש את יצרו ומושל בנפשו שהחסיד המעולה עדיף שזה נפשו מטוהרה ואינו חושק כלל לדבר עבירה אבל הכובש את יצרו נפשו לא מטוהרה וחושקת לתאוה אלא שהוא כובש את יצרו בזרוע כו' ולזה כיון כאן ר"ח משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו רצונו יגיעו בקיום התורה והמצות והוא נהנה בזה הנאה גדולה לפי שנפשו טהורה והיא חושקת בקיום התורה והמצוה והוא הנאתה האמיתית והוא גדול יותר מי"ש שאינו נהנה מקיום המצות אבל עושה אותה מיראה שהוא ירא שמים וכו' עכ"ד. ובזה יש לפרש שפיר לפי עניות דעתי מ"ש בסוכה (דף נב ע"א) אלא למאן דאמר על יצר הרע שנהרג האי הספידא בעי למעבד שמחה בעי

למעבד

למעבד אמאי בכי כדדרש רבי יהודה לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכים ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה והרשעים בוכים ואומרים היאך כו' והמהרש"א כתב ותוכן דבריו כי בכייתם היתה על שנתבטל היצר הרע שבעבורו היו לוקחים שכר בשביל שמנצחים אותו ע"פ מה שדרשו חז"ל והנה טוב מאד וגו' זה היצה"ר כו' ולא זכיתי להבין דבריו חדא כיון שצדיקים הם הלא אינם צריכים להתגלגל שוב לזה העולם כי כבר השיגו כל השלימות וא"כ מאי איכפת להו על שנתבטל היצה"ר, ועוד קשה לי על שמפרש דברי רבי יהודה רק להכת שסוברים בעירובין (דף יג ע"ב) נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא וכמאן דאזיל אפיתחא דבי זונות ולהכריח ליצריה ודוק, ולפי הנ"ל מפורש שפיר שגדול החסיד שנהנה מיגיע כפו יותר מהכובש את יצרו ולמי גדול היצה"ר כהר הלא רק להכובש את יצרו כי להחסיד הלא לא נחשב היצה"ר אפילו כחוט השערה ולזה בכו הצדיקים ואמרו היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה פירוש מדוע היה היצה"ר לנגדנו גדול כהר גבוה ותלול והיינו רק לוחמים עם היצר הרע כל ימי חיינו ולא חסידים שנפשם מטוהרה ואינם חושקים לחטוא וק"ל, וגרסינן בסוטה (דף לא ע"א) הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא חד אמר ליה אקרינן בחלמאי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקרינן בחלמאי וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך אמר להו תרווייכו רבנן צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה, ובדפוסים הקודמים לא היה כתוב סוף הפסוק ויעלצו בך אוהבי שמך רק תחלת הפסוק וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ורש"י כתב סיפא דקרא ויעלצו בך אוהבי שמך, ולדעתי לפי זה אין אנו צריכים לסיפיה דקרא ודי במה דכתיב וישמחו כל חוסי בך היינו שעושים בשמחה ובאהבה וזה לדעתי פירוש הכתוב לעולם ירננו פירוש תמיד בזה העולם ובבא כדכתיב אשריך וטוב לך, ואין להקשות על פירושי אמאי כתיב טובך גבי העושה מיראה הלא זה כתיב רק גבי נהנה מיגיעו די"ל דכיון דכתיב טובך לחוד הוא דומה כמו דכתיב שם אשרי לחוד, נחזור להענין הזה דיש להקשות הכא עוד לע"ד חדא אמאי לא הביא הכתוב מהסימן הזה דכתיב אשרי כל ירא ה', ועוד הלא גם בתר אשריך וטוב לך מסיים אשתך כו' הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', ודוחק גדול לומר דזה קאי על ירא שמים ולא על חסיד ובאמת קשה לי על הפירוש הנ"ל של הצל"ח שהחסיד עדיף מהכובש את יצרו הלא אין כן מסקנת הרמב"ם שם ואעתיק לך קורא נעים דברי הרמב"ם דשם, ותראה קושט אמרי אמת, וז"ל אמרו הפילוסופים שהמושל בנפשו אע"פ שעושה המעשים הטובים והחשובים הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעולות הרעות וכוסף אליהם ויכבוש את יצרו ויחלוק עליו בפעולותיו אל מה שיעירוהו אליו כחותיו ותאותו ותכונת נפשו ויעשה הטובות והוא מצטער בעשייתם ונזוק אבל החסיד הוא נמשך בפעולתו אחר מה שתעירהו תאותו ותכונתו ויעש' הטובות והוא מתאוה וכוסף אליהם ובהסכמ' מן הפילוסופים שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושל בנפשו כו' (וזה דברי הצל"ח הנ"ל). וכאשר חקרנו דברי חכמים בזה הענין נמצא להם שהמתאוה לעבירות וכוסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה אליהם ולא יצטער בהנחתם עד שאמרו שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה יותר תשוקתו לעבירות והצטערו בהנחתם יותר גדול והביאו בזה הדברים ואמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ולא דים זה עד שאמרו ששכר המושל בנפשו גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו ואמרו לפום צערא אגרא ויותר מזה שהם צוו להיות האדם מתאוה לעבירות עד שהזהירו מלומר שאני בטבעי לא אתאוה לזאת העבירה ואע"פ שלא אסרה התורה והיא אמרם רשב"ג אומר לא יאמר האדם אי אפשי לאכול בשר בחלב אי אפשי ללבוש שעטנז אי אפשי לבוא על הערוה אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי ולפי המובן מפשוטי ב' המאמרים בתחלת המחשבה הן סותרין זה את זה ואין הענין כן אבל שניהם אמת ואין מחלוקת ביניהם כלל והוא שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהם טוב יותר מן המתאוה אליהן ויכבוש את יצרו מהן הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות כשפיכת דמים וגנבה וגזלה והונאה כו' אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב וגמולו יותר גדול הם התורות השמעיות כו' ובחון חכמתם ע"ה ובמה שהמשילו שהם לא אמרו אל יאמר אדם אי אפשי להרוג את הנפש אי אפשי לגנוב כו' אבל הביאו דברים שמעיים כולם בשר בחלב ולבישת שעטנז כו' וא"כ שלפי תחלת דברי הרמב"ם שבכל המצות בין השכליים שמשכלנו היינו נדע לעשותם ובין השמעיים עדיף החסיד שנהנה מעשייתם מהכובש את יצרו ומצטער בעשייתם אם אליבא זה פירש פה הצל"ח קשה לי האם יפרש כהפילוסופים ולא כחכמינו ז"ל בתמים, ולפי המסקנא שלא פליגי הפילוסופים וחכמינו ז"ל והכל מודים שבמצות המפורסמים עדיף החסיד שאין יצרו תוקפו לעבור עליהן ובמצות השמעיים עדיף הכובש את יצרו שמשתוקק לעבור עליהם וא"כ איך אפשר לומר שאמר פה ר' חייא בר אבא משמיה דעולא כללו לעומת המצות המפורסמות

שמעיות

שמעשות המה ממצות השמעיות שהלא רק במצות המפורסמות עדיף הנהנה מיגיע כפו מירא שמים ולענין מצות השמעיות שרבים המה לא אמר ולע"ג ומצוה ליישב דבריו הקדושים, ולענ"ד יש לפרש הכי גדול הנהנה מיגיע כפו שהלא החסיד שמטבעו הוא מקיים המצות הלא הוא איננו נקרא נהנה מיגיע כפו שהלא לא מיגיעתו הוא מקיים המצות רק טבעו מושך אותו לקיים אבל מי שיצרו מתגבר עליו ומסיתו לחטוא והוא מתייגע ומתעמל וכובש אותו ואין חוטא זה קרוי נהנה מיגיע כפו שבזיעת אפו יגע ועמל עצמו עד שהתגבר על היצר הרע, לכן הוא גדול מירא שמים שמטבעו הוא ירא אלהים וכל תשוקתו ומגמתו ומטרתו לעשות טוב ולקיים המצות וזה הפירוש הוא כחכמינו ז"ל, ולפי המסקנא קאמר כללו לענין מצות השמעיות שבתורות השמעיות גדול הכובש את יצרו שמסיתו לחטוא מחסיד שנפשו מטוהרה, וגרסינן בבראשית רבה (פרשה ל') רבי יהודא ורבי נחמיה רבי יהודא אמר משל למלך כו' כך אברהם שהיה כחו יפה התהלך לפני והיה תמים אבל נח שהיה כחו רע את האלהים התהלך נח וכן כתב רש"י בחומש את האלהים התהלך נח ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לתמכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו, יוצא לנו מזה שבגלל שנח היה צריך עזר וסעד וסיוע מאלהים לכן כתיב גביה את וכן הכא נמי יש לפרש כן דהלא מי שהוא חסיד הלא מנת אלהים היא לו שה' זכהו שנתן לו חשק נמרץ ועשהו שטבעו ימשוך אותו כאבן השואב לעבוד את ה' וא"כ מה שהוא יעבוד את ה' הוא בעזר ה', לזה מביא הכתוב (תהי' קיב) אשרי איש ירא את ה', דכתיב שם את אולם בפי' הלזה הלא לא כתיב את ומתורץ נמי מה שהקשיתי הלא בהכתוב הזה ג"כ מסיים כ"כ יבורך גבר ירא ה' כי הלא התם לא כתיב את וא"כ יש לפרשו על נהנה מיגיע כפו ומתגבר על יצרו ולזה קורא אותו ירא ה' מה שהוא מתגבר על יצרו מחמת יראת ה' שיש בו אבל לא קאי על חסיד שיראתו הוא בעזר ה' כי הלא לא כתיב שם את וא"ת הלא גם הנהנה מיגיע כפו צריך עזר מה' כדגרסינן בקידושין ובסוכה, י"ל כיון שכח עצמו יעמוד לו ועי"ז הוא מתגבר על יצרו לכן לא כתיב גביה את, וגם לפירוש הצל"ח יש לתרץ הקושיות הללו דלפירושו שירא שמים הוא הכובש את יצרו שמתאוה לחטוא וגרסינן בסוכה (דף נב ע"ב) ובקידושין (דף ל' ע"ב) אמר ר"ש בן לקיש (בקידושין הגירסא בן לוי) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אין יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו, יוצא לנו מזה שבלי עזר ה' לא היה יכול להתגבר על יצרו וכן מפרש ר"ח את הכתוב אשרי איש ירא את ה', עליו כיון שהוא צריך עזר וסיוע מה', וגם מתורץ אליביה מה שמסיים כ"כ יבורך גבר ירא ה' הואיל שלא כתיב שם את וצריכין אנו לומר שהנהנה מיגיע כפו צריך יותר סיוע מה' מחסיד כיון שהוא צריך תמיד סיוע מה' ולחסיד נתן לו פעם אחת טבע כזו לכן גבי כובש את יצרו כתיב את וא"כ מדלא כתיב בזה את קאי על חסיד כנ"ל ודוק:

בתוספות בד"ה רב ששת הוה מסדר אפיה וגרים כו' והאי דקא מהדר אפיה רבותא משמע אע"ג דמסדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה שפיר דמי והא דאהדר אפיה כדי שיכוון גרסתו ולבריהם מפוללי הבנה ועיין במעדני יום טוב ובהגהות הגאון המובהק מהור"ר שמואל שמעלקא טויבש ז"ל ונ"ל דקא קשה להו מדוע אהדר אפיה להורות לנו דשרי לאהדר הלא יותר נכון לאסור בשביל כבוד התורה ולמה הורה להתיר לזה כתבו והא דאהדר אפיה כדי שיכוון גרסתו ולכן היה מוכרח לאהדר אפיה כדי שיכוון לימודו וקא משמעינן דכיון דהוא עוסק בתורה לא חיישינן להא דנראה כמניח ספר תורה, ויוצא לנו מזה דאם הוא יכול לכוון גרסתו בלאו הכי לעולם אסור לאהדר אפיה משום כבוד התורה:

ע"ב **בתוספות** בד"ה כאלו מתענה תשיעי ועשירי וז"ל ה"פ אם נצטווה להתענות יום ט', פירשו דבריהם ביותר בראש השנה בד"ה כאילו כו' וז"ל כלומר כמו שצוהו הקב"ה להתענות והתענה אבל השתא ודאי אסור להתענות כדאמרינן כו' וכן כתבו בתוספות ישנים ביומא (דף פא ע"ב) וז"ל אם נצטווה אבל עכשיו שלא נצטווה אסור הוא בכך וזה כמסקנת הבית יוסף באורח חיים (סימן תרד) עיין שם: בד"ה לא לעולם ליליא הוא והאי דנקט לאחר שיעלה עמוד השחר לאו דוקא מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי, פירוש מעיקרא הוה אמינא דלהכי נקט בשל שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר כדי שלא יקשה לן מאי נקט זה הזמן הלא הזמן הוא משיכיר בין תכלת לכרתי אלא דזה נקט לענין של לילה דק"ש של לילה יכול לקרות גם לאחר עלות עמוד השחר עד נץ החמה, אבל השתא דאמרי דלאחר עמוד השחר אסור לקרות הק"ש של ערבית א"כ קשה ליתני הזמן האמיתי בהדיא בק"ש של שחרית דלא לטעה, לזה אמרו דלעולם לאו דוקא השיעור מיד לאחר שיעלה עמוד השחר אלא השיעור משיכיר בין תכלת לכרתי וא"ת הלא קשה מאי לא תנא בהדיא משיכיר בין תכלת לכרתי כיון דאז הוא הזמן י"ל דאשמועינן בזה ראיה

לדבריהם

לדבריהם הקודמים דמדכתיב דק"ש של שחרית הוא לאחר עלות עמוד השחר א"כ אז הוא יממא ומדהתחלת זמן ק"ש של שחרית הוא לאחר שיעלה עמוד השחר א"כ ודאי זמן ק"ש של ערבית איננו אז אלא כבר כלה קודם דרק קודם עמוד השחר הוא הזמן שלה לזה נקט לענין הק"ש ש"מ ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ולא נקט עד שיכיר בין תכלת לכרתי בהדיא ודו"ק:

ט ע"א **דבר** נא באזני העם אמרו דבי ר' ינאי אין נא אלא לשון בקשה אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, ויש לדקדק איך יתכן שאברהם אבינו ישיח דברים כלפי מעלה בשביל דברים מדומים ושואיים, ונלע"ד ליישב דהדבי ר' ינאי סוברים כר' אליעזר בן יעקב במכילתא שמות (פרשה יג) שרוח הקדש שרתה עליהם והוא אומר השאילני כליך המונח במקום פלוני והוא מוציא ונותן לו ואין חן אלא רוח הקדש שנאמר ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן, וכיון דהלקיחת כסף וזהב מהמצרים היה רק ע"י רוח הקדש שבשביל שהיו צריכים לקחת כסף וזהב מהמצרים למען שיקויים הכתוב ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לכן נתן למו הרוח הקדש לזה שפיר קאמר שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם ולא הקפיד חלילה על הכסף והזהב שלא נתן להם רק הקפדתו היתה, על אשר לא השפיע עליהם הרוח חן, וכיון שע"י הרוח הקדש היה להם הכסף והזהב לזה כינה לו בשם רכוש גדול, אמרו לו ולואי שנצא בעצמינו, הא דרצו ביותר לצאת תיכף ממצרים ולא אבו להתמהמה שם עוד מעט למען שיהי למו הרוח חן הוא בשביל שחפצו לצאת תיכף ממ"ט שערי טומאה ומסאבא לשערי קדושה והיה למו מאוד קשה וכבד להתמהמה שמה כידוע ליודעי חן, משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורין והיו אומרים לו בני אדם מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום כן המה שהיו חבושים ואסורים במקום טומאה והיה משה מבקש מהם שיתמהמהו עוד מעט ויוציאם אחרי כן ויתן להם הרוח חן וע"י יהי למו רכוש גדול, והם השיבו לו ולואי שנצא בעצמינו תיכף ממקום הטומאה והמסאבא לקדושה, ואין אנו מבקשין כלום כי סוב טוב לנו שנצא תיכף לשערי קדושה ולא תתן לנו כלום מלהתמהמה פה ותתן לנו רכוש גדול והרוח חן ודו"ק:

ע"ב **א"ל** ר' אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא היכי מצי סמיך והא א"ר יוחנן בתחלה כו' וקשה לי מאי לא מקשי היכי מצי סמיך על הברייתא דותיקין הכתובה קודם ובעה"ש ראיתי בקדושה וברכה על התוספות ד"ה כל הסומך כו' מביא קושיית הבעל רצוף אהבה וז"ל ובפשט השמועה יש לדקדק דאפריך היכי מצי סמיך אדרב ברונא תיקשי לדר' יוחנן אדר' יוחנן דקאמר בתחלה אומר ה' שפתי תפתח כו' ובמימרא אחריתי קאמר איזהו בן העוה"ב זה הסומך כו' עכ"ד, והבעל קדושה וברכה מתרץ קושייתו ובסוף דבריו מסיים. וז"ל והא דמקשה מדר' יוחנן הכי פירושו לפי מאי דאמרינן דהוא שמח על שכיון וסמך ממש גאולה לתפלה בלי הפסק דבור בינתיים זה מקשה מדר' יוחנן דאמר דצריך לומר ה' שפתי תפתח כו' ולוותיקין ניחא דהיו גומרין רק עם הנץ ולא אחר הנץ לפי שלא כיוונו ממש ובאותו הפסק אמרו ה' שפתי כו' עם כל זה הוי סמיכות הזמן וגם דר' יוחנן אדר' יוחנן לא קשיא אמנם לרב ברונא דשמח משום דסמיך ממש בלי הפסק דבור קשיא, הלא תחזה קורא נעים שבתירוצו על הקושיא הנ"ל של הרצוף אהבה הוא מבליע בנעימה התירוץ על קושיתי וזה אנו צריכים לתרץ גם על מה שיש להקשות על מה שהעיד ר"י בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כלו פירוש שסומך בזמן ולעולם בדבור סלקא אדעתין השתא דאי אפשר לסמיך ועל רב ברונא מקשה על מאי דאמר דסמיך גאולה לתפלה גם בלי הפסק שום דבור ודו"ק:

ברש"י בד"ה תנא וז"ל הא דרבי יוחנן בתפלת ערבית כו', לא רצה לפרש על דרבי ברונא, דלא תקשה קושיית התוס' שבד"ה כל: דא"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר כו', כתב המהרש"א, וז"ל מכאן קשה למה שכתבו האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה והרי הכא אמרו בהיפך דלא אמר דוד הלל עד שראה במפלתן של רשעים כו', והצל"ח כתב בזה וז"ל ולא ידעתי איך נעלם ממאור עינינו המהרש"א שהוא מפורש בגמרא במסכת מגילה (דף י' ע"ב) ואני מוסיף על דבריו

שאני מצאתי זה המימרא גם בסנהדרין (דף לט ע"ב) רק שם בעלי המימרא הם רבי יונתן ורבי שמואל בר נחמן והלאה כתב הצל"ח ואם ירצה המהרש"א לחלק בין הלל לשירה קשה תינח לעיל דאמר כו' עיי"ש, ולא זכיתי להבין דבריו בזה הלא המהרש"א בעצמו כתב איפכא בסנהדרין בד"ה ומי חדי קוב"ה וז"ל וענין שירה זו לכאורה שהוא שירת אז ישיר אבל במדרש רבה אמרו שאמר הקב"ה למלאכים אז ישיר משה ובני ישראל תחלה ואח"כ המלאכים כו' ועוד יש לומר דשירה דקאמר הכא היינו הלל אבל לאז ישיר אין לחוש, וכן מ"ש מפני מה אין ישראל אומרים לפניך שירה בר"ה היינו הלל כדמוכח בפ"ב דערכין כו'. וא"כ הלא תחזה שהוא בעצמו כתב איפכא שלא למותר לפלפל בזה, ויש לדקדק אמאי דאמר במפלתן של רשעים לימא במפלת רשעים לכן י"ל דה"ק כמ"ש בא"ם בשם מדרש הנעלם אמר רבי מצוה להתפלל על רשעים שיחזרו למוטב ולא יכנסו לגיהנם כדכתיב ואני בחלותם לבושי שק שאלמלי סלקו הקב"ה לתרח אבי אברהם מן העולם לא היה אברהם אבינו, ולא שבטי יה, ולא דוד, ולא משיח, ולא כל הצדיקים בעולם ועל כן שמח ושש דוד המלך עד מאד, כשראה שבני אדם עושים תשובה והיינו שיסורו מרשעם ויתחרטו על מעשיהם הרעים ויפסקו מלעשותם וע"ז אמר שירה, והא דשמח על זה ביותר הוא כדאמר ר' אבוהו לקמן (דף לד ע"ב) מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדין שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב, ומתורצת בזה קושיית המהרש"א הנזכרת והנה לכאורה יש להביא ראיה לדברי אלה ממש"כ הרה"ג רח"י נ"י מקאליש בספר תו"מ ח"ו (דף י' ע"ב) על קושיית המהרש"א הנ"ל, וז"ל הלא מיד בסמוך שם אמרו דברוריא דביתהו דר"מ א"ל מי כתיב יתמו חוטאים יתמו חטאים כתיב הרי דעיקר שירתו היה שיכנע לבם לתשובה לא כן הרשעים הטובעים שאין מקום עוד לתשובה וכדמצינו בנינוה עיר הגדולה. [הנה בזה במחכ"ת כי הלא בנינוה כולם שבו בתשובה שלימה כנודע], בזה שפיר שייך מעשה ידי טובעים ואין לומר אז שירה עכ"ל. ועיין מה שהקשה עליו בח"ז שם (דף ו' ע"ב) הרב הגאון מהרא"ב"ש נ"י אבל באמת דבריו לא יתכנו לפמש"כ בזה בספר „בית שמואל אחרון" פרשת פינחס וז"ל ונראה כו' ע"פ מ"ש חז"ל אם פרים ממינות מיית ובודאי הבריוני שציערו לר"מ אם לא היו אפיקורסים ומינים לא יצערו את ר"מ אלא היו מינים ונתנה לו אשתו עצה שרצה להלך לבקש רחמים שימותו בעי רחמי דלהדרו בתשובה וממילא ימותו דפרים ממינות מיית וכן שלח מר עוקבא השכם והערב עליהם לביהמ"ד ר"ל תבקש רחמים שהמה ילכו לביהמ"ד כו' עיי"ש, וא"כ הלא גם שם הביאור האמיתי הוא כן שבקש רחמים על מפלתם שימותו ויכלו, ובזה מתורצת קושיית הרה"ג מהר"י נ"י בח"ח שם (דף ח' ע"ב) ותירוצו שם הוא קמחא טחינא ומש"כ ורשעים עוד אינם אלו א"כ וא"ת הלא שם יעשו תשובה לפני מיתתם, י"ל הלא גם כאן יש לבאר שאמר הלל רק על מפלת ומיתת הרשעים שעשו תשובה קודם מיתתם ודו"ק, ובאמת יש ליישב קושיית המהרש"א במש"כ בספרי „בכורי משה חיים" ח"ב (די"ט ע"א) לענין הסתירה שהיא כעין סתירת המהרש"א הנזכרת שמבבלי יבמות (דס"ג ע"ב) נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעוה"ז ויחטאו ויפלו לגיהנם על הירושלמי ברכות (פ"ט) א"ר יוחנן כו' שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה מת אבדה תקותו כו' הלא מפורש שרעה היא המיתה להרשעים יען שאז תאבד התקוה ממנו שלא יוכל אז לשוב לבוראו, שי"ל כמ"ש באדר"נ (פי"ב) ד"א כי לכלב חי הוא טוב זה רשע המתקיים בעוה"ז אם עשה תשובה הקב"ה מקבלהו שלענין רשע השב באמת אל ה' אמר ר"י בירושלמי שטוב לו החיים מן המות למען שיהי' לאל ידו לשוב, וביבמות נדרש לענין רשע מוחלט שלא ישוב כל ימיו ועיין בספרי „בית משה חיים" ח"ר מאמר „בינה במקרא", וכעין זה נדפס בשמי בספר התו"מ ח"ז (די"ד ע"א) עיי"ש, וא"כ הלא מיושבת היטב קושיית המהרש"א בעזה"ש שדוד אמר שירתו לענין מפלת רשעים מוחלטים לבדם ר"ל שכאשר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא ישובו מדרכיהם הרעים בכל ימי חייהם ואז מפלתם ומיתתם היא טובתם והצלחתם למען שלא יוסיפו סרה לחטוא ולהרשיע לספות הרוה את הצמאה וגם לטובת והצלחת הכלל כי ע"פ רוב הרעים לשמים המה גם רעים וחטאים לבריות כי יגנבו ויגזלו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בספרו הנחמד מורה נבוכים ח"ג נגד הח' שמנה מספר רעות התבל כי הרע הנמצא לקצת הוא לצורך ההויה הכללית עיי"ש, לבל ירעו וישחיתו לזולתם וגם מטעם ערבות כנודע, ומ"ש הקב"ה ית"ש מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה הוא בשביל שנמצאו בתוכם בלי אנשים נכונים אשר לולא שנטבעו בים היו שבים בתשובה יען שראו עין בעין על הים כי אמנם ה' הוא האלקים, או בגלל שצפוי לפניו יתברך כי יולידו זרע מעליא כמו רות מעגלון מלך מואב, שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב, רבי מאיר מנירון קיסר ועיין בגיטין (דנ"ו) ובסנהדרין (דף נו), ובזה תבין מ"ש בסנהדרין (דל"ח ע"ב) מאי ראיתי כו' בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו מפני אלו כי הצופה נסתרות רה"ה בעל"ל כי תצאנה מהם פרידות טובות', או כי ישנם בתוכם מצויים אשר יעשו תשובה כהוגן, וכן תבאר מ"ש בירושלמי ראש השנה (פ"א) א"ר ר' לוי והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במשרים הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקים במצות ואת העובדי כוכבים בלילה בשעה שהן בטלין מן העבירות, שמואל אמר משהוא דן את ישראל הוא דן את העובדי כוכבים מה מקיים שמואל ידין לאומים במישרים דן בכשרים שבהם מזכיר להם מעשה יתרו מזכיר להם מעשה רחב הזונה, כי אמנם חלילה להשופט כל הארץ לשמוח מפורענות העכו"ם ובל יחפוץ במפלתם ומיתתם, אפס ידרוש מהם כי ישובו מדרכיהם הנפסדים והנשחתים וע"כ יאבה כי יתקיימו בעוה"ז למען שיעשו תשובה או שיולידו בנים כשרים כמ"ש למעלה, ודע כי יש להוסיף על דברי הצל"ח הנ"ל כי פליאה נשגבה בעיני איך נעלם ממאור עינינו המהרש"א לפי שעה שמפורש כזה בסנהדרין (דף לח ע"ב) הנ"ל ובירושלמי הלזה ובזה יתבאר גם מ"ש בספרי קרח א"ל יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסים מן העולם כו' שזה נאמר ג"כ רק לענין חוטאים ומשחיתים אשר גלוי וידוע להשי"ת שלא יעשו תשובה אף אם יאריכו ימים אבל כשצפוי לפניו ית"ש שישובו אמנם יאבה בטובו כי יאריכו ימים למען שיעשו תשובה שלמה, ועיין מש"כ בספרי הנ"ל (דף טז ע"ב) ודוק, ודע כי בהירושלמי הנזכר תבין היטב מש"כ בתהלים (סימן קמג) ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי שבקש והתפלל המשורר כי בל ישפוט את ישראל בלילה ביחד עם האומות הנקראים בשם עבדים כידוע פן ואולי בל יזכה ישרון חלילה במשפט מפני החטאים וכמ"ש בקהלת (ס"ז) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והאדם זה צדיק כנ"ל בשם התנחומא ברכה, ולזה אמר כי לא יצדק לפניך כל חי כי אז בל יצדק ח"ו במשפט אפילו הצדיק הנקרא תמיד בשם חי אף במיתתו כידוע יען כי בלילה בל יעסוק במצות וכמ"ש בעירובין (דף סה ע"א) אבל כאשר ישפוט את ישראל ביום יהי לו פרקליט ומליץ אשר יגיד ישרו כי ביום הלא כל עסק הישראלי הוא לשמור ולעשות המצות ובגלל המליץ יושר הלזה יחוננהו ה' וירחמהו

ועיין בספר „חקר הלכה" מבעל אור חדש (דף לט ע"א) מש"כ בזה בענין אחר ודוק:

ו ע"א **הנהו** בריוני דהוו בשבבותיה דר' מאיר והוו קא מצערא ליה טובא הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עלייהו כי היכי דלימותו ויש לדקדק אמאי כתב כי היכי אמנם בילקוט שמעוני תהלים (סימן קד) כתיב המעשה הלזה ולא כתיב כי היכי אבל קשה למאי כתיב הכא ויש ליישב במ"ש לקמן בהרואה ברבינו יונה הנ"ל בד"ה בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע כו' וז"ל עוד נוכל לומר שיצר הטוב הוא מדת הרחמנות וכיוצא בזה ויצר הרע נקרא לאכזריות וכשאדם אינו מרחם על הרשעים והוא אכזרי להם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת השם עם יצר הרע עכ"ד, וראיתי בצל"ח בד"ה הוה קבעי וז"ל הדבר יפלא דלשון בעי רחמי עלייהו משמע שעליהם בקש רחמים וא"כ איך קאמר דלימותו ואין זה בקשת רחמים עליהם אדרבה היה מעורר עליהם מדת הדין ועוד מאי כי היכי דלימותו והל"ל בעי רחמי עלייהו דלימותו, ובינותי בספרים וראיתי שכיון למש"כ הבעל קדושה וברכה וז"ל ועוד מאי דקאמר הוה קבעי ר' מאיר רחמי עלייהו כי היכי דלימותו דמלת כי היכי הוא מיותר ועיין בהם מה שתירצו ובר"י הנ"ל יש לדעתי ליישב דקאמר הוה קא בעי רחמי עלייהו כי היכי דלימותו דהא דבקש עליהם דלימותו היה דומה בעיניו כאלו בקש רחמים עליהם ואשמועינן שרבי מאיר עבד העבודה הגדולה עם היצר הרע שלא חס על הרשעים ובקשת מיתה עליהם היתה דומה לו כבקשת רחמים בעדם, עי"ל דלעולם קרא להבקשה הזאת בקשת רחמים והיא תקרא בקשת רחמים בשביל שלא יחטאו ולא ירשיעו יותר ואלו חיו עוד הרשיעו עוד והיה רע להם ביותר לזה הוי התפלה הזאת להם בקשת רחמים שלא יענשו יותר בגיהנם וכמ"ש ביבמות (דס"ג ע"ב) א"ל נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעוה"ז ויחטאו ויפלו בגיהנם ועיין בספרנו חלק ראשון מאמר בינה במקרא מש"כ: נסתכל ביום המיתה ואמר שירה כו' עיין מש"כ בזה בפלפול נכון בספרנו „ראשית בכורי משה חיים" חלק ראשון (דף טו ע"א) ודע כי בזה מבואר היטב הכתוב שמביא הכא רבה בר רב שילא וזה תוארו תסתר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון, ויש לדקדק מדוע גבי רוחם אמר תוסף בלשון נוכח וגבי עפרם לא אמר כן בלשון נוכח תשובון. ונקדים מה שהוכחנו שם (בדף יג ע"ב) שאמנם הקב"ה קובע מקום ליציאת הנשמה ורק שם יכול המלאך המות להוציא אותה מגופו ומש"ה לקח השי"ת את עפרו מארבעה רוחות העולם שבכל מקום שייעד לו אדון הכל ב"ה כי שם יקבל המה"מ את נשמתו תקלוט ותקבל הארץ את גויתו כו' עיי"ש, וא"כ הלא מיושבים הדקדוקים הנזכרים שאומר שכאשר הקב"ה יסתיר אור פניו מהם יבהלון תוסף רוחם כשיאסוף הרוח כלומר כשהוא יתברך קובע מקום לאסיפת רוחם אז ממילא אל עפרם ישובון שם כי הלא הארץ תקלוט ותקבלו בכל מקום שנקבע שימות שם כנזכר וא"כ הלא בהיות לאל יד המלאך המות לקחת הנשמה במקום שימצאהו

שימלאהו יען שאמנם כן גזר הבורא שבזה המקום ימות הלא אז ישוב שם גופו אל העפר כי מהארץ הלא אין שום מניעה כמבואר, ויתכן להיות הביאור של תוסף רוחם כמ"ש בב"ר (פס"ב) ושה"ש (פי"ב) ובזוה"ק (פרשת וירא ובפרשת ויחי) עיי"ש:

אמר ליה אנא הכי קא אמינא לך הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו, יבואר זה המאמר במאי דגרסינן בבראשית רבה פרשה י"ג חמשה שמות נקראו לה נפש רוח נשמה יחידה חיה נפש זה הדם שנאמר כי הדם הוא הנפש, רוח שהיא עולה ויורדת שנאמר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, נשמה זו האופיתא דברייתא אמרון האופיתא טבא, חיה שכל האברים מתים והיא חיה בגוף, יחידה שכל האיברים משנים שנים והיא יחידה בגוף הה"ד אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף כו' עיי"ש, וכן בכמה מקומות בילקוט שמעוני וע"ז יסד הפייטן במוסף לראש השנה נפש רוח נשמה יחידה חיה לזה קחשיב הכא חמשה ודוק:

אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה אמר ליה משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו כו' א"ל השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מינאי בנין דמעלי כו' כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, וקשה לי כיון דהיה לו כן בקבלה מבית אבי אביו א"כ אמאי לא בקש רחמים מעיקרא שיהי' לו בנים טובים וא"ת הלא גרסינן בכמה דוכתי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וא"כ לא היתה מועלת תפלתו ע"ז שהבחירה ביד האדם וא"כ לא אהניא צלותיה שתהי' לבניו יראת שמים אבל הלא בהדיא כתב הרבינו יונה בפירקין בד"ה כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הוויין לו בנים זכרים שנאמר כו' ואומר מורי נר"ו שהחכמים נתכונו בזה לומר שקודם שישמש מטתו שיזכור השולחן שהוא כנגד העושר והמנורה שהוא כנגד התורה ויתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות והתפלה שמתפלל קודם ההריון היא מועילה יותר מהתפלה שמתפלל אח"כ מפני שבשעת ההריון גוזרין מה יהיה משפט הנער ומעשהו כדאמרינן בנדה (דף טז ע"ב) מלאך הממונה על ההריון כו' ואומר טפה זו עשיר או עני טפש או חכם ואף על פי שהתפלה מבטלת המזל כמו שאמרו בשבת (דף קנו ע"א) אין מזל לישראל ורצונו לומר שאינן תלוים במזלם אם זכו אע"פ שמזלם קשה הזכות מבטלת אותו אפ"ה כדי לבטל הגזירה צריך תפלה ותחנונים יותר אבל כשהיא קודם הגזיר' אין צריך להרבות בתפלה כל כך ולפיכך נתנו זה הסימן שיתפלל על בניו קודם התשמיש שיגיעו לאלה השתי מעלות גדולות ומתוך כך גם כן יזכור זה ויקדש עצמו בשעת תשמיש ויחשוב באשתו כדי שיהיו בניו ראויים עכ"ד וכיון דהתפלה שקודם ההריון מועילה ביותר לענין השתי מעלות הנ"ל, ודאי שתועיל ג"כ שיתפלל שיהיו צדיקים ואל יהיו רשעים וגם הכנתו וקדושתו יבואו לבוא יראת חטא ויראת שמים כידוע ועוד כיון שתפלתו תועיל שיהא גדולים בתורה הלא יהיו צדיקים גם כן כמ"ש בסוטה (דף כא ע"ב) בד"ה זה תלמיד חכם דמסיק ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, וז"ל תימא והיאך ניצול מכולן והלא לא ניצול מיצר הרע בעידנא דלא עסיק בתורה וי"ל שהם תלמיד חכם תורתו אומנתו ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה, א"כ הלא ממילא יהיו צנועים כשיצליחו בתורה, כיון שהם ת"ח תורתו אומנתו ואינו הולך ד' אמות בלי תורה וגרסינן בפתיחתא דאיכה, רב הונא ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמרי כתיב (ירמיה יז) ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב וכן גרסינן בירושלמי פרק קמא דחגיגה יוצא לנו מזה שע"י מאור התורה יהי' למו גם יראת שמים ותחזירם למוטב א"כ קשה אמאי לא עסק חזקיה בפריה ורביה והיה לו להתפלל לפני מטתו רק שיצליחו בתורה וע"י שהתורה היתה אומנתם המאור שבה הועיל למו שיהיו גם יראים וחסידים, ויש ליישב במ"ש במועד קטן (דף כח ע"א) אמר רבא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא וז"ל התוספות בד"ה אלא במזלא תליא מילתא, והקשו בתוספות הא דאמרן בסוף שבת (דף קנו ע"א) אין מזל לישראל וי"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם ופעמים שאין משתנה כדאמרינן בתענית (דף כה ע"א) גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל ניחא לך דאחריב עלמא דאולי איברים בעידנא דמזוני, ויותר ביארו התירוץ בשבת (דף קנו ע"א) בד"ה אין מזל לישראל וביבמות (דף נ ע"א) בד"ה מוסיפין לו עיי"ש, והא דאמר רב דבנים תלוים במזל אין כוונתו דוקא לענין

הא

הא דאמר שם בי רב חסדא שיתין הלולי בי רבא שיתין תיכלי דהוא הדין לענין זרעא מעליא שיהו כמותו ג"כ לא תליא בזכותא רק במזלא דהא חזינן לצדיקים גמורים שלא היה למו בנים טובים מי לנו גדול מאברהם והוליד ישמעאל, מיצחק והוליד עשו וכן למשה רבינו לא היה בנים כמותו וכדומה להם לזה על חיים בקש והתפלל אף שתלוי נמי במזלא ולא בזכותא ותפלה בכ"ז כיון דזכות גדול מועיל ומשתנה המזל לכן התחנן לפני הקב"ה והזכיר זכיותיו אולי ימצא ביניהם זכות ופרקליט שיועיל לשנות המזל ותקובל תפלתו ואם לא תקובל חלילה תפלתו הלא לא יפסיד יותר משאם לא התפלל כלל אבל היה ירא לעסוק בפריה ורביה ולהתפלל שיועילו זכיותיו הגדולים שישתנה מזלו ולבניו תהי יראת שמים דילמא לא תהא מקובלת תפלתו וא"כ יהי לו בנים רשעים כאשר מגיע לו לפי מזלו, עי"ל דתניא ביבמות (דף נ ע"א) את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו דברי ר' עקיבא וחכמים אומרים זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להן משלו הוסיפו לו ודע שהרי נביא עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה כו' וכיון דר' עקיבא סבר דמשלו הוסיף לו וא"כ לא היה צריך בבקשתו על חיים לבקש שישנה הקב"ה ית"ש מזלו אלא שיבטל הגזירה שגזר עליו ועל גזירה תועיל התפלה שיתפלל לזה התפלל, אבל לבקש על בנים טובים כיון דחזא שלפי מזלו מגיע לו בנין דלא מעלי ואי אפשר לבטל מה שמגיע לפי המזל לכן לא עסק בפריה ורביה ולא התפלל על זה ומתורצת הקושיא אליבא דר' עקיבא *):

עי"ל במה שראיתי זה כמה בספר נתיב היושר שמביא בשם תשובות הרשב"א שמלך דינו כצבור לענין זה דנגזר דינו נקרע ולדעתי הקלושה יש להביא ראיה לזה ממ"ש בראש השנה (דף ח ע"ב ודף טז ע"א) ובע"ז (דף ב ע"ב) אמר רב חסדא מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין שנאמר משפט עבדו ומשפט עמו, א"כ הלא מלך עדיף מציבור, אחרי שובי מצאתי כן בירושלמי ראש השנה (פ"א הלכה ג) ר' יצחק רבה בשם ר' מלך וציבור נידונין בכל יום מאי טעמא לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו, ועיין בבבלי ראש השנה (דף טז ע"א) הרי לך שמלך הוא שוה לציבור והקרבן העדה כתב שם בד"ה מלך וציבור נידונין בכל יום, וז"ל אע"ג דיחיד נידון בר"ה מלך וציבור אף לאחר גזר דין אם חזרו משתנה דינם בכל יום הרי לך בהדיא שמלך הוא שוה ודומה לציבור, גם משום שהציבור צריכים לו ובצבור גרסינן בהדיא אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב כו' אלא אע"ג שנחתם נקרע שנאמר כו' ומדר' יצחק נמי שנגזר דין דצבור נקרע וכן כתבו בתוספות (דף טז ע"א) בד"ה כמאן מצלינן וכיון שמלך ג"כ דינו כצבור לענין דנגזר דינו נקרע לכן התפלל על חיים אף שאם נגזרה גזירה עליו שימות הלא הגזר דין יכול להקרע כי זה נוגע לצבור ונוגע לעצמו אבל על בנים לא היה יכול להתפלל שהקב"ה יתן לו בנים טובים ויבטל מאתו רוע הגזירה כיון שזה אין נוגע לצבור ולא לעצמו רק יהי לו מזה נחת רוח, לכן אין יכול לבטל בזה הגז"ד ולזה לא התפלל ע"ז ובזה מתורץ לי מה שהקשיתי זה כמה על מה שא"ל בן אמוץ כלה נבואתך ולא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים דמשמע שאף שנגזרה הגזירה יכול עדיין לקרוע אותה ולבטלה ברחמים ואפילו יחיד ג"כ אל ימנע עצמו מן הרחמים והא גרסינן בראש השנה (דף יח ע"א) התם ביחיד הכא בצבור ודוחק לומר שהקבלה שלו הוא ג"כ על עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים ובזה ניחא שקבלתו הוא לענין מלך שדינו כצבור שהוא יכול לבטל הגזירה כצבור, ובדרך צחות יש להמתיק בזה הא דאמר כך מקובלני מבית אבי אבא מה חילוק לן אם קבל זאת מאבי אביו או אם קבל מחכמים אחרים אלא דאשמועינן שקבל זאת מהם לענין אנשים כמוהם היינו לענין מלכים שהם יכולים לקרוע הגז"ד, וזה דוחק כי א"כ אמאי מסיים של אדם דמשמע שבכל אדם הוא כן, ובאמת יש ליישב על זה במש"כ הר"ן בראש השנה שם בד"ה ור' יצחק אמר יפה צעקה לאדם דאפילו היכא דלא מקרע גזר דין ממעטת את הפורעניות לזה יפורש הא דאמר שם התם ביחיד הכא בצבור לענין לבטל הגזירה בכל, והא

---

*) עיין שם בתוספות בד"ה מוסיפין לו, ובשבת (דף קנו ע"א) בד"ה אין מזל לישראל ובמועד קטן בד"ה אלא במזלא תליא מילתא, ולולי דבריהם הקדושים הוה אמינא דרבא דאמר דחיים תלוי במזל ואין מוסיפין יותר מכפי שמגיע לו לפי מזלו סבר כרבי עקיבא דאמר זכה משלימין לו ולעולם אין מוסיפין כלום והוא הדין לענין בני ומזוני והא דאמר רבי יוחנן בשבת אין מזל לישראל ואף רב סבר כוותיה ומדשמואל ומדרבי עקיבא ומדרב נחמן בר יצחק נמי מדוייק שאין מזל לישראל סוברים כרבנן שסברי שמוסיפין ולא תלוי במזל וכן נמי חיים ומזונות אינם תלוים במזל ודוק

דאמר הכא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים היינו שהתפלה שלו תועיל להקל ולמעט את הפורעניות, ובזה שכתבנו לעיל יש לפרש מה דקאמר השתא הב לי ברתך ודקדקתי תמיד אמאי חזר השתא וכי מתחלה לא ידע שעונש יגיע לו על מה שממעט הדמות וכ״ז לא נשא אשה למען שלא ישאיר בנים שאינם מהוגנים ומדוע השתא אבה ומרוצה ליקח בתו של ישעיה ואמאי לא נשא אותה בתחלה שאולי יועיל זכות שלו ושל ישעיה ויוליד בנין דמעלי ואין לומר דמשום דישעיה אמר ליה כי מת אתה ולא תחיה וקאמרי הכא מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא ולזה התחרט עתה בגלל ששמע שלא יזכה לחיות לעולם הבא ובתחלה לא חשב שיגיע לו עונש חמור כזה על זה, דהלא המהרש״א כתב ע״ז וז״ל ויש לדקדק מאי השיב לו דהכתי תקשי מאי כולי האי וכי משום דלא עסק במצות פ״ו לא תחיה לעוה״ב וי״ל ע״פ מ״ש פרק י״נ (דף קטז ע״א) דוד נאמר בו שכיבה לפי שהניח בן כמותו יואב שלא הניח בן כמותו נאמר בו מיתה וז״ש לו ולא תחיה לעה״ב כיון שלא תניח בן כלל שיהיה כמותך כו׳ וכיון שזה הוא ענשו הלא ידע זה קודם וא״כ קשה מדוע התחרט עתה ולא קודם אבל בזה א״ש כיון שבדבר שנוגע לו הוא דומה לגבור שיכול לבטל הגזר דין וכיון שמזה נצמח שיהיה עליו הגז״ד לזה למען לבטל הגזירה · מעצמו חשב שיוכל לבטל גם הגז״ד שעל הבנים כיון שהא בהא תליא שע״י הגז״ד שעל הבנים נגזר עליו לזה אמר השתא הב לי ברתך כיון שזה נוגע לי שע״י זה מחויב אנכי מיתה אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ולכאורה יש בזה לדייק שהוא לבדו יזכיר שיועיל לו זכות דידיה והלא ודאי היה עניו, והשתא ניחא שבזה התכוון על זכות דמלכות שמלך יוכל לקרוע הגז״ד, ולדברי המהרש״א קשה לי דכיון דאמרו שם יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה חזינן דכיון דכתיב מיתה שמעינן שפיר שלא הניח בנים כמותו ולא בעי למכתב למען שנדע את זה וימת יואב ולא חי א״כ אמאי היה צריך ישעיה לאמור אל חזקיה מת אתה ולא תחיה להודיעהו שבשביל שלא יניח בנים שלא יהי׳ לו בן כמותו, הלא היה די שיאמר לו מת אתה לחוד וגם כן היה נשמע את זה שפיר ועיין בנל״ח מש״כ בזה ותמצא מרגוע לנפשך:

ע״ב **אך** הכן אפי׳ בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר כו׳ יש לדקדק מאי חידש רב חנן בזה וא״כ אמאי לא אמרי גביה נמי איתמר נמי ואולי הוא מוסיף לפי מה שכתבנו לעיל דלאו דוקא מלך אל ימנע עצמו מן הרחמים דהוא הדין כל אדם נמי אל ימנע עצמו מן הרחמים ע״ל שהוא מוסיף שאפילו מלאך החלום אומר לו שלמחר ימות ע״פ מזלו שאין לו יותר חיים לפי המזל ולא משום גזירה ג״כ אל ימנע עצמו מן הרחמים ודו״ק: זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי א״ר יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה ר׳ לוי אומר שגנז ספר רפואות הא דהיה צריך לזה זכות גדול אמנם ניחא לרבנן שאומרים זכה מוסיפין לו שהרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה וכיון שהוסיפו על שנותיו יותר ממה שמגיע לו לחיות לפי מזלו לזה היה צריך זכות גדול כי רק זכות גדול מועיל לשנות המזל כדכתבו התוס׳ בכמה דוכתי, אולם לרבי עקיבא שסבר משלו הוסיפו לו קשה האם למען שיתנו לו כפי מה שפסקו לו בשעת לידתו צריך לזה זכות גדול ויש ליישב במה שכתבו בתוספות ביבמות (דף נ ע״א) בד״ה משלו הוסיפו לו, וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות ע״י עון והא דאמר בפ״ק דחגיגה גבי איתתא מגדלא שער נשיא כי חזינן צורבא מרבנן דמיעבר אמיליה מוסיפין ליה אר״י דניחא אפילו לרבי עקיבא דאין זה תוספות כיון שנגזרו לשום אדם, ועיין קורא נעים בחגיגה (דף ה ע״א) בתוספות בד״ה מוסיפנא ליה והוה חלופים שעמדו בזה בנ״ע והמעיינים לא זייני מהם, והא דביבמות עדיף להו יותר לומר דניחא אפילו לרבי עקיבא הא דגרסינן בחגיגה גבי מרים מגדלא שיער נשייא, ובמועד קטן נסתפקו בזה י״ל דכיון דקאמרי ביבמות דתוספת לא נקרא דוקא רק מה שלא נגזר עליו שהוא כדין מה שמשלימין לו שנותיו שנגזר עליו לפחות לו ע״י עונותיו ואף שפסקו לו בשעת לידתו השנים הללו בכ״ז נקראו בלשון תוספת ובאמת אין זה רק השלמה ולא הוספה, לזה ק״ו בן בנו של ק״ו דנוכל לומר דגם רבי עקיבא סובר זה דאתתא מגדלא שיער נשיא דכתיב מוסיפנא ליה דאלו השנים יכול לקרא תוספת כיון שלא נגזרו עליו ובאמת אין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם וא״כ י״ל חדא דהלא נגזר עליו שיפחת לו משנותיו לזה צריך זכות גדול שיוסיפו אתכן לו ועוד הלא גם לרבי עקיבא מוסיפין לצורבא מרבנן דמעביר במיליה השנים שמפחית ולוקח מאנשים אחרים כדכתבו התוספות ביבמות ולזה ודאי צריך זכות גדול שיתן לו שנים מה שלא נגזרו לו מעולם: מאי והטוב בעיניך עשיתי א״ר יהודה א״ר שסמך גאולה לתפלה ר׳ לוי אמר שגנז ספר רפואות, וקשה לי לפי מ״ש בסנהדרין (דף לד ע״א) לכן כו׳ אמר הקב״ה והאיכא חזקיה כו׳

דבר

דבר אחר חזקיה שחיזק את ישראל לאביהם שבשמים ופירש רש״י בד״ה שחיזק ישראל העוסקין בתורה כדלקמן ובעבר השני מאי כעת הראשון כו׳ אבל אחרונים שהכבידו עליהן עול תורה וראוין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים ופירש רש״י בד״ה לא כראשוני׳ כו׳ אבל אחרוני׳ עמו של חזקי׳ הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב האחרון כו׳ והם עסקו בתורה על ידו כדגרסינן הלאה והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחובל עול מפני שמן א״ר יצחק נפחא חובל עול של סנחרב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כניסות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן וגו׳ ואומר והיה ביום ההוא יהיה כל מקום כו׳ אע״פ שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה׳ יוצא לנו מכל זה שהוא עסק הרבה בתורה, והכריח לכל ישראל והכביד עליהם אכפו שיעסקו בתורה ותנן בריש פאה ותלמוד תורה כנגד כולם ובירושלמי פאה גרסינן מובא בר״ש ובפירוש ר״י בן מלכי צדק רבי ברכיה ור׳ חייא דכפר תחומין חד אמר אפילו כל העולם כלו אינו שוה אפילו לדבר אחד מה״ת וחד אמר אפילו כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מה״ת ר׳ תנחומא א״ר אליעזר ור׳ יוסי בן זמרא חד אמר כהדין וחד אמר כהדין רבי אבא אבוי דרבי אבא בר מרי בשם ר׳ אחא כתוב אחד אומר וכל חפציך לא ישוו בה וכתוב אחד אומר כל חפצים לא ישוו בה חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפציך אלו מצות של תורה דכתיב כי באלה חפצתי נאום ה׳, יוצא לנו מזה דזכות של תורה הוא הזכות הגדולה מכל הזכיות ויקרה היא התורה יותר ממצות ועיין עוד בכמה דוכתי בבבלי ובירושלמי ובמדרשים שהגדילו הזכות של תורה, וכיון דחזקיהו עסק בתורה והביא כל עדת ישראל לעסוק בתורה, ואמרו עליו לימד (בבא קמא יז ע״א) וא״כ מדוע לא אמרו הכא על והטוב בעיניך עשיתי שלמד ולימד כיון בתורה היא גדולה מכל המצות, ויש ליישב דתנן בשבת (דף ט׳ ע״ב) לא ישב אדם כו׳ התחילו אין מפסיקין מפסיקין לק״ש וגרסינן עלה (בדף יא ע״א) הא תנא ליה רישא אין מפסיקין סיפא אתאן לדברי תורה דתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה, וא״כ קשה כיון שהעוסקים בתורה תמיד פטורים מלהתפלל ומי לנו עוסק בתורה תמיד כחזקיה ואעפ״כ הפסיק לתפלה ואיך אמרינן דאין מפסיקין לתפלה, ויש ליישב דמ״ש בשבת ואין מפסיקין לתפלה היינו שבדינא אין מחויב להפסיק לתפלה אבל אם רצה להחמיר על עצמו בגלל שאין רוצה להתנאה עצמו יותר משאר אדם רשאי, לזה החמיר חזקיה על עצמו יען היה עניו ביותר ולכן החמיר על עצמו והשוה עצמו למי שאין תורתו אומנתו, וא״כ מיושב נמי מדוע לא חשב הכא הזכות של תורה כי רוצה לאשמועינן שהיה גם עניו שסמך גאולה לתפלה פירוש שהתפלל וא״כ היה בו ענוה ואשמועינן שלא החזיק טובה לעצמו בשביל תורתו ותורה צריכה ענוה כדגרסינן בירושלמי שבת (פרק ראשון) אמר ר׳ יצחק בר אלעזר מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסולייתה דכתיב ראשית חכמה יראת ה׳ וכתיב עקב ענוה יראת ה׳, וממילא ידעינן מזה שעסק בתורה דקשה מאי רבותא שסמך גאולה לתפלה שלא כולי עלמא נמי סומכין אלא ודאי דלהכי זה רבותא גביה כיון שהוא עסק בתורה תמיד ותורתו היתה אומנתו וא״כ לא היה צריך להפסיק לתפלה לזה אמר שפיר ע״ז והטוב בעיניך עשיתי שלא היה מחויב באמת להתפלל ואעפ״כ התפלל וסמך גאולה לתפלה, ולולי יסוד התוספות (בדף ט׳ ע״ב) בד״ה כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק תירצתי ג״כ בזה כי ודאי רב ברונא עסק בתורה יומם ולילה ואולי זה שביאור בדברי רבי אילעא לעולא דאדם גדול הוא בתורה ושמח במצות דלפי הירושלמי שביאר שכתוב וכל חפציך לא ישוו בה על מצות של תורה קאמר דאדם גדול הוא בתורה וא״כ הוא פטור ממצות ואעפ״כ ושמח במצות א״כ ודאי שזה הוא שתאל בשלומו וא״כ הוא פטור מלהתפלל לזה על שאיתרמי ליה זימנא חדא שסמך גאולה לתפלה פירוש שהתפלל לא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא:

רבי לוי אמר שגנז ספר רפואות ופירש רש״י כדי שיבקשו רחמים וא״כ הלא הביא בזה כולם לידי יראת שמים שהכריחם בזה לבקש רחמים ותחינה מהש״ת, וגרסינן בשבת (דף לא ע״א) אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו בהי עייל מכריז ר׳ ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד, יוצא לנו מזה דתורה בלי יראה אין כלום וכן מוכח עוד בכמה דוכתי לזה אמר שגנז ספר רפואות שרצה להביא כולם לידי יראת שמים וא״כ בודאי היה גם הוא ירא שמים וחרד על דבריו מדרגה להביא אחרים לזה ואמרו באבות ולא עם הארץ חסיד א״כ מדהיה לו יראת שמים ודאי הוא ת״ח א״כ ממילא שמעינן מזה שעסק הרבה בתורה והיתה

אומנתו . שוב ראיתי שם בשבת בתוספות בד"ה כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו וז"ל והא דאמר לקמן (דף לג ע"ב) כי הוה מטי עידן צלויי לבים ומכסי ומצלי ההוא מצלי היינו ק"ש ולפי שכתבתי שרשאים להתפלל אם רוצים להחמיר על עצמם א"כ אמאי צריכים לדחוק ולתרץ שהאי מצלי היינו ק"ש הלא נוכל לומר שאמנם הוא תפלה רק שהחמיר על עצמו אלא ודאי שאינם רשאים להפסיק מתורתם להתפלל אך המה צריכים לעסוק תמיד בתורה וא"כ שוב קשה למאן דאמר שסמך גאולה לתפלה איך היה רשאי להתפלל . ויש ליישב במ"ש הרבינו יונה בד"ה בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית וז"ל י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן העוה"ב ואמר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהקב"ה כשגאלנו והוציאנו ממצרים היה ע"מ להיותינו לו לעבדים שנאמר כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ובברכת גאל ישראל מזכיר בה החסד שעשה עמנו הבורא והתפלה היא עבודה כדאמרינן בבבא קמא (דף צב ע"ב) ועבדתם את ה' אלהיכם זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונו אותו רבו חייב לעשות מצות רבו כן הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא ושהוא עבדו ועובד אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העולם הבא , ועוד אמר מורי הרב נ"י טעם אחר מפני כשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר שם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בשבתו לחיי עולם הבא עכ"ד, יוצא לנו מדבריו שהביאור של סמיכות גאולה לתפלה היא א) בשביל שמכיר שהוא עבד להבורא וחייב לעשות מצותיו וחקותיו, ב) בשביל הבטחון שהיא עיקר האמונה יסוד ושורש העבודה ובשבילם הוא זוכה לחיי העולם הבא, א"כ נוכל לומר דגם הכא כן כוונתם כמו שפירש הר"י שם ולא על סמיכות גאולה לתפלה כי לעולם לא התפלל יען שהיתה תורתו אומנתו רק או כוונתו על שהכיר והראה שהוא עבד להבורא או בגלל הבטחון שבטח בה', ואולי יש לפרש דזה קאי על תורה דזכותה של תורה היא גדולה רק בשעוסק לשמה כדגרסינן בכמה דוכתי וטוב זה תורה כדגרסינן לעיל במכילתין (דף ה' ע"א) ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו לזה שואל מאי והטוב בעיניך עשיתי וידע שפיר שזה קאי על תורה רק שואל מנין אנו יודעים שעסק לשמה לכן קאמר שסמך גאולה לתפלה או כפירוש הראשון של הר"י שראה והכיר שהוא עבד לה' ובודאי הוא עוסק לשמה למען הפיק רצון מרבו שבראו או בעבור בטחון וא"כ הוא עובד מאהבה ובלי תפונה שהעובד מאהבה הוא עוסק בתורה לשמה, ור' לוי אמר שגנז ספר רפואות שראה כו' כנ"ל, והואיל שאני עוסק בזה הענין לא אכלא את עטי מלהוסיף דברים אחדים ממה שחידשתי במועד קטן (דף ט' ע"ב) על התוספות ד"ה כאן במצוה כו' וק"ש אין מפסיקין שמורינו הגאון המובהק המפורסם רבי עקיבא איגר זצ"ל כתב הגליון הש"ס וז"ל להדיא' איתא בשבת (דף יא ע"א) דלק"ש מפסיקין וצ"ע וכתבתי ע"ז לולא דמסתפינא מפני הנשר הגדול הזה אמרתי על זה דהא דגרסינן בירושלמי שבת (דף ד' ע"א) דהעוסקין בתורה אין מפסיקין לק"ש היינו תורה של עיבור שנה ובשעה שעוסקין בעיבור שנה אינם צריכים להפסיק אף לק"ש ולענין עיבור שנה גם הבבלי סובר כן כדגרסינן בשבת (דף יא ע"א) והדתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תני ההוא בעיבור שנה דאמר רב אדא בר אהבה וכן תנו סבי דהגרוניא אמר רבי אלעזר בר צדוק כשהיינו עוסקין בעיבור השנה ביבנה לא היינו מפסיקין לא לק"ש ולא לתפלה ולעולם לא פליגי הבבלי והירושלמי כי גם הירושלמי מודה שאף אותם שתורתם אומנתם חייבים להפסיק לק"ש והוא פוטר מק"ש רק העוסקים בעיבור שנה וכן הוא סובר גם הבבלי ודוק :

כתת נחש נחושת והודו לו כתב המהרש"א בחידושי אגדות וז"ל ויש לדקדק מאי שייך בזה והודו לו דמאיזה טעם היה לקיימו שלא יודו לו ועיין שם מה שתירץ ולדעתי יש ליישב במ"ש בחולין (דף ז' ע"א) בתוספות בד"ה אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו תימא כו' ויש לומר דבשלמא הכא גבי נחש הנחשת לפי שנעשה על פי הדבור טעו בו הראשונים והיו סבורים שהיה אסור לבערו א"כ איכא למימר שפיר דמשום הכי היה להם טעם לקיימו לפי שנעשה על פי הדבור והיו סבורים בתחלה שאסור לבערו וגם הם טעו כמו שטעו הראשונים לזה אמר אף על פי כן הודו לו בזה והסכימו לו וזה נכון בעהשי"ת : גנז ספר רפואות והודו לו משום שהיה סברא לקיימו בשביל שרבים נתרפאו על ידו ולרפאות עצמו שרי כדגרסינן בבבא

קמא (דף פה ע"א) ולקמן (דף ס' ע"א) דתני דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות ובתוספות כתבו (בבבא קמא) בד"ה שניתנה רשות וז"ל וא"ת והא מרפא לחודיה שמעינן ליה וי"ל דה"א ה"מ מכה בידי אדם אבל חולי הבא בידי שמים כשמרפא נראה כסותר גזירת המלך קמ"ל דשרי וכן כתוב להלכה ביורה דעה (סימן שלו סעיף א') וכיון דאף חולי הבא בידי שמים נמי שרי לרפאות הוה אמינא דלא שפיר עביד שגנז ספר רפואות קמ"ל דהודו לו ודוק : גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו ורש"י כתב בד"ה גירר עצמות אביו וז"ל לפי שהיה רשע בזהו ולא נהג בו כבוד בקבורתו להוציאו כהוגן במטות זהב וכסף משמע דמותר לבזות ולביישו לאב רשע ועיין ברמב"ם בהלכות ממרים (פרק ו' הלכה יא) ובמפרשים שם ובטור יורה דעה (בריש סימן ר"מ) וביו"ד שם ובט"ז ועיין בסמ"ג ובהדיא תניא בקידושין (דף לא ע"ב) מכבדו בחייו ומכבדו במותו ולא מחלק שם בין אם הוא צדיק אם לאו והרמ"א כתב שם ביו"ד וז"ל וי"א דאינו מחויב לכבד אביו רשע אלא אם כן עשה תשובה מיהו הש"ך כתב על זה וז"ל מיהו אע"פ שאינו מחויב לכבדו אסור לצערו כדלקמן (סימן רמ"א) סד"ה ועיין בפני יהושע בבבא קמא (דף לד) ויש ליישב במש"כ (בסימן רמא) ואם הכה אותם או קללם פטור וכיון שהוא פטור בדיעבד לזה ביזהו וביישו למען יקחו הדור מוסר מזה ולא יעשו עוד רע ועול, ולזה אף על פי שאסור לכתחלה לעשות כן מכל מקום בגלל תקנת הדור התיר חזקיה לעצמו לעשות כן ואשמועינן שבשביל תקנת הדור מותר להורות הוראת שעה בזה שמותר לבזות אז לאב רשע למען לתת בלבם עי"ז יראת שמים שלא יוסיפו עוד לעשות כסלה ורע ח"ו כי לכן עשה חזקיה כן ולזה צריך טובא גם בזה לאשמועינן שהודו לו ודוק :

בתוספות בד"ה גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה וז"ל תימא אפילו תפלה נמי דהא אמרינן פ"ק דשבת (דף יא ע"א) כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה וי"ל דהכי קאמר יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש אבל מהעוסק בתורה בשעת ק"ש לא איירי ואפילו בתפלה פוסק עכ"ד, וקשה לי הלא אפילו לפי תירוצם דזה קאי על העוסק בתורה שלא בשעת ק"ש ולזה קאמר גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה אבל סוף סוף קשה עוד אפילו תפלה נמי דהלא המתפלל בזמנו נמי גדול מהעוסק בתורה בשעה אחרת מדמחויב להפסיק מתורה לתפלה וא"כ הוא גדול נמי בזה שמתפלל בעונתה מעוסק בתורה בשעה אחרת כמו ק"ש, ויש ליישב דהכי כוונת תירוצם דר' מני איירי מאותם שתורתם אומנתם והם הלא מחוייבים להפסיק מתורתם רק לק"ש לחוד אבל לא לתפלה כדגרסינן בשבת (דף יא ע"א) לזה אמר גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה שהלא רק הק"ש גדולה אצלם מתורה אבל לא התפלה ובדבריהם צ"ל הכי יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש היינו שעוסק תמיד בתורה שלא בשעת ק"ש דכל היום הוא הוגה בה ובאהבתה ישגה תמיד אבל העוסק בתורה בשעת ק"ש לא איירי פירוש ממי שהוא עוסק בתורה רק בשעת ק"ש לא איירי שכיון שאין תורתו אומנתו אפילו לתפלה נמי מחויב להפסיק, שוב ראיתי שבתוספות הרא"ש ובתוספות ר' יהודה חסיד שמתרצים על הקושיא הלז זה התירוץ מיהו הם מביאים גם דברי תוספות הללו וא"כ הלא אינם מפרשים את דברי התוספות כן וא"כ שוב קשה הקושיא הנ"ל לפי דעתם, ויש ליישב דר' מני סבר כרבא דאמר בשבת (דף י' ע"א) על דחזא לרב המנונא שהאריך בצלותיה פירוש שמתפלל במתינות מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה א"כ אסור להאריך בתפלה זמן הרבה ובק"ש משמע דשרי להאריך דהא לא מצינו בשום דוכתא דיהא אסור להאריך בהן ואמנם אדרבה צריך לקרות אותה במתינות, ולתת ריוח בין הדבקים וזה לענ"ד קמ"ל רב מני הכא שגדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה וא"כ רשאי להאריך בה טובא וקמ"ל דמותר להאריך בק"ש אבל בתפלה אף על גב שרשאי להפסיק מתורה לתפלה מיהו להאריך בה אינו רשאי כדאמר רבא שאין להניח חיי העוה"ב ולעסוק בחיי העה"ז, ולזה נקט רק ק"ש אבל בתפלה לעולם אין דינא הכי וזה כוונת התוספות במה שכתבו יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש לזה אינם מחוייבים למהר בקריאתה למען שיהיה להם עוד זמן ללמוד כיון שעוסקים במצוה שהיא גדולה מתלמוד תורה אבל העוסק בתורה בשעת ק"ש לא איירי פירוש לא בעי לאשמועינן שמותר להפסיק מתורה לקרות ק"ש שזה פשיטא כן דאפילו לתפלה פוסק אלא ודאי שאשמועינן שמותר להאריך בק"ש ואף שבתפלה אין רשאי, אבל בק"ש שרי, עוד יש ליישב דר' מני סבר כרב המנונא דשם דאמר שם בשבת זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד א"כ הא דמותר להפסיק מתורה לתפלה היא לאו משום דמצוה דתפלה גדולה ממצוה של לימוד התורה רק משום דזמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד לזה שפיר קאמר ר' מני גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה דאמנם רק מצוה דק"ש היא גדולה מלימוד התורה כנ"ל, ודוק :

(יא ע"א) **המהרש"א** כתב בשם הילקוט בד"ה הכא טריד טרדא דרשות וז"ל וב"ה הא כתיב בשבתך ובלכתך בדרך ל"ל וב"ש כו' וכוונת דבריו לכתוב בשבתך ובלכתך אבל בדרך ל"ל (דאי לא כן הלא יותר קשה) וקשה לי הלא הבדרך צריך לן טובא כדגרסינן מעיקרא מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף כל רשות ואיך מצי ללמוד ממנו דרשא אחריתא, וי"ל דלפי מאי דמסיק אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בשבת דידך ובלכת דידך כו' הלא למותר לנו הבדרך לזה שפיר קאמרי ב"ה בדרך ל"ל וב"ש מצו לדרוש אותו לשלוחי מצוה, ובזה תירצתי מה שהקשה המעשה חייא בד"ה א"כ לימא קרא בשבת ובלכת וז"ל תו לא צריך למימר האי הקישא דקאמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות עכ"ל, פירוש א"כ למאי צריך הבדרך לזה הדרש כיון דנדרש זה מבשבתך ובלכתך וא"כ למאי נדרוש אותו ובזה ניחא דלעולם לא דרשינן ממנו זה הדרש בתר דדרש מבשבתך ובלכתך רק דרשו ליה ב"ה לעוסק במצוה וב"ש לשלוחי מצוה ודו"ק:

בתוספות בד"ה תני רב יחזקאל (בקדושה וברכה הגירסא רמי בר יחזקאל) עשה כבית שמאי עשה ורב יוסף אמר עשה כב"ש לא עשה ולא כלום וז"ל וא"ת פשיטא דאין הלכה כמותן, וקשה לי. א) א"כ מדוע לא פריך על רב יחזקאל איך הוא אומר דאם עשה כב"ש עשה כיון דפשיטא הוא דאין הלכה כב"ש. ב) היכי פליגי רב יוסף ורב נחמן בר יצחק על הברייתא דתנא רב יחזקאל. ג) הלא חזינן דרב יחזקאל פליג ע"ז וא"כ מאי הוא פשיטותא הלא הוא צריך טובא לאשמועינן דאין הלכה כמותו שוב ראיתי שכבר הרגיש בזה בספר מעשה חייא וז"ל מאי מקשים התוספות פשיטא הא איכא מאן דפליג הוא רמי בר יחזקאל דאמר עשה כב"ש עשה וממילא הוכרח רב יוסף לומר לא עשה כלום ועיין בקדושה וברכה מה שכתב בזה ועלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה שהוא עצמו כתב שדבריו דחוקים. ד) קושיית הקדושה וברכה מדוע מרשימין בתוספות גם המימרא דרב יחזקאל הלא קושייתם הוא רק על רב יוסף נחוד עיי"ש. ה) קושיית הרשב"א וז"ל ואני תמה היכי ס"ד דרב יחזקאל למימר הכין והא תנן א"ר טרפון פעם אחת הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה, ויש ליישב על הקושיא השניה במ"ש בכמה דוכתי כל ברייתא דלא מתנייה בי רבי חייא ורבי אושעיה לא מותבינן מיניה תיובתא ומתורצת נמי הקושיא הג', עי"ל במאי דתניא בביצה (דף כ ע"ב) מעשה בהלל הזקן כו' ומסיק שם ואותו היום נגברה ידן של בית הלל וקבעו הלכה כמותן ולא היה שם אדם שערער בדבר כלום, וראיתי בקיצור כללי התלמוד שכל ברייתא סתמית דלא אמרי בה תני פלוני הוא מר' חייא ור' אושעיה וכהברייתא הזאת גרסינן בתוספתא חגיגה (פרק שני סימן יו) בו ביום נקבעה הלכה כדברי בית הלל ולא ערער אדם בדבר, והתוספתא הוא שיור המשנה כמבואר במבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד, וכן ראיתי בקיצור כללי התלמוד וז"ל כתב בפי' משניות עץ חיים בהקדמה וז"ל ואחר שחוברו משניות ששה סדרים ראה רבי חייא תלמידו של רבי שהיו דברי המשנה סתומים חיבר התוספתא וענינה תוס' על המשנה וגלוי טעמה כו' וכן כתב מהרי"ק בכללי גמרא שלו וז"ל ימים רבים הקשה לי למה זו נקרא ברייתא וזו תוספתא עד שמצאתי בכריתות שכ' שתוספתא היא שנתוספה על המשנה לפיכך איננה כתובה לא בלשון תניא ולא בלשון תנו רבנן והיה לי לומר שהתוספתות הם שסדר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כו'. *) וכיון שכתוב בהדיא מר"ח ור"א שלא היה אדם שערער על בית הלל
אחר

---

*) ורש"י פירש בביצה (דף כט ע"א) בד"ה תנא דבי שמואל וז"ל בתוספתא שסידר שמואל מתנאים שלפניו כמו שסידר רבי חייא ורבי אושעיה וכמו שסידר רבי את המשנה וא"כ הלא משמע לכאורה שאין סובר כמוהם שכתב שמואל סידר תוספתות כמו ר"ח ור"א וכתב שהוא מתנאים שלפניו ולא ביאור ופירוש על דברי המשנה רק מאמרים אחרים מהתנאים אשר אינם כתובים במשנה ויש לומר דהכי כוונת רש"י כמו שסדרו תוספתות ר"ח ור"א כן סידר גם הוא אבל הוא לא סידר אלו התוספתות הנמצאות אתנו ושאנו קוראים אותם תוספתא כי זאת ר"ח ור"א סדרו והוא סידר מה שנקרא בתלמוד תוספתא, וסמוכים מצאתי לדברי ממה שכתב בכללי התלמוד בד"א כל תנא ותני עלה כו' וכתב בכריתות מה שנקרא בתלמוד תוספתא אין זה מה שאנו קוראים הוספתא אלא תוספות שהוסיפו על המשנה לבארה כמו ותני עלה וכיוצא בה עכ"ד, יוצא לנו מזה שיש שני מיני תוספתות מה שכתוב בתלמוד כגון תנא ותני עלה ומה שאנו קוראים תוספתא שה"א כבורכת בפני עצמה ומה שכתב רבי שמואל הנ"ד שהתוספתא הוא שיור המשנה
היינו

אחר המעשה הזאת לזה מצי רב יוסף ורב נחמן בר יצחק לפלוג על רב יחזקאל שהם סוברים כהברייתא והתוספתא הנ"ל ושפיר מקשים בעלי התוספות פשיטא דאין הלכה כמותן כיון דתניא שם שלא ערער שום אדם על ב"ה שכולם הודו לדבריהם וא"כ פשיטא שעשה כב"ש לא עשה ולא כלום ומתורצת הקושיא הב' והג' והד', והא דרב יחזקאל מצי פליג על הברייתא והתוספתא י"ל בשביל שהוא סבר כהתנא דהברייתא שלו להכי מצי פליג ומתורצת הקושיא הראשונה והאחרונה, ולדעתי קמיפלגי בפלוגתת רבי יוחנן ור"ש לקיש שהם פליגי בפלוגתת רב ושמואל ביבמות (דף יד ע"א) אם עשו ב"ש כדבריהם אם לא עשו עיי"ש שרבי יחזקאל סבר שעשו ב"ש כדבריהם לכן תנא אם עשה כב"ש עשה ורב יוסף סבר שלא עשו ב"ש כדבריהם וכיון שהם עצמם לא עשו כדבריהם לזה אמר שאם עשה כב"ש לא עשה ולא כלום, כתב הרשב"א בד"ה אמר רב יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה וז"ל ואע"ג דנפק בת קלא כו' עיי"ש. ולדעתי י"ל דהוא סבר כרבי יהושע דקאמר שם אין משגיחין בבת קול לזה אמר עשה כב"ש עשה:

ע"ב **שאלה**, אפוכה לר"ת שסבר שהלילה הולך אחר יום העבר לענין ברכת התורה, והברכה של זה הבקר פוטרתו עד הבוקר השני אם רשאי לברך לפני עמוד השחר על הלימוד שילמוד לאחר שיעלה השחר או דילמא כיון שאז עדיין אינו מחוייב לברך אין פוטרתו הברכה הזאת מלברך על מה שילמוד בעידנא דיתחייב דכמו שמי שאינו מחוייב אין יכול להוציא את המחוייב כן הוא עצמו בשעה שאיננו מחוייב אין יכול לפטור את עצמו על השעה שיתחייב אחרי כן וברכתו שמברך עתה הויא ברכה לבטלה ומחוייב לברך שנית ולדעת המגן אברהם שהנעור כל הלילה כשיאיר היום צריך לברך אם רשאי לברך קודם אור היום או אין רשאי לברך קודם וכן יש לספק לענין כמה דברים אם יכול לקיימם בשעה שפטור עדיין מלעשותם או דילמא אינו נפטר רק אם יקיימם בעידנא דיתחייב ולזה אין נפטר בעשייתם בשעה שאינו מחוייב:

תשובה, **אמנם** אחרי שובי ראיתי שכבר ישב על מדוכה זו הגאון המובהק מורינו רבי יחזקאל סג"ל לאנדא זצ"ל בספרו צל"ח והוא רצה לפשוט זאת ממאי שאמר ר' זריקא על המשנה עיי"ש ובלא"ה ליכא למידק מזה שהלא מסיק ע"ז דלא בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר ולעולם אהבה רבה הוו אמרי ואף שאירא לעיין בשאלת הגאון הגדול הרם והנשא הלזה אשר על כל נפי מרומי הררי התורה וגבעות התושיה יקנן באברות שכלו המו יגביה עוף כי הלא הנני מגשש באמש כהו עיני מראות השמש ואיך אחוס דעתי בזה ועל אחת כמה וכמה כשקדוש עליון הלזה מסיק „ולכן הדבר צריך תלמוד" ואיך אוכל אנכי לחוות המנעתי אולם אחרי שובי אמרתי בלבי הלא מדהוא לבדו אומר שהדבר צריך תלמוד מכלל דיש עוד לפלפל בזה לזה החלי בעזר אלי ה' חילי צורי וגואלי להציג מה שיש להעיר בזה, הנה לכאורה יש לפשוט ממ"ש,

בירושלמי מגילה (פרק ב' הלכה א') מי שיודע אשורית ולעז אינו יוצא בקריאת המגילה בלעז ומי שאינו יודע אשורית רק לעז יוצא בלעז אין יכול זה היודע אשורית ולעז להוציא את מי שאינו יודע אשורית בלעז משום דהוה ליה אינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתן וכן שם (בהלכה ג') בן עיר אין מוציא את בן כפר ביומיה דכל שאינו מחוייב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתן ובבבלי תנן בראש השנה (דף כט ע"א) חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ותניא כו' טומטום כו' אנדרוגינוס כו' מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא את מינו ולא את שאינו מינו ומסיק הגמרא דאף לעצמו אינו מוציא ותניא נמי הכי מי שחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא, ועיין בברכות (דף כ ע"ב) וא"כ לכאורה יש לומר דכמו כן הוא נמי אין יכול לפטור את עצמו בשעה שאינו מחוייב מהחיוב שיתחייב אחרי כן, אבל יש לדחות דשאני התם כיון דהיודע אשורית ולעז לעולם לא חזי להוציא עצמו בלעז והבן עיר כ"ז שהוא בן עיר לעולם לא חזי לצאת ביום דבן כפר ואולי יהיה תמיד בן עיר וא"כ כיון דהוא איננו מחוייב בזה לעולם לזה אין יכולת בידו לפטור את המחוייב והוא דומה לענין זה כחרש שוטה וקטן שלעולם אין מוציאין אחרים ידי חובתן אולם
בנידון

היינו על מה שכתוב בתלמוד והיא שיור המשנה שהיא מתנאים הקודמים ורבי שייר אותם ולא סידר דבריהם במשנה וזה סידר שמואל כמ"ש רש"י ומה שכתבו שהתוספתא סדרו ר"ח ור"א הוא מה שאנו קוראים תוספתא שהם ביארו דברי התנאים הקצרים והעמוקים שהם מעשי הכמות ורבי האיכות ואשתאה למאוד מדוע לא הרגישו כלל בדברים הללו של רש"י.

בנידון דידן שהוא עצמו יהיה ודאי מחוייב אחרי כן לזה שפיר איכא למימר דיכול לפטור עצמו אפילו בשעה שאינו מחוייב מהחיוב שיתחייב בודאי, ולכאורה נוכל לפתור ממ"ש לקמן במכילתין (דף יב ע"א) דלמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא כו' חזינן כיון דלא הגיע אז עדיין זמן דברכת יוצר אור ואינם מחוייבים אז לברך אותה אינם יכולים לפטור עצמם אז אם יברכו אותה ברכה הכי נמי בברכת התורה אין פוטר עצמו בהברכה של קודם עלות השחר על הלימוד שילמוד לאחר עלות השחר כיון דאיננו מחוייב אז לברך אותה, אולם יש לחלק דשאני התם מבזה כיון דהברכה הזאת נתקנה לברך אותה בשעה שיעלה השחר ויאיר על הארץ לשבח אז להיוצר אותו וקודם ע"ה אין לו לשבח את ה' בזה וע"ז אמר משום דלא מטא זמן יוצר אור פירוש ומחזי כשיקרא שעדיין חשך ועלטה יכסה ארץ והוא מברך יוצר אור, אולם הכא לא מחזי כ"כ כשיקרא והשומע יחשוב שהיה בדעתו בשעה שבירך אותה ברכה הקודמת שלא תפטור אותו על הזמן הלזה, או לא בירך ברכת התורה רק אמר אהבה רבה ולא שנה על אתר, ויש לומר דאף אם בכל המצות אין רשאי לעשות כן בבה"ת מיהא שרי דבשאר ברכות הוי הפסק הזמן שבנתים משעת הברכה עד דמטא זמן חיובא והפסק מפסיק בהו אבל ברכת התורה דאין הפסק מפסיק כ׳כתב הט"ז בא"ח (סימן מז) וז"ל כי בבה"ת אין הפסק מפסיק מטעם שחיוב הלימוד תמיד רובץ אלא שהטרדא פטרתו וכל שעה שאינו טרוד חל עליו החיוב ולאו בדעתו תליא מילתא ותו אדרבא אמרינן דמסתמא הוה דעתיה אם יזדמן שיוכל ללמוד אפילו בשעה שאינו רגיל ללמוד שילמוד וכן כתב שם המגן אברהם וז"ל כי לא דמיא לכל הברכות שאסור להפסיק בין הברכה להמצוה שאני הכא דמצוה להגות יום ולילה וא"כ לעולם ליכא היסח הדעת (וזה מתוספות (דף יא ע"ב) ד"ה שכבר נפטר באהבה רבה) לזה בכל הברכות ודאי דא"ל דאין יכול להוציא עצמו בשעה שאינו מחוייב על השעה שיתחייב משום דהוי הפסק הזמן שבינתיים אבל ברכת התורה יצאה מזה הכלל כיון דהפסק אין מפסיק אצלה וע"כ אצלה בלבד יכול להוציא עצמו בשעה שאיננו מחוייב על השעה שיתחייב אחרי כן ודו"ק, עוד יש לפשוט לכאורה ממ"ש בירושלמי ברכות (פרק מי שמתו הלכה ג' דף כב) תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והתנינן כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן הא מחוייב אע"פ שיצא מוציא אמר רב אילא שאני ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך ועיין בהסערה לקמן יוצא מזה דבכל המצות אע"פ שהוא פטור עתה מהם מכל מקום כיון שיחוייב אחרי כן יכול להוציא אחרים ידי חובתן ה"נ ה"ה לעצמו יכול להוציא אף אם איננו מחוייב עדיין על השעה שיתחייב דלא גרע הוא עצמו לעצמו מלגבי אחרים, מיהו יש לדחות דגרסינן בבבלי בראש השנה (דף כט ע"א) כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא ופירש רש"י הטעם לזה שהרי כל ישראל ערבים זה בזה למצות והר"ן ז"ל מסיים בזה וכיון שלא יצא חבירו כמו שלא יצא הוא דמי, חזינן דלהכי אף בעידנא שהוא פטור יכול להוציא את חבירו המחויב בשביל שכל ישראל ערבים זה לזה וכיון שחבירו מחויב עדיין הוי כאילו הוא לבדו מחויב וזה הטעם לא שייך לענין שאלתינו דהא כיון דהוא עתה פטור לברך איך יוכל לברך לפטור עצמו מהחיוב שיתחייב אחרי כן הלא אין כאן הטעם דערבות ואין עליו השתא שום חיובא וא"כ מנלן מזה דרשאי לברך קודם זמן חיובא, ודע כי לפמש"כ הרמב"ם ז"ל (בפרק ז' מהלכות תפלה הלכה יא) דכל אדם חייב לברך שלש ברכות התורה ואחר כך קורא מעט דברי תורה דאחר ברכת התורה נמי אסור להפסיק כי הוא לומד הפירוש בהירושלמי והוא שנה על אתר לאו דוקא אאהבה רבה בלבד אלא אפילו אחר ברכת התורה לא מיבעיא לי דהלא הזמן שבינתים הוי הפסק מדסבר דצריך לשנות על אתר כי מבעיא לי לכל הפוסקים דמפרשו הירושלמי רק על אהבה רבה אבל לאחר ברכת התורה לא בעינן שנה על אתר ורשאי להפסיק. ויש לומר לפי עניות דעתי דשאלתנו תליא בשני הטעמים של הבית יוסף דלטעם הראשון דשאני ברכת המצות מברכת התורה שבברכת המצות הברכה באה על עשיית המצוה והאכילה והמצות אינם דברים שצריך לעשותן תמיד ומשום הכי כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם להוכיח שהברכה חוזרת על עשיית המצוה אבל תלמוד תורה כיון שאדם מחויב שלא להפסיק מלהתעסק בה כלל כשבא ללמד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלי ברכה דאפשר לומר כשהשכים בירך ושנה לאלתר, לפי זה אף דפוטר אותו ר"ת עד שחרית אחרת בכל זמן הרואה אותו שלומד בעלות השחר ואינו מברך יאמר דבירך קודם ורשאי לפ"ז לברך קודם, מיהו יש עוד לספק גם לפ"ז הטעם אולי אין רשאי לברך הואיל ואינו מחויב אז אף דלא הוי הפסק כי ברכתו אינה כלום בשביל שאינו מחויב ולטעם השני כיון דאכילה ועשיית המצות שאם רצה לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצוה נראה

שאותה ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או על אותה עשייה אבל התורה שחייב לעסוק תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שאותו זמן שהפסיק היה מחויב ללמוד וכן כתבו הט"ז והמגן אברהם אבל לר"ת כיון שהלימוד הזה הוא נחשב על הברכה הקודמת א"כ להברכה שמברך עתה על החיוב שיתחייב להלן ודאי דהוי הפסק דלהברכה הזאת ליכא עליה עדיין חיוב ללמוד והר"ן ז"ל כתב וז"ל אבל בקריאה כשקרא פעם אחת עדיין לא נגמרה מצותה שהיא כל היום ולפיכך כשקורא וחוזר למצותו הוא חוזר ואין צריך לחזור ולברך אבל כאן שלא נתחל עדיין החיוב של הברכה הלזו ודאי הלימוד שלומד הוי הפסק, לכן נ"ל לפע"ד דאין רשאי לברך קודם עלות השחר לר"ת ואם בירך הוא ברכה לבטלה, כי הלימוד שבינתיים הוי הפסק והנעור כל הלילה אין רשאי לברך קודם אור היום למג"א כי הלימוד שלומד עד זמן חיובא הוי הפסק, ולענין שתיקה אי הוה הפסקה י"ל דלהאבודרה"ם דפסק דשתיקה לא חשיבא הפסקה הכא נמי אולי לא הוה שתיקה הפסקה אולם המ"א פסק (בסימן רו ס"ק ג') דשתיקה הוה הפסקה, אולם הלימוד שלומד עד עלות השחר לכולא עלמא הוי הפסק וצריך לחזור ולברך ברכה אחרת בעת עלות השחר, וכ"ז כתבתי רק לפלפולא אבל לא להלכה, ואיידי דאתא לידן הירושלמי דמי שמתו הנ"ל אעתיק חידושי השייכים אליו, ויש לדייק מזה הירושלמי על מש"כ התוספות לקמן (דף מח ע"ב) ד"ה עד שיאכל כזית דגן וז"ל אבל גדול שהוא בר חיובא מדאורייתא כי אכיל כדי שביעה מחויב בדבר קרינא ביה אע"ג דלא אכיל כלל כדאמרינן בר"ה כל הברכות אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין והיינו טעמא דכל ישראל ערבים זה בזה והוא הדין בברכת המזון אע"פ שיצא מוציא כדפרישית וכן כתב הרבינו יונה במי שמתו וכ"כ הרא"ש שם ובירושלמי הלא כתוב בהדיא דברכת המזון בשעה שהוא פטור אין יכול להוציא חבירו המחויב, ויש ליישב הא דכתוב בירושלמי דאין יכול לפטור אחרים המחוייבים בשעה שהוא פטור, קאי אברכה לפניה דגם הוא מקרי ברכת המזון וז"ל בתר טעמא דהלא הטעם דבכל המצות אע"פ שיצא מוציא בשביל דכל ישראל ערבים זה בזה וכיון שלא יצא חבירו כמו שלא יצא הוא דמי והברכה שלפניה הלא הויא ברכת הנהנין שאין א חובה על האדם, אלא דאסור ליהנות בלא ברכה לא ליתהני ולא ליברך וא"כ הלא אין בה ערבות כלל ולכן אין יכול להוציא אחרים בשעה שהוא פטור, אבל בה"מ לאחריה שכיון שאכל הלא חיובא רמיא עלויה לברך ותו לא מקרי ברכת הנהנין בזו ודאי יש ערבות כי הוא ככל המצות לזה שפיר כתבו התוספות והר"י והרא"ש שיכול להוציא את חבירו אף בשעה שהוא פטור, וא"ת אמאי מביא הירושלמי זה הכתוב ואכלת ושבעת וברכת שהוא קאי על הברכה לאחריה י"ל כיון שידעינן הברכה לפניה מקל וחומר כדגרסינן לקמן (דף מח ע"ב) כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן והברכה לאחריה יליף התם מהכתוב ה"ה לזה מביא זה הכתוב, וא"ת מדוע קרי ליה הירושלמי בלשון חוב הלא רשות הוא דלא ליהני ולא ליבריך וי"ל דלהכי קרי לה בלשון חיוב הואיל שזה קאי גם על ברכת המוציא של מצה וברכת היין של קידוש היום דמחויב הוא לברך אותם, וראיה לדברי מהא דגרסינן בר"ה (דף כט ע"א) תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא, ופירש רש"י והר"ן ז"ל חוץ מברכת הלחם וברכת היין ושאר פירות וריחני שאינן חובה על האדם לא ליתהני ולא ליברך, בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיק כו' ופירשו רש"י והר"ן וברכת אכילת מצה ומקדש ישראל לא מיבעי ליה דחובה נינהו ומפיק כו' ואף ברכת המוציא נמי מסיק דמפיק ואף דאי אפשר בלי הנאה ה"נ ברכת המזון לאחריה אף דאי אפשר בלי אכילה ג"כ אף בשעה שהוא פטור יכול לפטור אחרים כי הלא עכ"פ לא גרע מברכת המוציא של מצה ומברכת היין, הלאה תניא לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם ופירש רש"י והר"ן ברכת המוציא, הרי משמע מכ"ז דברכת מזונא אף אם יצא מוציא וכיון דכן סובר הבבלי כל מה שביכולתנו להשוות הבבלי והירושלמי יש לנו להשוותם ואף דגם השתא תהא פלוגתא לענין ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מ"מ עדיף לנו שלא יהיה ביניהם פלוגתא רחוקה ועיין כגון זה בשלהי יומא בתוספות בד"ה והאמר רב תפלת ערבית רשות או אולי לשון חוב לאו דוקא, וכן משמע גם מלשון הירושלמי דאי כוונתו על הברכה לאחריה הוה ליה למימר מי ששבע הוא יברך ואז הוה ידעינן דהוא חולק על הבבלי ומדכתב ליסנא דא הביאור של מי שאכל מי שיאכל הוא יברך הברכת מזונא לפניה, אבל ברכת מזונא לאחריה הוה ככל המצות, שהמחויב אף על פי שהוא פטור בזה הזמן בכ"ז מוציא אחרים ידי חובתן ודוק:

בתוספות בד"ה ורבנן אמרי אהבת עולם וז"ל הלכך תקינו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם דקשה לרבותינו ז"ל כמאן עבדינן האידנא אי כתנא קמא

גם בערבית ניעביד כוותיה ואי כרבנן גם בשחרית ניעביד כוותייהו לזה אמרי דלא נדע כמאן הלכך תקינו כדי שעכ"פ בחד זימנא יצא ידי שניהם ואף דקיי"ל דיחיד ורבים הלכה כרבים וא"כ הוה לן לפסוק כרבנן י"ל דמשמע להו מדלא כתיב מאן הוא הת"ק משמע דהת"ק רבים הם ועוד דמצינו ביבמות (דף מו ע"ב) מאן חכמים רבי יוסי ועוד בכמה דוכתי בש"ס הלא חזינן דקרי ליחיד חכמים וא"כ יכול להיות דיחידאה הם לכן לא ידעו כמאן לפסוק לזה הלכך תקינו כו' ורב אלפס דפסק כרבנן דייק מדלא כתיב בהדיא דהת"ק רבים המה ש"מ דיחידאה הוא וא"כ הוה יחיד ורבים והלכה כרבים ודו"ק:

י"ב ע"א **בד"ה** משום דלא מטי זמן יוצר אור דנהי דשחיטת התמיד משיעלה עמוד השחר פירש רש"י מיהו לא הוה שעה לומר יוצר אור כדאמרינן הקורא כו' יוכל לסבור הברייתא כותיקין פירוש אע"פ שאמרו (בדף ט' ע"ב) בד"ה לק"ש כותיקין דזמן ק"ש מתחיל לאחר עמוד השחר ושחיטת התמיד הלא הוא ג"כ אז לזה אמרו דבכ"ז לא בא עדיין זמן דיו"א דהא הם היו צריכים לקרות קודם עלות השחר טרם שבא זמן שחיטת התמיד וא"כ לא בא עדיין זמן יוצר אור ויכול לסבור כותיקין דגמרו עם הנץ ותפלה לאחר הנץ אולם הזמן לברך יוצר אור לא בא עדיין אז ודוק:

בד"ה ברכה אחת למשמר היוצא תימא קצת מאי היא הואיל ולית בה לא שם ולא מלכות והקשה הבעל קדושה וברכה וז"ל קשה הלא בברכת כהנים נמי אין בה מלכות כו' עיי"ש ולדעתי יש לתרץ דבפסוקי דברכת כהנים יש שם ומלכות דהוא ז"ל לבדו כתב דהיינו פסוקים של ברכת כהנים כמו שאנו אומרים וא"כ הלא יש במו השם אל כמו שאנו אומרים אלהינו ואלהי כו' ותוספות כתבו (בדף מ' ע"ב) בד"ה אמר אביי כוותיה דרב מסתברא וז"ל ומעין שבע דמצלי בשבת הואיל ויש בה האל הקדוש שאין כמוהו היינו כמו מלכות כמו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דהוא במקום מלכות, וכיון דשם אל הוי במקום מלכות א"כ לא קשיא מברכת כהניי כיון שהיו אומרים כמו שאנו אומרים וא"כ איכא במו השם אל וא"כ יש בהו מלכות לזה אי הוי אמינא דהוא ברכת כהנים הוה אתי שפיר רק השתא קשה ודוק:

תנן התם אמר להם הממונה כו' מאי ברכה אחת דקדק הפני יהושע אמאי לא קאמר דברכה אחת היינו ברכת התורה כו', ולדעת ר"ת דברכת התורה של אתמול שחרית פוטרתו עד שחרית אחרת, ולפי מש"כ בטעם התוספות לעיל דהם היו מוכרחים לקרותה קודם עלות השחר עד שלא בא זמן שחיטת התמיד ניחא קושייתו, דלא היו יכולים עדיין לברך ברכת התורה דלא מטי עדיין זמן חיובא דעוד הוא פטור בהברכה של אתמול ודוק:

בתוספות ד"ה אמת ויציב וז"ל לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה וכו' עיין קורא נעים בקדושה וברכה שם, ולפענ"ד י"ל דקשה להו מהא דגרסינן לקמן (דף יד ע"א) דהלכה כרבי יהודה דסבר דבין ויאמר לאמת לא יפסיק ואין צריך לחזור ולומר אמת דהלכה כרבה וכן פסקינן באורח חיים (סימן סו סעיף ו') וא"כ אמאי אומר אמת ויציב דמשמע דסבר דצריך לסמוך אמת לויציב, לזה אמרי דלעולם נוכל לומר דלא פליג ע"ז רק אשמועינן בזה דלא קאי אשכינה פירוש על השם אלא אהדבר הזה וכמו שכתב הירושלמי האי מרגניתא כו' וכיון דקאי על הדבר הזה לכן סמכו אותו להברכה וא"ת מדוע סבר ר"י לקמן דצריך לסמכו להשם הלא לא קאי עליה וא"כ למאי בעי למיסמך וי"ל דלהכי סבר דצריך לסמוך כיון דסמך כן בהכתוב וה' אלהים אמת ובזה שכתבתי יש ליישב מה שהקשיתי בסוגיא לקמן (די"ד ע"א) על הא דא"ר אבהו בשם ר' יוחנן מאי טעמיה דרבי יהודה דכתיב וה' אלהים אמת, א) אמאי דריש הכא טעם לדבריו דלא מצינו כן בכל מקום, ב) מדוע לא דריש נמי טעם לדברי רבנן כמו שדורש לר"י, ג) מאי אשמועינן רש"י במה שכתב בד"ה וה' אלהים אמת לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת הלא ר' אבהו קאמר בהדיא דזה הוא הטעם שלו, ד) מדקאמר לכך אין מפסיקין משמע דיש נמי טעם דיהא צריך להפסיק רק דזה הטעם מועיל ביותר ופליאה דעת מאתי מה הוא, ובזה האיר ה' את עיני בכ"ז דהוה קשה להו כיון דהמלה אמת קאי אהדבר הזה א"כ אמאי צריך לסמוך אותה להשם הוה ליה לסמכה לויציב ואז נדע דהוא קאי אהדבר הזה לזה אמרי דטעמיה דצריך לסמוך אמת להשם כמו שסמך ירמיה בזה הכתוב אבל לרבנן ידעו שפיר דהטעם דסברי דצריך לסמוך אמת לויציב הוא בשביל דקאי אהדבר הזה ומתורצים השתי קושיות הראשונות ושתי קושיות השניות מתורצות נמי בזה דכיון דאנן ידעינן טעמא דבגללו הוה צריך למיסמך אמת לויציב לזה כתב רש"י דאע"פ שיש טעם אחר שלא לסמוך להשם אלא להדבר הזה בכ"ז עדיף ליה זה הטעם ובשבילו הוא סובר דאין מפסיקין כי יותר נכון לקרות כהסדר הכתוב בהפסוק הנזכר ומיושב הכל בעזהשי"ת:

ע"ב **ואמר** רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו

על

על כל עונותיו כו' אלא מהכא כו' ואילו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים ומניין דאחילו ליה מן שמיא שנאמר מחר אתה ובניך עמי וא"ר יוחנן עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' יצתה בת קול ואמרה בחיר ה', וקשה לי מזה על הא דגרסינן בתנחומא ובילקוט שמואל כי אחזני השבץ קטיגוריא של נוב עיר הכהנים אוחזת אותי ואין השבץ אלא בגדי כהונה גדולה שנאמר משובצים זהב יהיו במלואותם וא"כ אמאי נתחייב מיתה בשביל שהרג נוב עיר הכהנים כיון דאותו חטא נמחל לו במה שנתבייש בזה לפני שמואל, גם קשה לי בהא דאמר כל כו' ומתבייש בו פירוש בזה הדבר עבירה מוחלין לו על כל עונותיו על כל העונות שעשה והיאך אמר דבשביל שנתבייש על שעשה עבירה אחת מוחלין לו על כל העבירות בתמיה, לכן נראה לי לפרש דבריו הכי דהא דאמר מוחלין לו על כל עונותיו אין אורו דעל ידי הביוש מוחלין לו על כל עונותיו אלא הכי קאמר דהא שמתבייש בעבירה אחת מהניא ליה שמענישין אותו בזה העולם על כל עונותיו ואין ממתינין לו בזה העולם כדי שיענשו אותו בעולם הבא אלא נפרעין ממנו מיד על כל העונות שעשה לכן דייק משאול שכאשר ראה שמואל שנתבייש בזה לזה היה בטוח שהקב"ה יפרע ממנו על כל עונותיו בזה העולם דהא היו לו עוד עבירות ועיין ביומא (דף כב ע"ב) ובתוספות ישנים שם ד"ה שאול באחת ואף אם נאמר שסקל למטרפסיה במה שהקב"ה נטל מאתו המלוכה הלא היה עליו חטא גדול על אשר דרש בבעלת אוב ועיין בתנחומא פרשת אמור (פיסקא ב') ואעפ"כ אמר לו שמואל מחר אתה ובניך עמי במחילה שידע שהקב"ה ית"ש יענוש אותו על חטאו בזה העולם מלחזי שחרפה וכלימה כסתה פני שאול, ולהכי נהרג למען שהריגתו תכפר לו על כל חטאיו, ויש לדייק הניחא לפי מאי דיליף מהכתוב מחר אתה ובניך עמי דייק שפיר מדשמואל הגיד לו אז שיהא במחיצתו ומאין ידע זאת אלא ודאי מדחזי שיש לו בושה וחרפה מזה ידע שהקב"ה יפרע ממנו בזה העולם וא"כ שמעינן מזה שפיר שכל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו, אולם לרבנן דילפי מהכתוב והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' מנא ידעינן דנקרא בחיר ה' בשביל הבושה ומנא נדע דבשביל זה נפרעין ממנו הלא גבי שאול נוכל לומר דלהכי מתואר בתואר בחיר ה' בשביל שכבר נענש על חטאו במה שנהרג, ויש ליישב דדייק זה דהא לא קי"ל כרבי אלא כרבנן דסברי ביומא (דף פה ע"ב) דמיתה ויוה"כ מכפרין עם תשובה לזה קאמר דמדסבת קול קראה אותו בחיר ה', ודאי דהבושה שהתבייש בזה הועילה לו עם המיתה דזאת היא התשובה וא"כ הוה ליה מיתה ותשובה לזה הוא נקרא בחיר ה', מיהו עכ"פ שמעינן מזה שפיר דהא שנתבייש בזה אהניא ליה שמיתתו תפטור לו מחטאיו שלא יענש עליהם בעוה"ב לזה קאמר שפיר רבה בר חיננא משמיה דרב, והמהרש"א כתב בד"ה ומניין דאחילו ליה וז"ל ויש לדקדק דמהיכא משמע ליה דמשום הבושה בושת שנתבייש על מעשה נוב נתכפר לו ועיי"ש מה שתירץ, ובזה ניחא כיון דהפירוש דהבושה מהניא שמענישין לו על כל חטאיו בזה העולם על ידה א"כ הא שנהרג הועילה לו שימחול לו הקב"ה על כל חטאיו ולאו דוקא על הריגת נוב עה"כ לחודה, וגם פשיטא דע"ז נמי נמחל לו מדאחזתו השבץ בשעת שנהרג, אולם לעולם הבושת לבדה לא כפרה לו כנזכר ודוק:

י"ג ע"א **ובן** הוא אומר אל תזכרו ראשונות זה שעבוד גליות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים שיעבוד גליות קאי על הנסים שנעשו בגאולת בבל והקדים ג"כ ליציאת מצרים משום שלא עשה שם נפלאות גדולות לבדו כאשר עשה בגאולת מצרים, כי כל הגאולה הלא היתה רק ע"י שנתן הקב"ה בלב המלך והשרים שיוציאום מעבדות לחירות, ולזה בגלל שלא היה אז נס גדול לא יזכרו ולא יפקדו בה כלום, וע"כ הקדים להגיד הפליאה הקטנה שבל תזכר כלל, אבל ביציאת מצרים שהקב"ה עשה בהמצרים שפטים גדולים, ובמכות רבות הכה אותם כמה פעמים, ונפלאות נוראות וגדולות הראה הקב"ה בעוז ידו, לזה אמר הנביא וקדמוניות אל תתבוננו פירוש לא יעיינו בעיון נמרץ בה, ולא ישגיחו ולא ישימו בעין חודרת, אולם יזכרו ויפקדו בה מעט קט, הנני עושה חדשה עתה תצמח תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג, רש"י ז"ל כתב בתר אל תזכרו ראשונות כתיב דקשה ליה איך דרש זה מהכתוב הלזה לכן אמר בתר אל תזכרו ראשונות כתיב שאגב שדרש מהכתוב הקודם דרש גם מזה, ומדקאמר הנביא הנני עושה משמע דהשי"ת לבדו יעשה זאת ככתוב ביחזקאל (לח) ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותבל, ולא ע"י מלאך ושליח רק ה' צבאות בכבודו ובעצמו יושיענו ככתוב ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב') וככתוב ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו (שם נט) ועיין מ"ש בהקדמתנו והקב"ה יזכנו לראות כ"ז חיש מהר אכי"ר: משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל כו' פגע בו ארי וניצל כו' פגע בו נחש וניצל, גלות בבל ושעבוד מצרים דמה לזאב וארי שיש למו הנאה מנשיכתם, כך הם התכוונו בזה לתועלת עצמם והנאתם, ולבל יפחדו מפני גבורי ישרון וחרב גאותם, ומלחמת גוג ומגוג לנחש, שהם הלא יבאו ממרחקים

ולא ירצו המדינה הזאת, ולא ייראו ולא יחרדו מפני ישרון, רק מאוייהם ומגמתם תהי, רק להשחית ולכלות זרע עם קודש, לזה המשיל אותם לנחש שאין לו הנאה מנשיכתו, ורק להשחית ולחבל מגמתו, כמ"ש בתענית (דף ח ע"א) ובערכין (דף טו ע"ב) ויהי רצון ה' צבאות למהר ולהחיש לעשות הפלאות הגדולות והנוראות, במהרה בימינו אמן כי"ר, אמן ואמן:

סליק פרק ראשון בסייעתא דשמיא. שבח ותהלה לרבון עלם ועלמיא.

הדרן עלך מאימתי והדרך עלן.

ואני תפלה, אנא ה'! כאשר עזרתני, להשלים את הפרק ראשון, ככה אזרני נא חיל, לכלות בעגלא ובקרוב את המסכת ברכות, וכן ממסד עד הטפחות, ר"ל על כל הש"ס, וגם את יתר סְפָרַי אשר עמדי בכתובים זכני נא בחסדך להו"ל בעגלא ובקרוב אמן ואמן.

ותקותי תרהיבני, תאמצני ותעודדני, ומתוגתי תנחמני, כי החלק השלישי יופיע לאור ברצות ה' אולי בעוד ירחים אחדים, ויגדל מהקודמים מלבד באיכותו גם בכמותו, כי מצויני עמנו, יקחו בלי תפונה, גם את ספרי זה בפנים יפות ומאירות, כאשר היו באמנה אתי, עד עתה, בהוציאי לאור עולם, את ששה סְפָרַי, אשר לפניו. וכי גם כל אלה, אשר כבדתי אתהם, בספרי הראשונים ולא זכיתי עדן כי יענוני לרגלי סניעות שונות, ימהרו עתה להשיבני למצער בעד הלזה, למען אחזיק מעמד נכון, להו"ל הלאה החלקים הבאים בלי מפריע ומעצור, ויענוני נא רק בטוח באחריות, ואז רק אז יגיעוני על נכון, ובל ילכו לטמיון.

וכבוד מכירי הרבנים גאוני וחכמי דורנו נר"ו, יכבדוני במוקדם האפשרי בהערותיהם היקרות והנעלות, ויראו אור אי"ה, בהספר אשר קראתי שמו „קהלת משה" המיועד לצאת לאור ברצות ה' בקרוב אשר אספתי בו כל המכתבים והמאמרים לחכמת התורה אשר היה ביני ובין גאוני גדולי וחכמי זמננו נר"ו.

נאום האסיר — תקוה

המחבר

משה חיים טריוואקס

הסכמות ומכתבים מגאוני גדולי קדושי וחכמי זמננו שליט"א

בעז"ה, פאריש יום ה' לחדש אדר ראשון „התרנ"ד" לפ"ג.

שפעת שלום וברכה ישפיע האל ממעל לכבוד הרה"ג החו"ב וכו' מוהר"ר „משה חיים טריוואקס" יצ"ו מחבר ספר „רועי ישרון" וספר „בכורי משה חיים" וכו'.

אחרש"ה הנני מגיש לכבוד אדוני המחבר, תודה וברכה בעד ספריו היקרים, אשר הואיל כבודו לחלק לי כבוד ולשלח לי לדורן ולתשורה.

ספריו הנחמדים — אשר יהיו לעטרת תפארת באוצר ספרי ישראל מחכמי הדור הזה — קבלתי ברוב שמחה, ואספתי אתהם בעקד ספרי, למשמרת ולזכרון טוב מאת אדוני הרב המחבר נ"י וגם הבאתי שמו במספר רשימת ספרי:

מוקירו ומכבדו בערכו הרם

הק' צדוק הכהן

אב"ד דק"ק פאריש והמדינה.

גם אנכי קבלתי ספריו של הרה"ג החריף ושנון וכו' מוהר"ר „משה חיים טריוואקס" נ"י באהבה רבה, והתענגתי עליהם. ולראי' בעה"ח, יום א' ערב חג הסכות, התרנ"ה פה „ביאליסטאק"

שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער.**

ב"ה יום ג' לסדר ויתן לך הא' מטל השמים וכו' „כה יתברך" לפ"ק, פה קאראסובאזאר יע"א.

לכבוד והדר בקדש נאדר הרה"ג החו"ב המפורסם לאב בחכמה המאיר לארץ בספריו הנחמדים הכו ממתקים וכלו מחמדים מוהר"ר משה חיים טריוואקס נרו יאיר כאור החמה.

החוט המשולש ספריו היקרים מאירים כספירים ספר „רועי ישרון" וספר „גאל דמעות" וספר „בכורי מש"ה" זית דכיא אשר „כוננו מעשי ידיו בסייעתא דשמיא. קבלתי באהבה. קראתי בכל לב בחבוריו היקרים הנ"ל זעיר שם זעיר שם ומאד הוטבו בעיני כי כהתוך כור כסף וכרכיבים תמונג עפר ארץ כן אמרותיו הנעימים בוקעות שדמות לבבות ומתיבים תכונת נפשות לתורה ולתעודה ויראת שמים, ומקרב ולב עמוק אברכהו יהא ה"א עמו ויזכהו להפיץ כל מעינותיו על פני תבל ולישב על התורה והעבודה כנפשו החמודה בהשקט ושלוה ברבות הטובה „גם עד זקנה ושיבה" ותחזנה עינינו ביאת משיחנו ובנין בית מקדשנו בב"א.

הכ"ד הצעיר **חיים חזקיאו מדיני** המכונה **חח"ם** הי"ו.

ב"ה.

לכבוד הרה"ג החריף ושנון וכו' מהור"ר „משה חיים טריוואקס" שליט"א.

אחדשה"ט. את ספרו היקר „רועי ישרון" אשר בו כבדני אמנם קבלתי בשמחה רבה. והתענגתי עליו.

דברי נאמנו הכותב ברהיטא והמברכו בברכת שמחת הרגל

הק' נפתלי אדלער הכהן

אב"ד דק"ק לאנדאן והמדינה. —

גם אנכי אמנם קבלתי מאת כבוד ידידי המחבר הרה"ג החו"ב וכו' מהור"ר משה חיים טריוואקס נ"י את ספריו הנחמדים שזכה לסו"ל ומצאו חן בעיני, ער"ח סיון „תרנ"ד"

אליהו חיים מייזל

אב"ד דק"ק לאדז.

ב"ה

כבוד הרה"ג החריף ובקי בחדרי תורה מהור"ר משה חיים טריוואקס נ"י איקלע לאתרין והמשה ספריו בידו ה"ה בכוריו „רועי ישרון" וכו' אשר הסכימו עליהם רבני וגאוני הדור להדפיסם, קניתי אתהם מכבודו בכסף מלא גם היה לי אתו שעשועים נעלים שעשועי דאורייתא. אקוה ממני יראו וכן יעשו נדיבי עירנו ועמנו להביא ברכה לבתיהם להגדיל תורה ולהאדירה כי היא דגלנו ומגן לנו מכל צר ומספין וה' יברך אותם.

המחלה הנדך

שמשון ארענשטיין

בלאאמ"ו הה"ג מו"ה **משה** ז"ל

אב"ד קאליש והגליל יע"א.

יום ג' בה"ב תרנ"ה לפ"ק.

את ספרי כבוד ידידי הרב הגדול החו"ב תורה וחכמה בו ובהם נלמדים כמוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י קבלתי והתענגתי עליהם. ואקוה כי ממני יראו וילמדו החכמים והנדיבים די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר להרים קרן תורתנו הקדושה וב"ז יזכו לרוב שלום עד בלי ירח:

טשענסטחוב ג' ניסן תרנ"ת

נחום בלאא"מ מו"ה **דוד צבי** ז"ל

האבדק"ק הנ"ל

6675

הסכמות ומכתבים מגאוני גדולי קדושי וחכמי זמננו שליט"א

ב"ה. בימים האלה ובזמן הזה אשר אין חזון נפרץ ודבר ה' יקר מאד כי על כן משנה שמחה שמח לבי כאשר תבנית יד שלוחה אלי מארץ מרחק וחמשה ספרים נפתחים לפני ה"ה הנקובים בשמותם „בכורי משה חיים" ח"ר ושני „נאד למעות" „ורועי ישרון" „ובינה לעתים החדש" וכולם ממחבר אחד נתנו רוחו הוא קבלם הוא כבוד ידי"נ הרב הה"ג החריף ובקי המפורסם עיניו יונים על אפיקי ראשונים ואחרונים חכם ושלם מוהר"ר משה חיים טריוואקס שליט"א מק"ק מעזריטש אשר במדינת פולין, וכאשר שמתי עין עיוני עליהם, מצאתי מלא כף נחת כי ראיתי אשר חורז מנביאים לכתובים ומש"ס בבלי לירושלמי מדרשים וילקוטים בבקיאות נפלא ובשכל הישר כלם אומרים כבוד למחברם לכן כאשר הודיעני כי רצונו וחפצו להוציא לאור גם יתר החלקים וביקש ממני להסכים על ידו. לכן הנני עונה אמן בכל כחי ומחברים כמותו ירבו בישראל. אף ידי תכון עמו וזרועי תאמצנו להוציא לאור יתר חיבוריו וגם אנכי אקח אי"ה ספרו כאשר יצא לאור וממני יראו כל תופשי תורה והוגי תושיה ויקחו ברכה לתוך בתיהם. דברי המדבר לכבוד התורה ולומדיה הבאעה"ח ביום יום ועש"ק כ"ג מרחשון „דברי אמת" לפ"ק בראדי.

הק' **אברהם בנימין קלוגר**
בהגאון מוהרש"ק זצ"ל.

ב"ה יום ו' י"א תשרי שנת תרנ"ז לפ"ק
קאמינקא פ' קיעב

את חג הסוכות יחוג בחדוה ודיצה כבוד ידיד החכמים הרב המאו"ג חו"ב נאה מקיים גם נאה דורש וכו' מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י, אך טוב וחסד ישכון באהלו תמיד.

השגתי חיבוריו היקרים בימי תשובה בין אדם למקום וגם עמוס הטרדות אנכי וע"כ לא השבתי תיכף, והיום פניתי מעט לעיין בדבריו ומצאתי בהם דברים נחמדים הן בפלפול והן בדרוש וע"כ הנני מסכים ומברכו שיזכה להוציא לאור עולם כל חדושי תורתו להגדיל תורה ולהאדירה, וכאשר יזכהו ה' להוציא לאור יתר חדושיו ג"כ לא ימנע הטוב לכבדני בהם. — וכל איש משלומי אמוני ישראל יקחו מאתו חמשה ספריו בכסף מלא ועבור זאת יתברכו מאת ה' בברכה המשולשת כחפץ המעתיר כו"ח

משה נחום ירושלימסקי החופ"ק.

ב"ה ג' מרחשון תרנ"ז ראסטאח

ה' ישפות שוכ"ט אל כבוד הרב הגאון החריף ובקי בחדרי תורה וי"ש, דורש טוב לעמו מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י:

קבלתי מחברתו היקרה „רועי ישרון" ונעמו לי דבריו האמורים בהשכל ודעת, כו' כו' ואברכו בכל לב לשבת על מי מנוחות, ולקיים את התורה מעושר בנפשו היקרה ובנפש מוקירו ומכבדו.

מרדכי ליפשיץ חופ"ק הנ"ל.

ב"ה „העלסינגפארס"

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם כש"ת מוה"ר משה חיים טריוואקס נ"י שליט"א

אחדשה"ט באהבה הנה קבלתי הספר „רועי ישרון" ליקרא דשכבי ה"ה הגאונים הגדולים נ"ע כו' כו'. יתן ה' זכותם הרב יעמוד לנו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולא נכשל בדבר הלכה ח"ו ולקרב את לב ישראל לאביהם שבשמים עד עת קץ ונראה בנחמה.

והנני מכבדו ומוקירו כערכו הרם
שמואל נתן הלוי בוקאנץ
החונה פה הנ"ל.

גם אנכי קבלתי ספרי כבוד ידידי הרב הגדול החו"ב וכו' מוהר"ר משה חיים טריוואקס נ"י ומן הראוי לגדולנו לקרבו כי הוא קנקן חדש מלא עתיק וספריו טובים וישרים הם ויגדיל תורה וכו' דברי הכותב לכבוד התורה ולומדיה הבא עה"ח ביום ב' ט"ז אלול תרנ"ד פ"ק בילסק.

נאום **בן ציון שטערינפעלד** החופ"ק

אמנם גם עיני ראתה את החמשה ספרים של הרב הגדול החו"ב כש"ת מהור"ר **משה חיים** טריוואקס נ"י ומצאתי בהם דברים ישרים למבין. ולראי' בעה"ח פה פלאצק זאת חנוכה תרנ"ה.

יחזקאל בהגאון **מהר"ה ליפשיץ** חופ"ק.

גם אנכי קבלתי החמשה ספרים מידידי מכבר כבוד הרה"ג החו"ב המופלג ומושלם וכו' מוהר"ר **משה חיים** טריוואקס שהוציא לאור. ואבקש מגדולי עמנו להיות לעזר ולסעד לכבוד הרה"ג המחבר הי"ו ולספריו היקרים והנכונים. באעה"ח לכבוד התוה"ק הטהורה ולכבוד הא גברא יקירא ביום ד' כ"ה אדר שני תרנ"ד.

חיים במהר"ש ז"ל חופ"ק.